STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03749

YUGEND

Sholem Asch

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוגענד

פון

שלום אַש.

פערלאג ב. שימין, ווארשוי.

1908.

Типографія „Гацефира“ Панская 40

יונגע

אינהאלט.

		זייטע
1)	פון דעם בוך „ערד" (אלס א הקדמה)	פון I—VIII
2)	די יאטישע טאכטער	„ 1 —21
3)	דאס קוילער געסעל	„ 22 —46
4)	דער יונג מיט'ן קינד	„ 47 —53
5)	עס האט זיך נישט געלוינט (א בילד)	„ 54 —59
6)	א „דינה" (סקיצע)	„ 60 —65
7)	א פשוטה מעשה	„ 66 —77
8)	דער חזן מיט די משוררים	„ 78 —91
9)	א יודיש קינד (ערצעהלונג)	„ 92 —99
10)	גוססדיגע שטערען (א בילד)	„ 100—105
11)	די מעשה מיט די „שעהנע מארי"	„ 106—116
12)	א ברוגז	„ 117—128
13)	די משוגענע מאמע	„ 129—137
14)	צווישען א וואנד	„ 138—149

די ערשטע זאך.

אלס א הקדמה.

פון דעם בוך „ערד".

עס איז געווען א טאג, און איך בין נאך דערנסטמאל א יונג קינד געווען. ריין געוואשען זענען מיינע הענד געווען, אונשולדיג מיין נשמה, מיין הארץ האט נאך פון שלעכטם נישט געוואוסט. מיין טאטען האב איך נישט געקענט, מיין מאמע איז אוועק אין א פרעמדעס לאנד, און עס האט מיך אנגענומען א פערלאנג, צו קענען גאט מיין בעשעפער. איך בין אוועק אין פעלד, האב ביים טייך זיך געזעצט און געווארט ביז נאכט.

און דער טאג איז אוועק און עס איז נאכט געווארען. און פון הימעל איז ארויס־געפאלען א וואלקען און האט צוגעדעקט די עקען פון דער ערד. און א טוי־רויך האט פון וואסער זיך אויפ־געהויבען און האט זיך איבער די פעלדער געלעגט. דאן האב איך מיינע אויגען צו דער אונענדליכקייט געווענדעט, און מיין הארץ האט א תפלה געבעטען אזוי:

„גאט פון דער וועלט, טאטע פון אלעם לעבעדיגען און טויטען, בעשעפער פון אלעם וואס איז דא און נישט דא, וואס אלעם איז אין דיר און דו אין אלעם, לאז מיך דיין געזיכט זעהן! איך בין פערלאזט, איך האב קיינעם נישט, נור דיך, מיין בע־שעפער. פון דיר בין איך געקומען, צו דיר גיעה איך צוריק. מיין שיפעל איז מיר אבגעשוואומען אין טיעפען ים, און איך בין איבערגעבליבען אליין אויפ'ן ברעג און האב נישט מעהר, ווי

דײַן הימעל, וואָס דעקט מיך צו. און דײַן ערד, וואָס האַלט מיך אויף. און איך בין נאָך יונג און דאַרף אַ פֿאָטער, וואָס זאָל מי בײַ דער האַנד פֿיהרען, און דאַרף אַ מאַמען, וואָס זאָל מיר די טרעהרען פֿון באַקווישען״.

דאָס אַלעס האָב איך אין מײַן האַרץ געזאָגט, אָבער מײַנע ליפּען האָבען געשוויגען, און מיך האָט אײַנגעהילט אין זיך דער סוד פֿון דער נאַכט, און זיכער האָב איך מײַן קאָפּ אויף די ערד אַנידערגעלעגט, און עס איז מיר געווען, ווי איך וואָלט אויף דער מאַמעס ברוסט אײַנגעשלאָפֿען.

איך ליג נאָך אין טרוים און איך דערהער פּלוצלונג אַ שטים און איהר קלאַנג איז ווי דאָס געזאַנג פֿון אַ האַרפֿע, וואָס ווערט געוואַשען אין די וועלען פֿון די טײַכען, און וואָס איז אויסגעוועבט מיט דעם ריח פֿון די סאַמעט־רויזען, און קומט צו ציהען פֿון טיעפֿען וואַלד.

— מײַן רחמנות אויף דיר, מײַן רחמנות אויף דיר, מײַן קינד! — און עס איז מיר געווען, ווי אַ מאַמע וואָלט מיר די האָר געגלעט און ווי אַ שוועסטער וואָלט מיר אַ ליעד פֿון דער־היים געזונגען.

און עס איז געווען, אַז איך האָב מײַנע אויגען אויפֿגע־עפֿענט, האָב איך געזעהן, אַ פֿרויענצימער איז פֿאַר מיר שטעהן געבליבען, און זי איז נאַקעט און באָרוועס.

איהרע ברוסטען זענען פֿול און בעהאַלטען אין די זאַנגען פֿון פֿעלד, און איהר קאָפּ איז בעפּוצט מיט די פֿרוכטען פֿון דער ערד, און איהר שאַנד איז צוגעדעקט מיט די בלעטער פֿון פֿײַגען־בוים.

אין איהרע הענד האַלט זי די ווינדען פֿון דער וועלט, און איהרע פֿיס זענען ווי אײַנגעפֿלאַנצט אין דער ערד, און איהר גע־שטאַלט איז געגליכען צו אַ בוים פֿון דער ערד, און אַז זי האָט אַ ריהר געטהון מיט איהרע הענד, זענען זיי געגליכען געווען ווי די ליליען אין וואַסער, און אַז דער ווינד האָט אין איהרע האָר געבלאָזען, זענען זיי געגליכען געווען צו די בלעטערדיגע צווײַגען פֿון דעם וויערזשבע־בוים.

און זי איז בלינד און קומט פֿערהילט אין שאָטען פֿון דער נאַכט.

און עס איז געווען אז זי האט זיך דערנעהנטערט צו מיר, האב איך מיין פנים פערבארגען אין די אויבערפלעך פון דער ערד און האב געפרעגט: „ווער ביזט דו?”

זי האט מיר אבגעענטפערט: „איך בין דער גאט, נאך וועלכען דו האסט גערופען, איך בין די מוטער פון שעפפונג, דאס פרוכטבארע, וואס שאפט פון דער אונענדליכקייט צו דער אונענדליכקייט. קיינער האט מיר ביי מיין ארויסגאנג קיין געזעץ נישט געגעבען, קיינער האט מיר צו מיין ענדיגען קיין גרענעץ געשטעלט, קיינער ווייסט נישט, ווען איך בין געווארען, קיינער ווייסט נישט, ווען עס וועט ווערען א סוף צו מיין ווערען. איך בין דאס שאפען פון אלעם לעבעדיגען, און מיין נאמען איז „דאס זיין”. דיין תפלה האב איך געהערט, און בין געקומען צו דיר, ווייל דו האסט מיך גערופען!!

און עס איז געווען אין מיין ריידען מיט איהר, האט א בלאז געטהון אויף מיר א ווינד, וואס א פריהלינגס-געשמאק איז אין זיינע וועלען אויפבעהאלטען, און א פייכטקייט איז אין איהם און א צערטליכקייט, און עס האט זיך אראבגעלאזען אויף מיר א וואלקען פון טוי, ווי דער טוי אויף פעלדער, וועלכער שטייגט פון וואסער ארויס, איידער די זון געהט אויף, און ער האט געשמעקט, ווי דער פריה-מארגען אין וואלד אין פריהלינגס-צייט, ווי דאס וואסער, וואס קומט צו גיסען פון שטיינערנע קוואלען, ווי דער קוש פון א כלה אין דער נאכט פון איהר חתונה. און עס איז מיר, ווי א ניי בלוט וואלט אין מיינע אדערן נערונען, און א קרעפטיגקייט האט ערפילט דעם מארך פון מיינע ביינער, און א ליכט איז געפאלען אויף מיינע אויגען. איך האב אויפגעעפענט מיינע אויגען און האב געזעהן, די ערד איז ברייט און לאנג ווי די אויסשפרייטונג פון הימעל, און דיווארצלען פון אלץ וואס וואקסט, זענען אין איהרע טיעפענישען איינגעפלאנצט, און יעדעם בלומעלע און יעדעם גרעזעלע טהוט דאס מיילכעל עפענען, די חיונה אין זיך איינצוציהען. און יעדעם גרעזעלע, און יעדעם שפראצענדע און וואקסענדע נאגט זיין זאפט פון דער ערד. און עס זענען געקומען צו פליהען די פויגעל פון לאנד און האבען זיך בעהעפט מיט די בלומען פון דער ערד. און איינס האט געלעבט פון צווייטען. און זי האט געזאגט צו מיר אזוי:

— צו אַנדערע געטער האָט איהר זיך געטהון קעהרען, און גאָט אייער בעשעפער האָט איהר נישט ערקענט.

ווארום וואָס איז דען דער מענש, אז נישט איינס פון מיינע פערזכפונגען, וואָס ציהט זיך חיונה פון דער ערד און קומט פון איהר און געהט צוריק צו איהר, נאָך דער צייט פון זיינע יאָהרען.

איז ער דען נישט דער ברודער פון בוים? — און ווי דאָס גראָז אין פעלד איז ער דען נישט געגליכען, וואָס האָט זיינע ווארצלען אין די ערד איינגעפלאַנצט, וואָס קומט פון איהר און געהט צו איהר?

און איהר האָט זיך געטהון צו די הימלען ווענדען. צו די שטערן האָט איהר די אויגען דערהויבען, צו דעם וואָס איז אין דער הויך פון אייך און איז פרעמד פון אייך. דיינע אויגען האָט גערייצט דער הימעלס-שיין, און דיין הארץ האָט געצויגען דאָס וואָס איז פון דער הויך פון דיר.

אַזוי טהוט גאָט זאָגען: דעם הימעל, דעם הימעל — צו גאָט, און די ערד, די ערד האָב איך צו די מענשען געגעבען.

און איהר האָט געטהון ריכטען מיין ערד מיט א פרעמד געריכט, און איהר האָט געטהון פיהרען מיין וועלט מיט א פרעמדען אמת.

ווארום נישט דעם הימעלס גערעכטיגקייט איז די גערעכטיגקייט פון דער ערד, און נישט דער אמת פון די הימלען איז דער אמת פון די קינדער פון דער ערד.

און איהר האָט זיך געטהון ווענדען צו א פרעמדען גאָט, צום גאָט פון הימעל, גאָט, וואָס האָט אייך נישט געקענט און אייער תפלה נישט געהערט.

און עס איז געווען, אז איהר האָט רעגען געדארפט, האָט ער אייך ווינד געשיקט. דעם גוטען האָט ער שלעכטס געטהון און דעם שלעכטען האָט ער גוטס געטהון. ווארום נישט דאָס גוטס פון הימעל איז די גוטסקייט פון דער ערד און נישט דאָס שלעכטע פון הימעל איז דאָס שלעכטע פון דער ערד. איהר האָט נביאות געזאָגט אין דעם נאָמען פון די געטער פון הימעל, און אייער נביאות איז נישט מקוים געוואָרען, ווארום פרעמד זענען זיי געווען דעם גאָט פון דער ערד און צו דעם מענשען פון דער ערד.

זײ האָבען נביאות געזאָגט אין די נעמען פון די געטער פון הימעל. דיך זאָלב איך פאַר אַ נביא צום גאָט פון דער ערד!

דערהערענדיג אַזוינס, האָב איך מיך געווענדעט צו איהר און האָב אַזוי געזאָגט:

איך בין נאָך יונג, און קיינער קען מיך נישט, און קיינער האָט פון מיין נאָמען נישט געהערט. און עס וועט זיין, אַז איך וועל צו די ברידער פון מיין לאַנד קומען און זאָגען צו זיי אין דעם נאָמען פון אַ גאָט, וואָס זיי האָבען פון איהם ביז איצט נישט געהערט, וועלען זיי זאָגען: נור ליגענר, ליגענד זאָגט דער יונג!"

„אַז עס איז טאַקע אמת. אַז גאָט האָט זיך צו איהם בעוויזען, זאָל ער אונז זיין צייכען ווייזען, כדי מיר זאָלען זעהן און גלויבען, אַזוי ווי אין די נביאים פון די געטער".

און עס האָט זיך דערהערט איהר שטים, און זי האָט געקלונגען ווי מיט'ן וואַסער געשוואומען און האָט געשמעקט, ווי מיט'ן בלומען-ריח געבלאָזען.

— נישט דער גאָט פון די הימלען איז דיין גאָט פון דער ערד, און נישט ווי די נביאים פון די הימלישע געטער איז דער נביא פון דעם גאָט פון דער ערד.

נישט דער צייכען פון אונגעוועהנליכעס איז דער צייכען פון גאָט, דיין גאָט, — דער צייכען פון דיין גאָט איז דאָס געוועהנליכע.

נישט די מאַנדלען, וואָס וואַקסען אויף דעם שטעקען אין מענשענס האַנד, איז דער צייכען פון דיין גאָט, נאָר די מאַנדלען וואָס וואַקסען אויפ'ן צווייג, וואָס דער וואָרצעל פון זיין בוים איז אין דער ערד איינגעפלאַנצט.

נישט ווען די זון געהט אונטער אין מיטען טאָג איז דער צייכען פון דיין גאָט, נור דאָס, וואָס די זון געהט אונטער יעדען פאַרנאַכט און שיינט אויף יעדען פריה-מאָרגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט. דאָס וואָס אין זומער שיינט די זון, און ווינטער גיסט דער רעגען, איז דער צייכען פון דיין גאָט.

וואָרום אַלעס, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, האָט ער צום גוטען בעשאַפען: מיין צייכען איז „דאָס זיין!"

און עס איז געווען, אַז גאָט מיין בעשעפער האָט געענדיגט

צו רײדען, און אַ טהוי איז אויפגעגאַנגען פון די פעלדער פון לאַנד־
און האָט אַנגעטרונקען אַלעס בליהענדע און וואַקסענדע, איז גאָט
מײַן גאָט פערהילט געוואָרען אין דעם טהוי־וואָלקען, וואָס האָט
גערוהט אין די עקען פון לאַנד.

און די זון איז אַרויסגעגאַנגען צו בעלויכטען די וועלט, און
די ערד האָט זיך ערוואַכט צו איהר אַרבײַט

די יאַטישע טאָכטער.

אַ זומערדיגער פרייטאָג נאָך מיטאָג. היימליך איז אין געסיל, מען שפיערט שוין דען שבת, וואָס קומט אָן פון פלאָצקער טראַקט.

ר' משה גאָמבינערס ווייב, די ערשטע בעל־הבית'טע אין געסיל, האָט שוין שבת געמאַכט. אָנגעטהון אין אַ ווייסער שערץ, און אין דער שבת'דיגער הויב פון שפיצען, זיצט זי אויף דער באַנק פאַר איהר הויז. נעבען איהר זיצען צוויי מיידלעך, איהרע טעכטערלעך, אָבגעוואַשענע, אויפגעקעמטע, די זיידען־שוואַרצע צעפלעך פערשלייפט מיט ווייסע שלייפלעך. אָנגעטהון אין קרעטאָנענע קליידערלעך, ווייסע שערצלעך. זיי זיצען ביי דער מאַמען און קוקען רוהיג אין געסיל. געגען־איבער זיצט פאַר דער טהיר אויף דער באַנק ר' יוסף ראָזענקראַנץ'ס ווייב, די צווייטע בעל־הבית'טע אין געסיל, מיט איהרע טעכטערלעך — אויך שוין שבת געמאַכט. אין געסיל, צווישען די צוויי בענק, שטעהען די מענער, ר' משה און ר' יוסף. צוויי אַלטע בעלי־בתים, שותפים, אָקסען־הענדלער גרויסע. זייערע מלבושים זענען פערשטויבט פון וועג, די ווייסע בערד — איבער די ברוסטען. זיי שמועסען און פערפולען די וואָך מיט געשעפטס־זאַכען. דורכ'ן געסיל לויפט דורך מיט געאייל מרדכי שוסטער, מיט אַ פאָר שטיוועל אין אַ רויט שנופּ־טיכעל אונטער דעם אָרעם, — דאָס טראָגט ער אָב אַ בעל־בית אויף שבת. פערהאָרעוועטע ווייבער, מיט פערמאַטערטע פנים'ער און בעשמוצטע שערצען שטופען זיך מיט איילעניש פאַר חנה־שרה'לעס געוועלביל, האַפען ליכט, אַ פעקיל טהיי, אַ פונט צוקער און לויפען אין די שטובען. פערביי־לויפענדיג פאַר די שבת'דיגע בעל־הבית־

טעם, וואָס זיצען פֿאַר די טהירען, פֿערשעמען זיי זיך: נאָך נישט שבת געמאַכט!...

וואו דאָס געסיל ענדיגט זיך, הויבט זיך אָן דער וועג, וואָס פֿערבלאָנדזעט זיך ווייט אין די וועלט אַריין: דער טראַקט קיין פּלאָצק. צוקומענדיג צום שטעדטיל, געהט דער וועג באַרג אויף; אָט ווייזט זיך אַ וואָלקען־שטויב, איינציגווייז הויבען זיך קריבען שעפּסען אַרויס פֿון דעם וואָלקען. די געקרייזעלטע וואָל זייערע איז פֿערשטויבט. זיי געהען און קוקען זיך תמ׳וואַטע אין גאַס אַרום, דרעהענדיג מיט די אָבגעגאָלטע קעפּלעך. זיי בעגלייט אַ חברה קינדער: יונגעלעך קליינע, פּנימ׳ליך פֿון פֿרייטאָג, מיט „סטאָניק" יאַגאָדעס פֿערשמירטע, די העמדעלעך ווייזען זיך פֿון די הויזען־שפּאַלטען אַרויס, די ציצית שאָקלען זיך נאָך און פּאַטשען. מיט גדולה לויפֿען זיי נאָך די שעפּסעלעך. די סטאַדע קומט אָן פֿאַר ר׳ יוסף ראָזענקראַנץ׳ס הויז. די שותּפים געהען צו, חאַפּען אַ שעפּס מיט׳ן שטעקען און טאַפּען איהם. זיי רעדען צווישען זיך אַביסעל. באַלד לאָזט מען די סטאַדע איינציגווייז אין שטויער אַריין און ר׳ משה מיט׳ן גראָבען שטעקען אין דער האַנד, צעהלט די שעפּסען, וואָס שפּאַרען זיך דורך דער קוים געעפֿענטער פֿורטקע אין הויף אַריין.

באַלד קומט אָן צו לויפֿען ערגעץ־וואו אַ יודיל, אַ מאָגערס, אַ קליינס. ער גיט אַ קלאַפּ מיט אַ האַמער אין טהיר און ענטלויפֿט, און ווערט פֿערשוואונדען ווי אַ שאָטען... דער טעמפּיגער הילך פֿון האָלצערנעם האַמער לאָזט זיך הערען אין געסיל, עס ווערט שטיל, די געוועלבלעך פֿערמאַכען זיך, אין די פֿענסטער ווייזען זיך ליכטלעך.

דער הימעל — אַ פֿעלד אַ ברייטס, מיט ליכטיג־פֿערשטויבטע בייטען. און די זון לאָזט זיך אַראָב צום פּלאָצקער טראַקט צו... אין געסיל בעווייזט זיך שוין אַ אָבגעוואַשענער יוד אין אַ שבת׳דיגער קאַפּאָטע. צוויי אָבגעוואַשענע, שבת׳דיגע יונגעלעך, די סדורים׳לעך אין די הענד, געהען איהם נאָך אין שוהל אַריין צו קבלת־שבת.

ווידער ווייזט זיך פֿון פּלאָצקער טראַקט אַ גרויסער שטויב, וואָס קומט אָן מיט אייַלעניש, ווי ער וואָלט עפּיס אָנזאָגען דער גאַס.

באַלד הערט זיך אַ האַקען פֿון רעדער, אַ רעש מיט עזות.

דער שטויב צוגעהט זיך אויף אַלע פיער זייטען, און עס בעווייזט זיך אַ וואָגען אין דריי פערד אין דער ברייט געשפאַנט. ער קומט אָן אין געסיל מיט אַ רעש. נאָך איהם לאָזט זיך אַ צווייטער וואָגען, אין צוויי פערד געשפאַנט, און אַ דריטער. מען קנאַלט מיט די בייטשען. די קנאַלען שלאָגען אין דער גאַס אָב, ווי אַ סיגנאַל, אז מען איז אָנגעקומען אויף שבת. די וועגען שטעלען זיך אָב פאַר אַ לאַנג אָבגעווייסטען צוים, פאַר ר' יוסף'ס הויז. פון ערשטען וואָגען שפּרינגט אַראָב פריהר פאַר אַלע מאַטיס, אַ הויכער, ברייט־ביינינער יונג, אָנגעטהון אין אַ ברייטען ווייסען זומער־מאַנטעל, אין גאַצען פערשטויבט. ער נעמט אָן די פערד פאַר דער צוים, און פיהרט זיי מיט דעם וואָגען אין דעם טהויער, וואָס האָט זיך, צוליעב זיי, ברייט אויפגעעפענט. די אַנדערע צוויי וועגען פאָהרען נאָך און עס ווערט שטיל.

נישט לאַנג איז, זייט מאַטיס איז געווען אַ שמייסער ביי פוקסען, וואָס פלעגט פיהרען פון דער קוטנער באַהן־סטאַציע נאָפּט און זאַלץ, ווי אויך צו־שטעלען רוסישע עמיגראַנטען צו דער גרע־נעץ. אַלע האָבען געוואוסט, אַז מאַטיס האָט שטעהן ביי ר' משה גאָמבינער אַפּאָר שענע הונדערט גולדען, וואָס ער האָט זיך איינ־ציגווייז אָנגעזאַמעלט. מאַטיס האָט געזאַמעלט געלד, און איז אַלץ ווייטער געווען שמייסער; גע'חבר'ט זיך מיט חברים. אַמאָל אָבער, ווען ער איז מיט זיין בעל־הבית אויפ'ן לוויטשער מארק געווען, האָט ער דערזעהען אַ פּאָר „חיות" ביי אַ פּויער. זיי זענען איהם געפעלען. און מאַטיס טראַכט נישט קיין סך, לויפט צו ר' משה'ן, חאַפּט אַ הונדערטער און קויפט די פערד. ער ברענגט די „חיות" קיין קוטנע, קויפט אַ וואָגען און ווערט אַ בעל־בית פאַר זיך.

צו ערשט קומט עס אָן שווערליך. חברה פוהרמאַנעס ווילען איהם נישט אין די קאָמפּאַניע אריינגעהמען. מען סטראַשעט איהם, אַז זיי וועלען איהם די פערד פער'סמ'ען. מאַטיס לאָזט זיך נישט, נעהמט אָן אַליין בעשטעלונגען, — אַרבעט און בעהאַלט די פּאָר גולדען.

עס געהט אַוועק אַ יאָהר. מאַטיס איז שוין אַ סוחר פאַר זיך, האַפּט אַ 25־גער פון דער האַנד ביים ערשטען בעל־הבית. מאַטיס'ן געטרויעט מען. אַ „יונג, וואָס וויל אַ גראָשען פערדינען", רעדט

מען װעגען איהם. דאָס געשעפֿט געהט, די „ליטװאַקעס שיטען זיך װי מאָן. מאַטיס האָט שוין נאָך אַ װאָגען, ער נעהמט צו אַ „גוטען ברודער", שלמה „מלאך" פֿאַר אַ שמײַסער. צו מאַטיס'ן װיל מען גערן געהען, חברה האָט איהם ליעב — אַ „גוטער ברודער".

עסען עסט מען צוזאַמען בײַ נטע נאָרקעבער, גאָלדע'לע איז אַ װאויל װײַביל... אַלע לעבען צוזאַמען, װי געטרײַע שותּפים פֿיהרט מען זיך. מאַטיס טהוט נישט די האַנד אין קאַלטען װאַסער צרײַן אָהן חברה. און טאָמער טהוט ער עפּיס אַ פֿעהלער, אַז ער פֿאָהרט אַלײַן אויפֿ'ן מאַרק און שאַפֿט זיך אײַן „אַ עקשענדיגען קאָזאַק" אָדער אַ „בלינדען לײַב" װאָס איז שוין „לאָ קם",— בײַזערט מען זיך אויף מאַטיס'ן:

— קוקט נאָר אָן דעם „סוחר"! אַ גאַנצער בעל־הבית געװאָרען! פֿאָהרט זיך אויף מערק און שאַפֿט זיך „העלדען",— בײַזערט זיך איבער איהם שלמה מלאך, אַ הויכער דארער יונג, װאָס טראָגט דעם נאָמען נאָך פֿון קינדהײַט אָן, װײַל ער פֿלעגט אויף פֿליגען זאָגען: מלאָכים.

— די שװאַרצע יאָהר האָבען געקענט װיסען! „פֿעװענזעלטער מלאך", װאָס עס ליגט איהם אונטער דער קאַפּאָטע.— פֿערענטפֿערט זיך מאַטיס אויף זײַן לשון.

און מאַטיס „מאַכט אײַנציגװײַז די פּאָר גולדען"; ער בעהאַלט דאָס נישט פֿאַר זײַנע חברים, מען װײַסט דאָס. אַ יונג געהט צו, גיט איהם אַ טאַפּ פֿאַר דער גראָבער טאַש: „רויטע קאַרפּען־קעפּ", האַ?... בײַ ר' משה'ן האָט ער שטעהען די פּאָר גולדען אָהן אַ װעקסעלע, אָהן אַ קװיטעל. ער װײַסט נישט קײַן חכמות, עס איז דאָך עפּיס ר' משה גאָמבינער, װאָס האַנדעלט מיט די „דײַטשען" אין די טויזענדער...

אין שטאָדט רעדט מען פֿון איהם: ער „פֿערמאָגט"... און חשוב'ע בעלי־בתּים, „די אויפֿגעבלאָזענע טיטען", װי מ'פֿלעגט זײ רופֿען, קומען שוין צו איהם „חאַפּען 25־גערס" „אוים דער האַנד" אַ װעקסעלע צו צאָהלען" — מאַטיס באָרגט; ער װײַזט, אַז ער האָט אויך די „קלינגערס", נאָר ער בלאָזט נישט פֿון זיך.

שבת נאָך מיטאָג. מאַטיס זיצט מיט דער חברה אויף דער באַנק פֿאַר ר' משה גאָמבינער'ס טהיר און ציעפּיט מיט די אויסגעצװאָגענע „טשאָלענטער", די דיגסט־מײַדען, װאָס געהען פֿערבײַ.

די „אויפגעבלאָזענע טיטען" דרעהען זיך אין דער גאַס. אָנגעטהון אין די שבתדיגע פֿיינע שניט=רעק, מיט די ווייסע בעל=בתישע קרעגענדלעך, פֿערלעגט די הענד, — געהען זיי פּאַמעליך איבער דער גאַס, קומען אָן פֿאַר דער „באַנק", און גיבען אַ פּאַמעליכען שאָקעל מיט'ן קאָפּ צו מאַטיס'ן (מען דאַרף אַמאָל דעם הונד). מאַטיס שאָקעלט צוריק ערנסט און דרעהט דעם קאָפּ אין אַ זייט אַ וועק, גיט אַ ממזר'שען ווינק מיט די אויגען און זאָגט מיט אַ ערענסטען טאָן — זעהר אַ גראָב וואָרט...

די פֿערד אין די שטעלער געבראַכט, אָבראָק אין די קאָרעטעם איינגעשיט, און פֿריש שטרוי אויסגעשפּרייט. — האָט מען זיך צום וואַסער, וואָס געהט נאָך דעם שטאַל, אַראָבגעלאָזט. צוריקקומענדיג פֿון וואַסער, האָט מען זיך אין בית=המדרש אַריין געאַיילט; אין די וואָכענדיגע מלבושים, ווי מען געהט און שטעהט, און פֿון בית=המדרש — צו נטע גאָרקעכער — „דאָס הארץ אונטערלענען זיך".

און אַ פֿרייטיג=צו=נאַכט איז דענסמאָל געווען — גאָט און לייט ליעב. אַ זומערדיגע נאַכט. עס איז נאָך ליכטיג, די זון בענקט נאָך צוריקצוקומען, די שטערען, טיעף אין הימעל, הענגען נאָר אַראָב צו פֿאַלען, שבת'דיגע ליכטליך שיינען פֿון די פֿענסטער, זמירות=געזאַנג הערט זיך אין געסיל, עס קנאַקט... פֿאַר טהירען און טהירען זיצען בעלי=בתים, בעלי ביתיטעם. אין געסיל, אַראָב צו דער „בריק", שפּאַצירען „יונגע קינדער": מיידליך, בחורים, דאָרט ווייט אין די נאַכט... אַ ווינטל בלאָזט, לייכט, ליעב אויף די הערצער...

אין געסיל אין אַ זייט שפּאַצירען מאַטיס מיט ר' יוחנן שדכן, ר' יוחנן שדכן, אַ עלטערער מענש, אַ חסיד, אַ בעוואוסטער איינגעהער אין אַלע „בכבוד'ע הייזער", געהט פּאַמעליך, רעדט שטיל, מיט נחת, ווי קוועלענדיג פֿון זיך זעלבסט; און מאַטיס, שטיל, מיט אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי אַ קינד, ווען מען זאָגט איהם מוסר, געהט איהם נאָך און בעמיהט זיך, נישט צו מאַכען קיין פֿלינקע טריט.

— עס איז נישט אַזוי, מאַטיס! נישט אַזוי פֿיהרט זיך די וועלט. אַ מענש האָט שען פּרנסה, גאָט צו דאַנקען... האָט זיינע פֿאַר הונדערט רובל... איין אַנדערער אויף דיין אָרט, פֿערשטעהט

דו, — וואָס טויג דיר די חברה? ווער זענען זיי? שמײַבער-יונגען? דײַן גלײַכען? בּיזט דאָך שוין. זאָל מען זיך נישט גענאַרען, א מענש אין די יאָהרען. דאָס גאַנצע לעבען אָבלעבען אין שטאָל? וואָס פאַר א ווערט האָט מען אין לײַטענס אויגען?

— לײַטען? איך שפּײַ אויף זיי, וועמען דאַרף איך דען? זיי קומען צו מיר באָרגען געלד... איהר ווייסט...

טאַקי איבּער דעם. מען איז נישט א לאַדע ווער פון דער גאַס אַראָב... אײַגענע פאַר הונדערט רובעל... א יונג ווי דו, שען פּרנסה, א אָרענטליכער מענש, — וועמען האָסט דו שלעכטס געטהון? און ווי קומסט דו אין שטאָל, אָדער מיט דער חברה פאַר'ן שטאָל? אזא יונגער מענש ווי דו, ווייס איך? סטאַרעט זיך, ווייס איך וואָס, אַרײַנצוקומען אין א אָרענטליך הויז, צו חבר'ען זיך מיט אָרענטליכע מענשען.

— איך האָב זיי אין דער ערד! וועמענס דאַרף איך דען, פרעג איך אײַך, זאָגט מיר, וועמענס?

— זעהסט דו, — דערנידערט ר' יוחנן זײַן טאָן, — נישט אזוי פיהרט זיך די וועלט. א מענש ווי דו, קודם-כל, פערשטעהסט דו מיך, איך מיין דיר, חלילה, נישט מוסר צו זאָגען. איך בין נישט דײַן טאַטע, נישט דײַן גואל. נאָר גלאַט. מענשליך זאָג איך עס דיר, וואָס וועט דער סוף זײַן פון דיר? א יונגער מענש ווי דו, האָט זיך זײַן פּרנסה, שענע פאַר הונדערט רובל, נעבּטינגט אין שטאָל! כל-הימים אין שטאָל קען מען נישט זײַן, א מענש מוז קלערען אויף א תכלית, אמאָל א קלעהר צו טהון, אז מען דאַרף דאָך אמאָל א שדוך צו טהון... וואָס? נישט צײַט?

מאָטים האָט שטיל געשוויגען.

— זעהסט דו, א יונגער מענש ווי דו.—איז ר' יוחנן ברייטער אַרויס, — האָט זיך זײַן פּרנסה, זײַנע פאַר הונדערט רובעל, קומט אַרויס פון א גאַנץ שענע משפּחה, אזא יאָהר אויף מיר, איך האָב דאָך גוט דײַן טאַטען, עליו-השלום, געקענט. ר' זעליג. א אָרענטליכער מענש, איז זיך געגאַנגען זײַן וועג. געפאָהרען, געטראָפען א אָרימען, אויפ'ן וואָגען איהם אויפגענומען, ווי ווייט געקענט—א אורח אויף שבת אהיים גענומען, ווייס איך? איך בין דאָך א מענש, וואָס קומט אַרײַן אין פערשידענע הײַזער, קען א וועלט מיט מענשען, פאַר וואָס דען נישט? טאָמער מאַכט זיך אמאָל א גלײַכער

שדוך, וואָס? נישט אזא מענש ווי א אנדערער? מיט א בעל-בתי'ש קינד... אז מען פיהרט זיך אָרענטליך...

— איך האָב דען וועם געגנב'עט, גע'הרג'עט וואָס?

— נישט דאָס מיין איך. פערשטעהסט דו מיך, ביזט דאָך נישט קיין קינד! א מענש ווי דו, דארף זיך פיהרען אָרענטליך, חבר'ען זיך מיט ארנטליכע מענשען, נישט מיט קיין שכיסער-יונגען! ווער זענען זיי? לאָבעצעס, מיט די גאנצע וועלט צו טהון...

— איהר מיינט טאקי, איך חבר מיך מיט זיי? גאר נישט. וויים איך, גלאט אזוי...

— אָט האָב איך היינט ביים דאַווענען ערשט מיט ר' יעקב גאָלדמאן גערעדט וועגען דיר: ר' יעקב זאָגט אויך דאָס אייגענע: א אָרענטליכער יונג, האָט זיך שען פרנסה, ער וויל ארבייטען, זיינע פאָר גולדען — — —

מאטיס האָט שטיל געשוויגען.

— וויים איך וואָס עס קען זיך מאכען? פאַר וואָס דען נישט? עס קען אלץ מעגליך זיין. ר' יעקב זוכט נישט קיין וואויל-לערנער, קיין בעל-יחוס, ער זוכט זיך א איידעם... פאַר זיין רחל'יה, א בעל-פרנסה, און פאַר וואָס דען נישט? איך בין דאָרט א בן-בית! א גאנצער דאָרטיגער.

א וואָרעמקייט האָט מאטיסען ברוסט ערפילט. און מיט שטילע טריט, מיט דרך-ארץ איז ער ר' יוחנן נאָכגעגאנגען.

און אהיים-קומענדיג אויף דער נאַכט האָט ער זיך רוהיג ביים פענסטער אנידערגעזעצט און געקוקט אין הימעל אריין.

ר' יוחנן'ס שמועס איז געוועזען דער ערשטער סוד, וואָס ער האָט פון זיינע חברים פערבאָרגען.

אונטער דעם געסיל ציהט זיך דאָס פעלד. א גאנצע וואָך פאשען זיך דאָרט די שטאָט-בהמות. שבת פיהרען די בעלי-עגלות די פערד אויפ'ן פעלד. עס ליגט זיך א בעל-עגלה אויסגעצויגען אויפ'ן בויך. נעבען איהם זיצט דאָס ווייב און די קינדערליך, און דאָס פערד פאשעט זיך פון דערווייטען, אנגעבונדען מיט א לאנגען שטריק צום שטיק האָלץ, וואָס איז אריינגעהאַקט אין דער ערד. די שטאָדט-יונגען שפּילען „פאַלענט“: מען קלאַפּט מיט'ן „פּאַלען“ אין דעם „באַלען“, און מען לויפט ביז צו די „מעטע“. קלענערע

יונגען שפּיעלען אין זײַלנער. אויף אַ בערגיל זיצען אַ קופּע ווײַבער, און אײַנע לעזט פאַר פון „צאינה־וראינה״. איהר ווײנענדיג קול שלאָגט זיך אָב אין וואַסער פון דערווײַטען.

ביים וואַסער ליעגען מאַטיסעס חברים. זײ האַלטען די פערד פאַר די שטריק, און שמועסען פון „טשאָלענטער״. אַביסעל ווײַטער, נעבען דעם מילעכיל, ליגט מאַטיס אײנער אַליין, און פּאַשעט זיך זײַן „בולאַן״. ער ליגט און קוקט אין וואַסער אַרײַן, וואו די וועלען לויפען. פון דערווײַטען הערט זיך, ווי דאָס וואַסער שאַרכט אויף דעם „ראָד״ פון מילעכיל. פון דאָרט זעהט זיך די בריק, וואָס ליגט איבערן וואַסער. אַ פוהר פאָהרט דורך אויף דער בריק. עס שפּאַצירען בעל־בתי׳שע טעכטער און בחורים... מאַטיס ליגט און האָרכט זיך איין צו דעם וואַסער־געראויש. דאָס וואַסער־מילעכיל פּאַטשט מיט די רעדער, ראַש, ראַש. דאָס וואַסער, שטראָמענדיג מיט אַ געבײַזער, רינט פון דער הײך אין טאָהל אַראָב. פאַלט אויף די רעדער, די רעדער פּאַטשען מיט עזות צוריק... און מאַטיס ליגט און קוקט ווײַט, דאָרט צו דער בריק אַריבער.

אַט שפּאַצירערט זי, רחל׳ה, ר׳ יעקב גאָלדמאַן׳ס טאָכטער, מיט די חברטאָרקעס. זײ געהען רוהיג, געלאַסען. און איהר לאַנג קלײד שלעפּט זיך איהר נאָך. אַט האָבען זײ זיך אָבגעשטעלט און קוקען אין וואַסער אַרײַן. ער זעהט איהר געזיכט, זי איז אַזוי שען און רוהיג, אַזוי עדעל. אַ בעל־בתי׳ש קינד. איהר פּנים מיט איהר לאַנג קלײד שפּיגלען זיך אודאי אָב אין וואַסער, און אַט האָט זי זיך אומגעדרעהט, און געהט ווײַטער, און ווערט פערשוואונדען.

מאַטיס זיצט און קוקט אין וואַסער אַרײַן.

זי וועט זײַן זײַן כלה. יום־טוב וועט מען איהם פערבעטען צום מחותן צו גאַסט. ער וועט איהר אַ פּאָר גאָלדענע אויערינגליך געבען. זי וועט נעמען און דאַנקען, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ... ער וועט מיט׳ן מחותן אין שוהל געהען דאַווענען, דער מחותן וועט איהם מכבד זײַן מיט מפטיר, ער וועט מיט׳ן מחותן פון שוהל, איבער די גאַנצע גאַס געהען. מען וועט זײ נאָכקוקען... ר׳ יעקב גאָלדמאַן מיט׳ן חתן געהען...

און ער קוקט אין וואַסער אַרײַן, דאָס ראָד פּאַטשט די וועלען, דאָס וואַסער רוישט.

באַלד פֿערשעמט ער זיך פֿאַר זיך זעלבסט. ער הויבט זיך אויף, נעמט אָן דאָס פֿערד בײַם שטריק און פֿיהרט עס אַהײם. פֿאַרבײַ=געהענדיג פֿאַר די יונגען, זאָגט ער: קומט חברה! מען נעמט די פֿערד פֿאַר די שטריק און מען געהט. מאַטיס מיט זײַן בולאַן פֿאָראויס, חברה נאָך איהם. אין נעסיל איז שטיל. פֿון אַ אָפֿען פֿענסטער הערט זיך „תורה": אַ יוד זיצט ערגיץ=וואו און לערנט, און דאָס קול, דאָס ליעד פֿון שבת, שפּאַצירט מיט פֿער=דוהיגקייט איבערן נעסיל. מאַטיס האַלט דעם שטריק און פֿערשעמט זיך פֿאַר זיך אַלײן: אַ יוד זיצט און לערנט און ער פֿיהרט אַ פֿערד אין גאַס.

מען האָט שוין די פֿערד אין די שטעלער געבראַכט, און מען קומט צוריק. און מען זעצט זיך פֿאַר ר׳ משה גאָמבינערס טהיר. אין נעסיל ווערט הײמליכער. מיידליך שפּאַצירען. פֿון די אָפֿנע פֿענסטער הערען זיך קולות. יודען זענען מעבר די סדרה, אַ גאַנצע חברה בעלי=עגלות זעצט זיך פֿאַר ר׳ משה׳ס טהיר, די באַנק איז עפּיס „מסוגל" צו דעם...

„קאַמיזע" (אַ געשטופּעלטער, אָבגעבערענטער יונג, וואָס וואַל=גערט זיך אין די שטאַלען אַרום) שטעהט פֿאַרן בײמעל. חברה ציהען איהם דעם הוט איבער די אויגען און לאַכען. אַט שפּאַ=צירט אַ מיידעל איבער דער גאַס; חברה שיקען צו „קאַמיזען". ער נעמט זי אונטערן אָרעם. דאָס מיידעל רײַסט זיך פֿון איהם, זי ווערט רויט, פֿערשעמט, און חברה=לײַט לאַכען, זאָגען גלײַך=זווערטליך.

עס הערט זיך ר׳ משה גאָמבינערס קול. ער איז מעבר די „סדרה", און זײַן זוהן, דעם בחור׳ס, גמרא ניגון. די קולות קלינ=גען אָב אין געסיל, און חברה=לײַט אויף דער באַנק זיצען און לאַכען.

רחל׳ה מיט די חבר׳טאָרענס, געהען צוריק פֿון דער בריק; פֿאַמעליך, מיט דרך=ארץ געהען זיי איבער דער גאַס. רחל׳ה — אין מיטען. זי איז די העכסטע פֿון אַלע. געהט אָנגעטהון אין אַ לאַנג קאַרטאָנען קלײד. אונטען צוויי בלאָנדע לאַנגע צעפּ, מיט בלאָהע זײַדענע בענדער פֿערקניפּט. זי געהט זיך רוהיג און פֿער=ציילט עפּיס רוהיג די חבר׳טאָרענס. די חברה ווינקען צו „קאַמי=זען", ער זאָל צו געהען. „קאַמיזע" קוקט פֿון דערווײַטען, איבער=לעגט זיך און קען נישט מעיז=פּנים זײַן... דאָך, שטעהענדיג פֿון

דערוויטען, „בילט“ ער עפּיס אהין צו די מיידליך. די מיידליך — נישט ווי מיינט מען, — געהען זיך רוהיג, מיט דרך־ארץ. רחל'ת שאקעלט לייכט מיט איהר שענעם קאפּ צו ר' משה'ס פענסטער. גוט שבת! באלד נעמט זי צוריק דען קאפּ און פערציילט עפּיס ווייטער. גלייכגילטיג, פאמעליך און רוהיג.

— קוקט אן דעם „יאטיש“ (די בעל בתישע טאכטער) — זאגט א יונג פון דער חברה.

זי הערט נישט, געהט זיך ווייטער רוהיג, מיט דרך־ארץ.

— א חאלערע אין אידרע ביינער! מיט וואס פאר א גאוה דאס געהט, ווי זי וואלט ראָטשילדס טאכטער זיין! אויך מיר א מענש — יעקב גאלדמאנס טאכטער.

— „דער אויסגעבלאזענער טיט“ — ענטפערט א צווייטער: ער וועט דאך באלד צו דיר קומען א 25־גער בארגען. — ווענדט ער צו מאטיס'ן, וואס איז געזעסען אין א זייט און גאר נישט גערעדט.

מאטיס ערהעבט זיך, לאזט די חברה זיצען, און געהט אהיים, טהוט זיך איבער דאס נייע פסח'דיגע פאר, און געהט צוריק אין גאס אריין.

אז ער איז דורך געגאנגען פאר דער „באנק“, האט ער געווארפען א שעמענדיקען בליק אויף די חברה, וואס האבען איהם, אנגעטהון אין די וואכענדיגע מלבושים, נידריג און וואכענדיג אויסגעזעהען.

— „לא קם“ — גיט שלמה מלאך א ווינק צו איהם מיט א אויג.

— די פיש פאנגען זיך! — זאגט א צווייטער יונג פון דער חברה.

מאטיס בייגט דעם קאפּ אראב, קוקט אויף זיין קאסטיום, וואס האט יעצט געפונען חן אין זיינע אויגען, און שאקעלט פערשעמט מיט'ן קאפּ.

איבער־געקומען די באנק, איז ער שוין פאמעליך, מיט דרך ארץ איבער די גאס געגאנגען, און צו יעדען ערנטליכען בעל־בית, וואס ער האט אין פענסטער געזעהען, אריין־געשאקעלט „גוט שבת“.

באלד איז ער צו צו ר' יעקב גאלדמאנס הויז. פאר די טהיר, אויף שטוהלען, זענען געזעסען: ר' יעקב'ס ווייב, און א

זײַדערנעם טוך אַרום געהילט , אונ האַלב צומאַכענדיג די אויגען , פון "דערהײַך" אין דער גאַס אַראָב געקוקט . נעבען איהר — רחל'ה מיט איהרע חבר'טאָרענס . און אין פענסטער זענען געשטאַנען : ר' יעקב גאָלדמאַן אין קאַפּעל , און ר' יוחנן שדכן , און האָבען עפּיס שטיל גערעדט .

מיט האַרץ=קלאַפּען האָט מאַטיס אַ שאָקעל געטהון מיט'ן קאָפּ : גוט שבת ! און געשראָקען זיך , צי ער האָט נישט עפּיס קאַליע געמאַכט ...

— גוט שבת , גוט יאָהר ! האָט איהם ר' יוחנן מיט זײַן הויך תקיפ'דיג קול אָבגעענטפערט .

געוועזען איז עס אין אַ שענעם שבת נאָך מיטאָג . אין דער גרויסער שטוב בײַ ר' יעקב גאָלדמאַן איז אויפגערוימט יום=טוב'דיג . די גאַרדינען זענען מיט בלאָהע בענדער פערצויגען . אַזוי , אַז דער שפּיעגעל , פון צווישען די צוויי פענסטער , איז כמעט האַלב פערשטעלט . די װענד זענען בעהאַנגען מיט װלוטשקענע בילדער , אויף קאַנווע איסגענעהט — רחל'ס אַרבייט . פון שויבען=שענקעל פינקלען צוויי זילבערנע לײַכטער אַרויס . זילבערנע לעפעל , גאָפּעל און מעסער , פאָרצעלײַענע טעלער , גלעזערנע קלאָשען . . . און דאָס אַלץ וואַרפט איין אַריסטאָקראַטישען גלאַנץ איבער דער שטוב . אויבען=אָן — בײַ דעם ווײַס געדעקטען טיש , זיצט ר' יעקב אין שלאַפראָק און קאַפּעל , די ברילען אויף דער נאָז און די עטליכע ווײַסע האָהר פון באָרד ציטערען אַריסטאָקראַטיש אויף דער ברוסט , איבער דעם ווײַסען , בעל=בתי'שען קראַגען מיט דעם שוואַרצען שניפּסעל . אַרום טיש — ר' יעקב'ס זוהן מיט די איידימס . אַלע אין פײַנע , גלאַנצענדיגע שניט=רעק , ווײַסע בעל=בתי'שע קראַגען , קלײַנע , שוואַרץ=סאַמעטנע היטלעך , אויף די זײַדענע וועסטען גלענצען די גילדענע קייטען . פון דער צווייטער זײַט טיש זיצען ר' יעקב'ס ווײַב מיט די טעכטער און די שנירען . אין זײַדענע קלײדער . פון די ווײַסע העלזער גלאַנצט דאָס צירונג אַראָב . די אויגען קוקען מיט דרך=ארץ אויף דעם טאַטען און שווער , און מען וואַרט מיט רעספּעקט אויף דעם וואָרט , וואָס וועט פון זײַנע ליפּען אַרויס . יעדעס וואָרט , וואָס אַ קינד זאָגט , איז „אָבגעוואויגען און אָבגעמאָסטען" , יעדע בעוועגונג — לײַכט און עדעל , ווי

„אויסשטודירט״. אין מיטען די זיהן איז מאטיס געזעסען, אנגע־טהון אין א נייען לאנגען ראק. און זיין רויט אבגעברענט געזיכט, וואס מען האט ערקענט, אז עס איז געוועזען געוואשען, — זיינע גראבע רויטע הענד, וואס זענען משונה מאדנע אויף זיין ברוסט געווען פערווארפען, — האבען נישט געשטימט, נישט מיט דעם שענעם ראק, וואס ער האט געטראגען און נישט מיט דעם אלעם, וואס איז געוועזען ארום טיש... ער איז געזעסען שטיל. ער האט מורא געהאט אפילו עפיס צו טראכטען, צו בעוועגען מיט א אבר, און האט מיט גרויס דרך־ארץ אויף איין פונקט געקוקט. זיינע פינ־קעלדיגע אויגען, וואס האבען מורא געהאט זיך צו ריהרען, און פון איין זייט, זיין אימה אויסגעזאגט, האבען אויך צו וויסען געגעבען, אז ער איז אימשטאנד, יעצט דעם קלענסטען פון דאנען, מיט דרך־ארץ צו פאלגען; אלץ, וואס ער וועט איהם הייסען טהון. רחל׳ה איז געזעסען קעגען־איבער, אנגעטהון אין א נייע גרין קלייד. איהר קאפ האט זי געהאלטען אראב געלאזט צו דער ברוסט, האלב טרויעריג און האלב שטאלץ...

אלע ארום זענען שטיל געזעסען.

די „בעיאהרטע פרוי״, וואס איז די גאנצע צייט ביים טיש נעבען מאן געזעסען און האט איהם אין מויל געקוקט, האט זיך פון איהר ארט ערהויבען, און האט דערלאנגט, פון דער שאנק ארוים א געשליפענע קארפינקע מיט רויטען ווישניאק. ערשט דאן האט זיך אויך רחל׳ה פון איהר ארט אויפגעהויבען. דאס נייע קלייד האט איהר נאך געשארכט, און זי האט צום טיש דינישקע, עדעלע גלעזערליך דערלאנגט. זי האט די גלעזערליך אויס געשטעלט, איינגעגאסען. עדעל, פאמעליך. קיינער האט נישט געטרונקען, אלע האבען געווארט אויפ׳ן אלטען. דער אלטער האט זיך פון ארט ערהויבען, דעם עלטסטען זוהן דערלאנגט די האנד, זאגענדיג „לחיים!״ דערנאך האט ער דערלאנגט מאטיס׳ן די האנד. מאטיס האט זיך אויסגעגלייכט. דער אלטער האט איהם פעסט די האנד געדריקט, און דערנאך מיט׳ן קאפ צו די פרויען געשאקעלט, און די דעלפט פון גלעזיל אויסגעטרונקען.

די קינדער האבען אויך אבגעלעקט פון די גלעזליך.

מאטיס איז זעהר רויט געוועזען און האט זיך געלאזט שטארק בעטען. רחל׳ה האט צו איהם געשאקעלט מיט׳ן קאפ און געזאגט

צואיהם. נעהנטער צורוקענדיג דאס גלעזעל: טרינקט! מיט א טאן, ווי איינער זאגט: „מען ווערט איהם שוין אויסלערנען". מאטיס האט שוואך מיט זיין דיקער האנד דאס גלעזעל צו די ליפען גע-נומען. א שווייס האט זיך אויף זיין שטערען בעוויזען, און קוקענדיג א מינוט ווי פערשעמט אין א זייט, האט ער מאדנע דין די ליפען פערקרימט און זיין שטערען האט זיך געקנייטשט.

רחל'ה איז געזעסען די גאנצע צייט און האט מיט א האלב טרויעריגע מינע אויף איהר גלעזעל ווישניאק, וואס איז פאר איהר געשטאנען, געקוקט און האט קוים מיט איהרע דינע, ווייסע ליפען וואס זי בעריהרט.

— וואס הערט מען עפעס נייעס? — האט דער אלטער דעם עלטסטען זוהן געפרעגט.

און שטיל און יום-טוב'דיג האבען אלע אויסגעהארכט, ווי דער עלטערער זוהן, מאטעלע, האט מיט דרך-ארץ פערצעהלט די „פאליטיק" פון דער „הצפירה". און ר' יעקב גאלדמאנן, איז געזעסען אין קאפעל און, צומאכענדיג איין אויג, מיט קאפ אויס-געהארכט, וואס דער זוהן פערצעהלט. און געדאכט האט זיך אז עס איז נענוג. אז דער אלטער זאל דאס צווייטע אויג צומאכען, און דאס ערשטע זאל זיך אויפעפענען, די גאנצע „פאליטיק" מיט די פיס אין דער הייך איבער קעהרען.

און א חתונה איז געווען, ווער מיר גוטס גינט. דאס געסיל האט געלעבט, קינד און קייט האט זיך געפרייט; ר' משה גאמ-בינער איז געווען דער „עומד" פון חתן'ס צד, און דער חתן אליין איז עפעס עדלער, פיינער געווארען.

— א וואונדער עפיס, האבען די ווייבער גערעדט.

— אז מען קומט אריין אין אזא משפחה!

— נו, רחל'ה ווערט איהם שוין פאר א לייט מאכען.

און איינגענומען האט איהם רחל'ה מיט גוטען. פון דער הייך. האלב ברוגז'דיג, האלב מיט א גוט געלעכטעריל. אז מאטיס האט מיט ווער גערעדט און זי איז דערביי געווען, האט ער איהר אין די אויגען געקוקט, ווי פרעגענדיג, צו זאגט ער נישט עפיס נראבס.

און טהיילמאל, אז מאטיס האט זיך ארוים געחאפט מיט א

ניזשט-פאסענדיג ווארט, האט זי איהם אין דער צווייטער שטוב אריינגערופען און, אננעמענדיג איהם ביים קנאפ פון פאלטא, אזוי געזאגט:

— זעהסט, מאטיס, עס פאסט נישט! ביי לייטען אין „געזעלשאפט” דארף מען זיך מעהר „אנשטענדיג צו האלטען. מען דארף בעטראכטען יעדעם ווארט, וואס מען וויל זאגען. ווארום, זעהסט דו, מאטיס. עס איז דאך נישט שעהן צו זאגען עפיס נישט פאסענדיגס אין געזעלשאפט. פערשטעהסט דאך אליין...

די הויך „דייטשע” ווערטער: „געזעלשאפט „אנשטענדיג”, וואס האבען זיך זעהר עדעל פון רחל'הם מויל ארויסגעגליטשט, האבען אויף איהם א ליעבע שרעק געווארפען, און ווי א קליין קינד האט ער זיין פעהלער דערקענט.

שען איז געוועזען צו זעהן שבת נאכ'ן דאווענען. ווען ר' יעקב גאלדמאן מיט מאטיס'ן געהן פון שוהל א היים: ר' יעקב'ס א איי-ניקעל טראגט זיי די טלתים נאך. פון פענסטער קוקט ר' ישכר וויינשטיין ארויס. דער שוויער מיט'ן איידעם שאקלען אין פענסטער אריין: גוט שבת.

— וואס דען? אונזערע קינדער ווערען לייט? מישטיינס געזאגט! — קרעכצט איין יודענע צו דער צווייטער, שטעהענדיג פאר דער טהיר און נאך קוקענדיג דעם שווער מיט'ן איידעם.

— דאס הארץ קוועלט פאר נחת, אוי, אוי! נעחא, זיין מאמע, האט געדארפט פון קבר אויפשטעהען און זעהען איהר מאטיס'ן.

— ארימע לייט, נעביך, שטארבען אב, און זענען אפילו נישט זוכה צו זעהן א שטיקל נחת ביי א קינד.

און מאטיס איז שוין געווארען אין די „משפחה” אריינגענומען, ביים טיש זיצט ער שוין נישט מיט הארץ קלאפען, ווארפט אפילו אמאל אויך א ווארט אין שמועס אריין.

— אונזער מאטיס וועט זיך אויסארבייטען! נישט אזוי שלעכט, ווי געמיינט, — זאגט ר' יעקב צום עלטערן זוהן מאטעלע.

— ער האט אפטמאל גאנץ גוטע איינפאלען — העלפט דער זוהן דעם פאטער צו.

שבת. ער זיצט ביים שווער גלייך מיט אלע און שמיעסט. רחל'ה דרעהט זיך אין זיידענעם שלאפראק ארום. די גאלדענע קייט

מיט דער „קאָליע“ אויפ׳ן האלז: דאָס בלייכע עדלע פּנים לייכט פון אונטער דעם האַהריגען שטעל אַרויס, און אויף די דינינטשקע ליפּען ליגט אויסגעגאָסען אַ ליעבער, זיסער שמייכעל.

פאַר דער טהיר, אויף דער באַנק, זיצען חברה, אַמאָליגע מאַטיסעס חברים און וואויוועו אַרום, און רעדען „עזות׳קייטען“. און יעדעס מאָל, ווען עמיצענס גראָב קול לאָזט זיך הערען אין שטוב, ווערט מאַטיס רויט, און דאָס הארץ קלאַפּט איהם: ער האָט מורא, עס זאָל זיך אַיונג נישט אַרויסחאַפּען מיט זעהר אַ גראָב וואָרט...

ער ווייסט נישט ווי און ווען דאָס איז געוואָרען, נור די אַמאָליגע חברים האָבען איהם אויפגעהערט צו זאָגען „דו“.

— זאָל מאַטיס אַזוי גוט זיין, געבען אויף אַהאַלבע קערץ האָבער — זאָגט צו איהם שלמה מלאך, שטעהענדיג אין קיך ביי דער טהיר.

רחל׳ה קומט פון דער צווייטער שטוב אַרויס און בעוויעגט לייכט מיט׳ן קאָפּ. שלמה מלאך וויל איהר גוט מאָרגען זאָגען, נאָר ער שרעקט זיך...

— ווען הייסט מאַטיס... דער בעל הב... איינשפּאַנען?

רחל׳ה ענטפערט איהם פון דער וויטען, ווי איהר וואָלט נישט געפּאַסט צו שטעהן נעבען איהם:

— דער בעל בית וועט שוין שפּעטער צו וויסען געבען.

מאַטיס קוקט אויף איהר. ווי לייכט די ווערטער שוועבען איהר פון מויל, און געהט איהר נאָך אין דער צווייטער שטוב אַריין.

שלמה מלאך געהט צו די חברים אין שטאַל אַריין.

די פערד שטעהען, בעהאַלטענדיג די קעפּ אין דער פינס־טער... אונטער יעדען איז פריש שטרוי אויסגעשפּרייט, אַ וואַרעמער פערד־געררוך טראָגט זיך פון זייערע צוהיצטע קערפּער אַרויס. אויף גרויסע הויפען שטרוי ליגען חברה אויסגעצויגען און שמועסען.

— די יאַטישע טאָכטער האָט דאָך צו מיר גערעדט! — זאָגט שלמה מלאך צו די חברים אָנקומענדיג.

— אַ רוח איהר אין די זייטען! איך וואָלט איהר אין פּרצוף געשפּיגען, ווען זי וואָלט זיך צו מיר מיט אַ וואָרט אָנגערופען.

— איך לאַקער נאָך אויף איהר! וועל איך איהר אַמאָל גע־

בען אין טאטען אריין, וועט איהר ליבטיג אין די אויגען ווערען!

— שווייגט אט רידערט זי מיט אַ אבר. זי געהט. די „יאטישע".

פון הויף קומט רחל'ה אן. זי געהט זיך פאמעליך. אזוי ווי זי וואלט מורא האבען, איהר פוס אויף די הארטע שטיינער צו שטעלען, דאס לייכטע טיכעל ציטערט איבער איהרע אקסעל. אַ ווינטל בלאזט און פערוואַרפט איהר איינינע טראלבען פון טיכעל איבער'ן פנים. זי בעוועגט לייכט מיט דער האנד און מאכט זיך גלייך די האהר פון קאפ.

זי קומט אן פאר'ן שטאל.

אהנע צו וויסען, האבען זיך חברה אויפגעחאפט, גלייך געשטעלט און „גוט מארגען" געזאגט.

זי האט לייכט מיט דעם קאפ אבגעענטפערט.

— מיינע ליעבע, ווער פון אייך פאהרט מיט מיט'ן הערר נאך ליענטשיץ אויפ'ן מארק?

— איך, בעל בית'טע! — האט שלמה מלאך אבגעענטפערט, זיך גלייך מאכענדיג דעם הוט אויפן קאפ.

— מיין פריינד, וועסט אזוי גוט זיין, מיר פון מארק אַ גוטע אינדיטשקע מיט ברענגען. וועסט דערמאנען דעם הערר, וועט ער דיר געלד געבען...

— גוט, בעל-בית'טע! — האט ער אבגעענטפערט.

און ווען זי האט זיך אום געדרעהט אוועק צו געהן, האט זי לייכט איהר קאפ צוריק געווארפען און געזאגט:

— אַ פעטע זאלסט דו אויסקלויבען. הערסט, שלמה?

— יא, בעל בית'טע.

— ווי דאס רעדט! וואס פאר אַ פיסקיל דאס האט! זאגט שלמה מלאך צו דער חברה, ווען זי איז שוין אוועק געגאנגען — אזוי לייכט שיטען זיך איהר די ווערטער, אזוי ממזר'יש, — אַ רוח איהר אין איהר טאטען!

און עפיס אהנע צו וויסען אליין, האט ער זיך געסטארעט, די בעסטע פאר פערד פון שטאל אויס צו קלויבען און פלינק די פוהר איינצושפאנען. און מיט אַ קנאל פון דער בייטש איז ער פאר דער מהיר אפויר געפאהרען.

נאך דעם שמועס מיט דער בעל בית'טע האט ער זיך גע-

פֿיהלט עפּיס מעהר היימיש, און איז אין דער קיך אַרײַנגעקומען, אָהן אַ תירוץ צו האָבען, וואָס ער האָט ביז יעצט נישט געקענט טהון . . .

דערזעהנדיג אָבער רחל'ן אין דער קיך, איז ער פּלוצלונג שטעהען געבליבען. „וואָס טהו איך דאָ?" האָט ער זיך געפֿרעגט, און שטעהענדיג פֿון דערווייטען ביי דער טהיר, האָט ער געשטאַמעלט : דער בעל בית וועט באַלד אַרויסקומען ?

זי האָט איהם נישט געענטפֿערט. און שלמה מלאך איז באַלד אַרויס פֿון קיך.

פֿון דער התונה אָן האָט מאַטים נישט געוואָלט פֿאָהרען מיט שלמה מלאך „סאָם נאַ סאַם". נישט געשעמט זיך, יאָ געשעמט זיך, עס איז דאָך נאַרישקייטען, נאָר גלאַט אַזוי... ער איז דאָך אַ גוטער ברודער פֿון לאַנג, און איינעם ביי פֿוקסען שמייסער געווען „געשעפֿטליך" געהאַט, און יעצט — — — איבער דעם איז מאַטים די גאַנצע צייט אויבען אָן געזעסען, און שטיל געשוויגען. שלמה מלאך אויפֿן קאַרשעל האָט אויך שטיל געשוויגען.

ווען זיי זענען אַרויס געפֿאָהרען איז שען געווען. נור אין מיטען וועג האָבען זיך איבערן הימעל קלינע, אָבגעריסענע וואָלקענדלעך פֿערקליבען. באַלד האָבען זיי זיך בעהאָפטען, איין שטיק געוואָרען, און עס האָט אָנגעהויבען לייכט צו טריפֿען.

שלמה מלאך איז געזעסען מיט'ן פּנים צו די פֿערד און האָט זיך דאָס זייניגע געטהון : אָנגעטריבען.

דער רעגען האָט געקאַפּעט, נישט גערדיכטער נישט שיטערער, נאָר עפּיס אַזוי שיין מיט איין מאָס, אָהן אַ כונה, גלאַט אַזוי : עס רעגענט.

די פֿערד טראַפּטשען און טראַפּטשען, די רעדער שניידען אין די שטיינדעלעך, און דער רעגען קאַפּעט אויפֿן פּנים, און שלמה מלאך מאַכט זיך גאָר נישט דערפֿון, קיין וואָרט רופֿט ער זיך נישט אָן.

מאַטים וויל אָנהויבען רעדען, נור שלמה מלאך זיצט פֿער דרייט, אויפֿ'ן רוקען אַ זאַק, עס פֿאַלט אַ טראָפּען און דער זאַק זאַפּט אין זיך די טראָפּען איין, גלייכגילטיג : נישט זיין געשעפֿט...

און דער רעגען קאַפּעט. דער הימעל איז שוין אין גאַנצען

פֿערוואָלקענט, די חמאָרע האָט זיך געלעגט איבער'ן וואַלד. עס איז טונקעל, טרויריג...

מאַטיס וויל אָנהויבען רעדען — — —

נור שלמה מלאך'ס רוקען איז שטום, דער זאַק זאַפּט־איין די טראָפּען און שווייגט.

זיי פֿאָהרען פֿערביי אַ קרעטשמע

— ווילסט חאַפּען אַ לאָמפּערקע? (אַ טרונק בראָנפֿען).

— פֿאַר וואָס נישט?

זיי קריכען אַראָב פֿון וואָגען, און קרעטשמע אַריין. מען חאַפּט אַ טרונק בראָנפֿען און מען זעצט זיך צוריק אויפ'ן וואָגען ארויף...

— שלמה.

— וואָס?

— גאָר נישט, פֿאָהר אין דער זייט, אויף די שטיינער...

דער מאַרק איז אָנגעשטעלט מיט וועגען און פֿערד. מענ־שען לויפֿען, אַ געדערדערײַ און געדודער, עס קלאַפּט...

מאַטיס איז אַראָב פֿון וואָגען און איז געגאַנגען צום פֿערד־מאַרק.

פֿאַר נאַכט קומט ער צוריק, און אַ יונג פֿיהרט איהם צוויי פֿערד.

— זעה די „חיות", וואָס איך האָב מיר געשאַפֿט, — זאָגט מאַטיס צו שלמה'ן.

שלמה מלאך בעטראַכט די פֿערד. קוקט זיי אין די ציינער און שווייגט.

— נו, וואָס זאָגסט דו, שלמה?

— ווייס איך?

— טרעף, ווי פֿיעל זיי קאָסטען:

— זאָל איך אַזוי וויסען...

מאַטיס, אײַנוויקלענדיג זיך אין מאַנטעל, נעהמט אַריין אין דער „רעסטאָראַציע".

— די בעל־בית טע האָט געבעטען אַ אינדיטשקע פֿון מאַרק. דערמאָנט שלמה מאַטיס'ן, ווען דער לעצטער איז פֿון דער „רעס־טאָראַציע" אַרויס, גרייט צו פֿאָהרען.

געוועזען איז עס אין אַ שבת נאָכמיטאָג.

אויפ׳ן בעט אין „שלאָף־צימער״ ליגט מאַטיס אויסגעצויגען און קוקט אויף דעם ווייבס קאַפּעלוש מיט דער „קייט״, וואָס ליגען אויף דעם צווייטען אויפגעבעטען בעט. דאָס ווייב איז אין שוהל געוועזען — קלערט ער פויל זיין רייבט זיך די אויגען. די שבתים נאָך מיטאָג זענען עפּעס מיט מעהר גלאַנץ, שבת׳דיגער, עס לאַכט מיט חן דורכ׳ן פענסטער און שטראַהלט זיך אָב אויף דעם שויבען־שענקעל, וואָס שטעהט צווישען די צוויי בעטען. די זילבערנע לייכטער גלאַנצען... פון דער צווייטער שטוב הערט זיך זיין שוואָגער מאַטעלס נגידיש קול, וואָס קלינגט איבער דער שטוב ווי אַ גלעקיל. „דער שוואָגער איז געקומען צו גאַסט, מען דאַרף זיך אויפהייבען״ — פיהלט מאַטיס אַ חוב אויף זיך. פון דער באַנק, וואָס איז פאַר דער טהיר, הערט זיך אַ חברה׳ס קול. יוסעלע טויבענהאַפּער פערציילט מיט געלעכטער, ווי פיעל „קוילען״ (קניידליך) אהרן פורמאַן עסט אין פסח אויף.

מאַטיס, ליגענדיג אויפ׳ן בעט, האָרכט זיך איין, וואָס חברה פערציילט און לאַכט מיט.

— נעם זי, נעם! שרייט אַ יונג, אשר ביק׳ס קול.

— אַט אַזוי, האַלט...

האַ, חאַ, פּעסט האַלט, לאָז נישט אָב!

— פיהר זי אונטער די חופּה, הייסט זי מוחל זיין!

— חאַ, חאַ...

מאַטיס קריכט אַראָב פון בעט, ער געהט צו צום פענסטער און קוקט אַרויס. „קאַמיזע״ האַלט אַ אויסגעפוצטען טשאָלענט אונטערן אָרים און לאָזט זי נישט אָב, דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם מיט אַלע כוחות, ער האַלט זי אָבער פעסט, און חברה לאַכט.

מאַטיס קוקט און לאַכט מיט. געפיהלט האָט ער זיך אויסגעשלאָפען, פריש, אַביסעל אויפגערויסט, נישט ווויסענדיג אַליין פאַר וואָס, און איז אין דער צווייטער שטוב אַריין.

אויפ׳ן געדעקטען טיש זענען צוויי פאַמעראַנצען אין אַ קלאָש געלעגען, רחל׳ה האָט גערעדט מיט׳ן ברודער, וואָס זיצט מיט׳ן רוקען צו מאַטיס׳ן און בעמערקט איהם נישט.

— וואָס מאַכסטו דו עפּעס, מאָטע? — גערט מאָטיס צו און קלאַפּט איהם וואוילעריש אויף די פּלייצע.

דער שוואָגער דרעהט זיך אום און קוקט אויף מאָטיס'ן האַלב פערוואונדערט, האַלב מיט כעס.

באַלד איז רחל'ה אין דער צווייטער שטוב אריין און ווינקט צו מאָטיס'ן מיט'ן פינגער.

מאָטיס איז נאָכגעגאַנגען.

— זעהסט, מאָטיס — זאָגט זי צו איהם, אָננעמענדיג איהם פאַר דעם קנאָפּ פון פּאַלטאָ — עס איז נישט שעהן צו קלאַפּען איבער די פּלייצעס. דאָס פּאַסט פאַר זיי, נישט פאַר דיר.

זיי זענען צוריק אין שטוב אריין.

דער שוואָגער האַלב ברוגזדיג און אביסעל „פון דער הייך", טרינקט פון כוס און רעדט מיט רחל'ען, נישט קוקענדיג אויף מאָטיס'ן.

מאָטיס איז פון שטוב ארויס.

די זון שיינט, הימליך, אויפגערוימט איז אין גאַסעל, אויף דער באַנק זיצט חברה, מען לעבט, מען ציהט איינער דעם צווייטען דעם הוט איבער די אויערען, דיענסט-מיידלעך אין שבת'דיגע קליידערלעך דרעהען זיך איבער דער גאַס, און חברה — וועמען מען קען מעיז פנים זיין — שיקט מען צו „קאָמיזען", און וועמען נישט — לאָזט מען פערבייַ מיט געלעכטער פון דערווייטען.

מאָטיס איז צוגעגאַנגען און האָט זיך געזעצט אויף דער באַנק.

— אַ רוח דיר אין דיין טרפה פרצוף! האָט שלמה מלאך געזאָגט אַ צווייטען יונג, נישט בעמערקענדיג מאָטיס'ן.

באַלד האָט אַ יונג שלמה מלאך געגעבען אַ שטופּ, און געוויזען איהם מיט'ן פינגער. שלמה האָט זיך אומגעדרעהט, און איז דערזעהענדיג מאָטיס'ן, פערשעהמט געוואָרען.

— גוט שבת! האָט ער געזאָגט, אביסעל אויפהייבענדיג זיך פון אָרט און אביסעל ווייטער זיצענדיג, און האָט זיך גלייך נעבאַכט דעם הוט אויפ'ן קאָפּ.

— גוט שבת!

חברה בלייבט זיצען שטיל.

מיידעלעך האָבען זיך געדרעהט אהין און צוריק און קיינער

האָט קיין וואָרט געֶרעֶדט. „קאַמיזע“ האָט זיך בעֶהאַלטעֶן אין אַ ווינקעֶל'עֶ ביי דעֶר וואַנד. די זון שיינט, עֶס לעֶבט אַלץ. נור חברה — טויט שטום זעֶנעֶן זיי! שלמה מלאָך בייגט דעֶם קאָפּ אַראָפּ אויף דעֶר האַנד און קלעֶרט עֶפּעֶס.

— נו מלאָך, וואָס שווייגסט דו? גיט מאַטיס איהם פּלוצ-לינג אַ פּאַטש מיט דעֶר האַנד איבעֶר דעֶר קניע.

— אָה, בעל-בית! — זאָגט דעֶר יונג, און רוקט זיך אָב, רייבט זיך מיט דעֶר האַנד איבעֶר דעֶר קניע און פּעֶרקרימט דאָס פּנים מיט אַ מאָדנעֶ מין געֶלעֶכטעֶר.

חברה האָט געֶשוויגעֶן, און אַ שטילקייט האָט אַלץ אַרום-געֶשטיקט... מעֶן האָט דרך-ארץ.

מאַטיס האָט זיך אויפגעֶהויבעֶן און צוריק אין טהיר אַריין.

— „קאַמיזע“ די טעֶקסעֶ נעֶהמט! — העֶרט עֶר אונטעֶר זיך שלמה מלאָך'ס קול...

דאס קוילער געסיל.

I.

צווישען גרוים-פוילען און מאזעוויעץ ציהט זיך א דריי-עקעדיג שטיק לאנד. פון איין זייט גרעניצט עס זיך מיט די זאמדיגע ווייקסעל-בערג, וואס ציהען זיך הארט ביי דער זילבערנער ווייקסעל-סטענגע ארום פלאצק און וולאצלאוויק; צו דער צווייטער זייט, ביי ליענשיץ צו, האט עס אין שכנות די פראווינץ קאיאווע, וואס איז פול מיט מוראדיגע סודות, און לינקס פון דארט האט עס דאס רייכע אין פארבען און טענער „קשענסטווא" לאוויטש. דאס שטיק לאנד, אין וועלכען עס געהען אריין די שטעדט: קוטנא, זשאכלין, גאסטענין, גאמבין און נאך איניגע קליינע שטעדטליך, איז פראסט און איינארטיג, ווי דער פויער, וואס וואוינט אין איהם. ארים אין וואסער, ארים אין וועלדער, ציהט זיך דארט אויס דער האריזאנט גאנץ ברייט און וויט, דאס אויג האט אויף גארנישט בעזונדערם אבצושטעלען זיך: לאנגע, איינארטיגע פעלדער, בעוואקסען מעהרסטענטייל מיט'ן ארימען ברויט, בלאנדזען זיך אויף מיילען אוועק. טיילמאל שניידט דורך די אונענדליכע, גלייכע, בעזייהטע פעלדער א ווייסע סטענגע פון א פוהר-וועג, בעזעצט שיטער מיט וויינענדיגע ווערבעס, וואס פיהרט פון איין שטעדטיל אין דאס צווייטע אריין. נישט דאס לאנד האט אין זיך די סודות פון איהר שכנה קאיאווע, וואס מען דערצעהלט פון איהר פערשידענע לעגענדען, אז טויטע נשמות שפאצירען איבער איהרע שווארצע וועגלעך, וועלכע בלאנדזען זיך אין די פעלדער ארום, און זיי פערנארען מענשען אין זומפען אריין; נישט עס האט אין זיך די רייכקייט פון פארבען און טענער פון איהר שכנה דער „פרינצע-

סין פֿון לאָוויטש", וועלכע האָט אויף איהר ערד אַרויסגעגעבען דעם גרעסטען פּוילישען מוזיקער און בעשעפֿער פֿון דער פּוילישער פֿאָלקס־מאַזורקע — שאָפּענ'ן. נור פּראָסט און איינאַרטיג איז דאָס פֿעלד, און פּשוט איז דער פּויער, וואָס אַרבייט אויף דעם פֿעלד, ווי דער קאַרטאָפֿעל, וועלכען עס גיט פֿון זיך אַרויס. ניט עס פּוצט זיך דאָ דער פּויער אין די ווייסע האַלאַטען און אין די קאָלירטע הייזען, און בעפּוצט ניט זיין קאַפּעליוש מיט בענדער און קאָרעלען, ווי דער פּויער פֿון לאָוויטש; און נישט ער פֿערנעהמט זיך מיט כשוף־מאַכעריי, ווי דער פּויער פֿון די „הויכע טאָפּאָלען" וואָס איז אין „קאָיאַוועך". דער פּויער פֿון דעם פֿעלד איז ווי אַ שטיק ערד, וואָס גאָט האָט אין איהם אַ נשמה אַריינגעבלאָזען, ווי אַ געהענדיגע ליפּע, וואָס וואַקסט פֿאַר זיין הויז... ער האַלט זיך ביי זיין פֿייפֿעל פֿון וועלכער ער שפּיעלט ביז אין דער האַלבער נאַכט לאַנגע נגונים אָהן אַ מאָטיוו, וועלכע הויבען זיך נישט אָן און לאָזען זיך נישט אויס, ווי זיינע לאַנגע, ווייטע, גרין־בעוואַקסענע פֿעלדער... אַ מענש ג"ז עס אָהן אויבערשפּיצלעך, — „אַט אַזוי האָט מיך גאָט בעשאַפֿען". איז ער גוט, קאָן ער אַוועקגעבען דאָס העמד פֿון לייב; דערבייזערט מען איהם אָבער — וועט ער מיט'ן לעבען בעצאָהלען, אַבי נור פֿון יענעם נקמה צו נעהמען. ער האָט ליעב פֿון דער נאַטור זיין פֿיה, וואָס עס וואוינט מיט איהם, און וועט עס קיינמאָל נישט שחט'ען פֿאַר זיין אייגען געברויך. נור מעהר פֿון אַלץ האָט ער ליעב זיין פֿערד, שאַנעוועט עס, און וועט עס קיינמאָל נישט בענוצען צו אַ וואָכענדיגע אַרבייט, צום אַקער וועט ער בעסער די קיה מיט'ן ווייב איינשפּאַנען, נור נישט זיין פֿערד. דאָס פֿערד האַלט ער צום וואָגען אויף זונטאָג, צו פֿאָהרען אין קירך אַריין, אָדער אין אַ נאָהענט דאָרף צו אַ חבר, צו קאָנען ווייזען זיך מיט זיין פֿערד פֿאַר אַנדערע חברים.

דער יוד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער דאָרטיגער ערד, האָט אין זיך מעהר פֿעלד־געשמאַק און עפּעל־געשמאַק, ווי בית־המדרש און מקוה... דאָס לאַנד איז רייך אין פּאַשע, האָדעוועט דאָרט דער פּויער דאָס פֿיה, דעם אָקס מיט'ן שעפּס. יודען קויפֿען עס אויף און פֿיהרען דאָס פֿיה קיין לאָדז, אָדער איבער דער גרע־ניץ, וואָס איז פֿון דאָרט נישט וויים. עס געפֿינען זיך דאָרט צווישען די יודען די בעריהמטע פֿישער פֿון די לאָנסקער סטאַ־

וועֶן. וואָס בעֶזאָרגעֶן מיִט פיִש לאָדז און די אֲרומיִגעֶ געֶגעֶנד׳ איִן קאַליִשעֶר און איִן פלאָצקעֶר גובעֶרניִעֶ. וואו עֶס געֶהט נאָך קיין באַהן ניִשט, געֶפיִנעֶן זיִך די גרויסעֶ פוהרמאַנעֶס, וועֶלכעֶ שטעֶלעֶן צו די ליִטוואַקעֶס צו דעֶר גרעֶניִץ. דעֶר פויעֶר האָדעֶוועֶט דאָס פעֶרד און שאַנעֶוועֶט עֶס, געֶפיִנעֶן זיִך דאָרט די גרויסעֶ יודיִשעֶ פעֶרד־העֶנדלעֶר, וואָס שטעֶלעֶן צו סחורה פאַרעֶן „דייטש", וועֶלכעֶר קומט אַראָב פון טהירעֶן און בעֶרליִן. די אָריִמעֶ יודעֶן דיִנגעֶן ביים פויעֶר איִבעֶר ן זומעֶר דעֶם פרוכט־גאָרטעֶן אָב. וויִנטעֶר וואַשעֶן זיי פאַר איִהם די פעֶלצלעֶך איִן שטאָדט־סטאַוו, און פיִהרעֶן עֶס אויף די יריִד׳ן קיין לאָוויִטש, אָדעֶר קיין גאָמביִן. דעֶר יוד איִז די גאַנצעֶ וואָך איִן דאָרף, וואוינט מיִט׳ן פויעֶר און לעֶבט מיִט איִהם צוזאַמעֶן, אויף שבת קומט עֶר איִן שטאָדט אַריין, צו דעֶר חברה „דריי „פייעֶ׳ן" (פיִשעֶר, פלייִשעֶר, פוהרמאַנעֶס) דאַוונעֶן. דאָרט טיילט מעֶן זיִך כבודיִם, און מעֶן דעֶרצעֶהלט מעשיות פון אַ גאַנצעֶר וואָך. שבת נאָכ׳ן עֶסעֶן געֶהט מעֶן אויפ׳ן פעֶלד, וואו מעֶן פיִטעֶרט די פעֶרד און וואו יונגעֶן שפיִלעֶן איִן „פאַלעֶנט און באַלעֶם". און פאַרנאַכט זעֶצט מעֶן זיִך אויף די ביינק פאַר די הייזעֶר, און מעֶן קוקט אויף די דיִענסט־מיידלעֶך, וואָס געֶהעֶן שפאַציִרעֶן, און מעֶן דעֶרצעֶלט זיִך וויטעֶר מעשיות.

איִן איינעֶם פון די אויבעֶן־דעֶרמאָהנטעֶ שטעֶדטלעֶך איִז געֶוועֶן אַ געֶסיִל, וועֶלכעֶס מעֶן האָט געֶרופעֶן דאָס „קוילעֶר געֶסיִל". קויל איִז אַ שטעֶדט׳ל דעֶרנעֶבעֶן, און דאָס געֶסיִל ליִעגט אויפ׳ן טראַקט, וואָס קומט אָן פון זשאָבליִן און פיִהרט דורך קראָשעֶנוויִץ קיין קויל. די חברה „דריי פייעֶ׳ן" האָבעֶן זיִך געֶפונעֶן איִן קוילעֶר געֶסיִל. דאָס קוילעֶר געֶסיִל איִז ניִשט געֶוועֶן איִן גלות. דאָרט האָט מעֶן יודעֶן ניִשט געֶשלאָגעֶן; האָט זיִך עֶפּעֶס געֶמאַכט אַ נאָך סוכות, ווען רעֶקרוטעֶן זעֶנעֶן דורכגעֶגאַנגעֶן דורכ׳ן שטעֶדט׳ל און האָבעֶן אָנגעֶהויבעֶן אָנצוגעֶבעֶן, האָבעֶן זיִך געֶפונעֶן חברה־לייט, — די דיִשלעֶן האָט מעֶן פון די וועֶגעֶן אַרויסגעֶנומעֶן, פרעֶנטעֶן אייזעֶן האָט מעֶן פון די לאָדעֶנס אָבגעֶריִסעֶן, בוימעֶר, וואָס וואַקסעֶן פאַר די טהיִרעֶן, האָט מעֶן פון דעֶר עֶרד אַרויסגעֶריִסעֶן, און מיִט דעֶם איִן גאַס אַריין, וויזעֶן: „ווער איך ביִן!"

דאָס בית־המדרש־געֶסיִל, וואו דעֶר רב וואוינט מיִט זיין

שוחטים און אַלע מלמדים, און וואו עס איז די מקוה מיט׳ן שחט־הויז פֿאַר עופות, האָט זיך זעהר געשעמט מיט׳ן קוילער גע־סיל: „גראָבע מענשען, קצבים, פֿישער־יונגען!“ און חאָטש דאָס בית־המדרש־גע־סיל האָט אינגאַנצען נור געלעבט פֿון דעם „כבוד־יום־טוב“־געלד, וואָס דאָס קוילער גע־סיל פֿלעגט דאָרט אַהין אַריינשי־קען, און חאָטש וואָס עס זאָל זיך נישט מאַכען אין שוהל־גע־סיל—דער שעפֿער רייצט דעם הונד אָן, אָדער אַ שכור׳ער גוי שלאָגט, — פֿלעגען יודען, ווי גרויס, ווי קליין קומען צו לויפֿען אין קוילער גע־סיל אַריין: „געוואַלד אַ גוי שלאָגט!“ דאָך אין האַרצען האָבען זיי עס אינגאַנצען מבטל געווען: גאָרנישט מעשה יוד, האָבען זיי זיך געזאָגט, און אַז משיח וועט קומען, וועלען זיי דאָך מוזען אָנקומען צו אונז... די „פֿיינע מענשען“ פֿון דער ברייטער גאַס, אַ ר׳ ברכיה ליבוויאַרש, למשל, האָט גאָרנישט געהאַלטען“ פֿון זיי: „ווילדע בּרואים, זאָגען אַלעמען „דו“, נור מען דאַרף אַמאָל די שקצים מחמת שלום ווענען, ווען די רעק־רוטען געהען דורך, אַז זיי זאָלען נישט די שויבען אויסהאַקען“.

אמת איז, אַז אויך דאָס קוילער גע־סיל האָט זיך ניט שטאַרק געחבר׳ט מיט די מיוחסים פֿון די אַנדערע געסלעך. זיי פֿלעגען זיי רופֿען: „אויסגעווייקטע יודען“. נור אַז עס האָט זיך געמאַכט, ווען מען האָט נעדאַרפֿט עפּיס צום הימעל, ווי אַ קוויטעל שריי־בען פֿאַר אַ קראַנק קינד צום רבי׳ן, אָדער אַ קאַפּיטעל תהלים זאָגען (צו דעם קיין גרויסע בריות זענען זיי שוין נישט), האָבען זיי געמוזט אָנקומען צום בּית־המדרש־גע־סיל. פֿלעגט קומען ראש חודש אלול, דענסטמאָל איז דאָס קוילער גע־סיל גאָר געוואָרען ווי אַ כּושל פֿאַר׳ן בית־המדרש גע־סיל. מען האָט דרך אֶרץ גע־האַט פֿאַר׳ן קלענסטען יוד פֿון בית־המדרש־גע־סיל: „פֿון משה רבינו׳ס גוואַרדיע“, האָבען זיי איהם גערופֿען: און ערב־יום־כפור איז פֿאַר דער טהיר פֿון דער שוהל געלעגען אויסגעצויגען אַ הויכער געזונדער יוד, אַ בעל עגלה, אָדער אַ פֿישער, און דאָס בית־המדרש־גע־סיל האָט פֿאַר גאָט און הימעל מיט אַ פּאַסיק מלקות געטיילט דעם קוילער גע־סיל...

אין קוילער גע־סיל איז געשטאַנען געבויט אַ הויז: פֿון האָלץ פֿון איין שטאָק מיט לאַנגע בּיינק פֿאַר דער טהיר, וואָס

טען האָט עס גערופֿען „אויף דער באַנק", וואָרום דאָרט זענען חברה זיך צוזאַמענגעקומען, און פֿאַר דער טהיר זיך געזעצט. אין דעם הויז האָט געוואוינט ר' ישׂראל זשאַבלינער.

ר' ישׂראל איז געווען דער עלטסטער און מכובד'סטער פֿון אַלע איינוואוינער אין קוילער געסיל. ער איז געווען אַ ייד אַ זָקן — אַ זיעבציג־יעהריגער, דאָך איז ער געגאַנגען נאָך אָהן אַ שטעקיל און האָט נאָך קיין ברילען נישט געטראָגען, — אַ רעשטעל פֿון פֿאַרצייטיגע יאָהרען, ווען אַ קווערטיל אָקוויט האָט אַ פֿינפֿער געקאָסט. אַז ר' ישׂראל פֿלעגט זיך אַ צוויי שעה אַרומיאַגען נאָך אַנ'אָקס, וועלכער האָט זיך פֿון שטריק אָבגעריסען, און פֿלעגט איהם צום סוף ביי די הערנער אָנחאַפּען, אַזוי אַז דער אָקס האָט זיין שווערען אַקען געבויגען פֿאַר איהם, פֿלעגט ער קרעכצען מיט אַ געלערעכטעריל: „ע, נישטאָ די פֿאַרצייטיגע כּחות"! ער איז געווען אַ גרויסער פֿיה־העגדלער, וועלכער האַנדעלט מיט'ן „דייטש" אין די טויזענדער אַריין, און קויפֿט־אויף דאָס גאַנצע פֿיה אין דער אַרומיגער געגענד. ווי אַ מענשען, וואָס האָט פֿון זיך געלאָזט אַ גראָשען פֿערדינען, האָבען איהם אַלע, ווי יודען, ווי גוים, שטאַרק כּבוד אָבגעגעבען. ביי איהם האָבען זיי געהאַט דאָס געלד שטעהן, ביי איהם האָבען זיי געלד געבאָרגט, ווען עס איז אויסגעקומען, און צו איהם זענען זיי געקומען שואל עצה זיין און אויסגלייכען זיך, און דאָס וואָס ר' ישׂראל האָט געזאָגט, איז, ברודער, געווען געזאָגט. ר' ישׂראל האָט געקאָנט טיילען פּעטש דעם גרעסטען, שטאַרקסטען „וואָלען יונג" (אַז עס איז אויסגעקומען). — ר' ישׂראל'ן וועט מען נישט אַנטקעגען רעדען. האָט עס אַ יונג געוואַגט, האָט ער געקאָנט נע'הרג'עט ווערען אויפֿ'ן אָרט פֿון קוילער געסיל. ביי ר' ישׂראל'ן אין הויז האַלטען זיך אויף אַלע יונגען און שקצים פֿון קוילער־געסיל—טרייבען די אָקסען קיין לאָדז, אָדער צו דער גרעניץ. אין די שטאַלען, וואו עס זענען געשטאַנען די פֿערד, אָקסען און שעפּסען, האָבען חברה גענעכטיגט. עסען איז ביי ר' ישׂראל'ן פֿריי און אָפֿען געווען פֿאַר אַלעמען. תּמיד איז דאָס ברויט מיט פּוטער אויפֿ'ן טיש געשטאַנען, — אַריינגעקומען, אָבגעשניטען אַ „המוציא" און געגאַנגען זיך זיין וועג. דאָס הויז האָט זיך געבאָרען אין שפֿע: קיה, אָקסען, פֿערד, ציגען, שעפּסען, גענז און יונגע

מיט שקצים. ביי ר׳ ישראל׳ן איז אַלץ געשטאַנען אָפֿען. דאָ, וועט מען, ברודער, נישט גנב׳ענען: גע׳הרג׳עט אויפֿן אָרט וואָלט מען געוואָרען. האָט מען וועמען געטהון אין שטאָדט אַני׳עוולה, איז מען זיך געקומען קלאָגען פֿאַר ר׳ ישראל׳ן, און ר׳ ישראל איז אַרויסגעגאַנגען און געטיילט פּעטש. אַמאָל האָט דער יוד, דער חסיד, וואָס האַלט די פּראָפּינאַציע ביים פֿריין פֿון שטאָדט, געמאַכט אַ רעוויזיע ביי אַ יודענע אַנ׳אַלמנה אין אַ פֿרייטאָג פֿאַרנאַכט, מ׳האָט געפֿונען ביי איהר אַקוויט, און געלאָזט אַריינזעצען זי אין קאָזע, איז מען געקומען צולויפֿען צו ר׳ ישראל׳ן. ר׳ ישראל נעהמט דעם שטעקען אין דער האַנד און געהט אין גאַס אַריין, טרעפֿען זיך מיט׳ן יוד דעם חסיד:

— לאָז אַרויס די אַלמנה פֿון דער וואַך, — זאָג איך דיר!

— ר׳ ישראל זאָגט אַליין, זי נעהמט מיר אַוועק מיין פּרנסה.

מעהר האָט ר׳ ישראל נישט גערעדט. אַהיים געקומען פֿון גאַס, און צוויי יונגען זענען שוין אַריין צום „פּראָפּינאַטאָר" אין שיינק מיט די שטעקענס אין די הענד, האָבען געגעבען אַ נעהם צוויי טונען מיט שפּירט, אַרויסגעדרעהט די קראַנען און אַרויסגעשטעלט זיי פֿאַר דער טהיר: שעפּט ווער עס וויל! האָבען יודען געהאַט אַ שבת מיט בראַנפֿען, אַז מען האָט זיך אין די גאַסען צרומגעוואַלגערט שכּור. און איהם, דער „פּראָפּינאַטאָר" האָט מען נאָך די אויגען אונטערגעהאַקט און צוגעזאָגט איהם: אויף דער צווייטער וואָך צו פֿערבעסערען — און געה שריי חי וקים!

קומט אַריין אַ יונג אין שטוב ביי ר׳ ישראל׳ן און שטעלט זיך אַנידער ביי דער גרויסער שאַנק.

— וואָס ווילסט דו, שניידער־קאָפּ? געהט צו צו איהם ר׳ ישראל און קלאַפּט איהם איבער׳ן פּנים: שלאָגסט די מאַמען, זאָגט מען מיר, דו וואולער יונג איינער. — ווער האָט דיר ביז איצט צו פֿרעסען געגעבען? און אַז אַנ׳אַנדער זאָגט איהר אַ וואָרט, נעהמסט דו צו איהם אַ מעסער אַרויס!

— ר׳ ישראל, עס איז מיין מאַמע, איך מעג, דאָס איז מיין מאַמע, אָבער אַ פֿרעמדען — אַ מכּה. די בעבעכעס וועל איך איהם אַרויסנעהמען, — נישט רעכט, ר׳ ישראל?

— און וואָס ווילסטו, צירעלע?

— דער „דרעה־קאָפּ, דער חסיד — וואָס, האָט דעם
נאַפּט־סקלאַר, וויל מיר געבען אַ רויטען קאַרפּען־קאָפּ, אַז איך
זאָל ביי־נאַכט אַריבער איבערן פּלייט צו זיין קאָנקורענט, יאָסקעס
איידעם, און זאָל איהם אַ חתונה אָבשפּיעלען מיט די פּעסער נאַפּט.

— וועל איך דיר דעם קאָפּ צושפּאַלטען, דעם רויטען קאַר-
פּען־קאָפּ נעהם, און טראָ־שע איהם אַ ביין אונטער.

— וויל ער דאָך דעם קאַרפּען־קאָפּ פריהער נישט געבען,

— זאָג איהם, אַז ער זאָל איהם ביי מיר איינלעגען, און
די געה אַהין צו יאָסקעס איידעם, אַז ער זאָל צו־מאָרגענס מאַ-
כען אַ גוואַלד, אַז מען האָט איהם די פּעסער אויפגעפּענט.
איך וועל דיר דעם „רויטען אַרויסגעבען, און, דערנאָך, אַז דער
דרעה־קאָפּ וועט דיר עפּיס פּאָרוואַרפּען — האַק איהם נאָך די
ציינער אויס.

אַהיים געקומען אַ יוד ווי ר׳ ישׂראל פריטאָג פּאַרנאַכט
פון וועג, האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אַנידער פאַר דער טהיר
אויף דער באַנק מיט אַ פולער קעשענע קליינגעלד, און גאָט
געבעטען אין האַרצען: „טאַטע, שיק מיר צו יודען, וואָס דאַר-
פען אויף שבת", און איז נישט אַריין אין שטוב, ביז ער האָט
נישט די קעשענע קליינגעלד אויסגעטיילט אָרימע לייט. אָבגע-
וואַשען זיך, אָנגעטהון די שבת'דיגע קאַפּאָטע, און געגאַנגען אין
דער חברה „דריי פייען" צו קבלת־שבת. אורחים, וואָס זענען
געגאַנגען אויף דער מדינה, זענען דוקא אין דער שטעדטיל אָב-
געטרעטען איבער ר׳ ישׂראל'ס שבת. דער טעם פון ר׳ ישׂראל'ס
קוגעל ליגט זיי אַ גאַנץ יאָהר אין מויל. די חברה איז תמיד
פול געווען מיט אורחים. ר׳ ישׂראל האָט זיך געגעבען אַ שטעל
אַנידער ביי דער טהיר מיט די אורחים וואַרטען, וויפיעל עס
וועט איבערבלייבען — קיין שום יודען ליעבען נישט אַזוי אורחים
אַהיים צו נעהמען אויף שבת, ווי קצבים און פישער — און ווי-
פיעל עס זענען איבערגעבליעבען, האָט ר׳ ישׂראל מיט זיך
מיטגענומען. נישט איין מאָל איז אויסגעקומען, אַז דער שמש
פון דער חברה „דריי פייען" האָט אויסגערופען: „דריי גילדען
אַנ'אורה", ווי טען פערקויפט די עליות אין דער שוהל. אַזוי
פיעל בעלנים זענען געווען אין דער חברה „דריי פייען" אויף

אורחים. צו-מאָרגענס אין דער-פֿריה נאָכ'ן דאַווענען האָט זיך דער רבי פֿון דער חברה אַנידערגעשטעלט און געלערנט מדרש פֿאַר דער חברה. ר' ישראל'ן האָבען זיך געוויזען טרעהרען אין די אויגען. דערנאָך האָט ער אַהיים געבעטען דעם עולם צו זיך אויף „קדוש“. און בשעת „לחיים“, האָט ר' ישראל געקלאַפּט מיט דער פֿויסט אין טיש:

— טרינקט, יודען, אונזער טאַטע יעקב! אונזער רבי משה!

די שטוב האָט געציטערט פֿון די זעץ מיט די פֿויסטען אין טיש אַריין...

ר' ישראל האָט-געקאָנט מעביר זיין די סדרה, און אין רש"י געווען היימיש דאָרט, וואו ער „טשעפּעט“ נישט תרגום-ווערטער. רש"י'ן האָט ר' ישראל ליעב געהאַט ווי דאָס לעבען, איהם האָט זיך געדוכט, אַז דער רש"י איז עפּיס אַ נאָהנטער קרוב, וואָס קעהר זיך אָן מיט אַלע יודען אין משפּחה. און נאָך אַ יודען האָט ר' ישראל ליעב געהאַט: דאָס איז געוועזען דוד המלך, זיינע קאַפּיטלעך תהלים צוגעהען זיך דאָך אין די אברים פֿאַר זיסקייט, — און גלאַט אַ יוד דוד המלך. דיר דאַכט זיך, אַז דו געהסט אַרויס אויף דער גאַס, און דו טרעפֿסט דוד המלך'ן, גיבּסט איהם אָב שלום-עליכם:

— שלום-עליכם אַ יוד, דוד המלך!

— ווי געהט עס?

און מען הויבט אָן צו שמועסען פֿון מאַרק...

אַז ביי ר' ישראל'ן איז אויפגעוואַקסען געוואָרען אַ טאָכטער, איז ער אַרונטערגעגאַנגען צום רב:

— רבי, קלויבט מיר אויס אַנ'איידעם פֿאַר מיין קינד פֿון אייערע בחורים.

גענומען דעם איידעם, אַוועקגעזעצט אין זיין הויז אויף כל ימיו: נאַ דיר דיין עסען, דיין טרינקען, דיין שבת-בגד און דיין טאַשען-געלד, און דו לערן מיר אין דער הייליגער תורה.

פֿאַר די איידעמס מיט די גרויסע גמרות פֿלעגט דער יוד אַזוי דרך-ארץ האָבען, אַז אויף די נעגעל איז ער פֿאַר זיי געגאַנגען. פֿון דעם מייערסטען און בעסטען האָט ער פֿאַר זיי בעהאַלטען. אַז ער פֿלעגט הערען, ווי דער קול-התורה קלינגט-אָב אין זיין שטוב, האָט זיך דער אַלטער יוד ווי אַ קינד צעוויינט פֿאַר שמחה.

זיהנדלעך האָט ער נעהאַט ר' ישראל — ר׳יעזען. „זשאָבלינסקי'ס גוואַרדיע" האָט מען זיי גערופען. זיי זענען שוין קיין „לערען-קינדער" נישט געוועזען. זיי אַלע איז איבערגעגאַנגען ר' ישראל'ס בן-זקונים'ל נאַטעלע. נאָטע איז געווען אַ בחור, וואָס האָט געגעבען אַ געה אַרויס אין דער-פריה מיט באָרעק'ן זיין הונד, מיט באַשקען זיין שעפּס, און מיט'ן פייפער. אַ טויב, איז איהם געשטאַנען אויפ'ן אַקסעל, די גאַס האָט געציטערט פאַר איהם. מיט'ן שטרויענעם היטעלע אויף דער שפּיץ „גרשיבע" און מיט דער בלייע-נער בייטש אין דער האַנד, האָט ער זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער פאַר דער טהיר, און אָנגעהויבען צו פייפען אויף זיינע טויבען, וועלכע האָבען זיך אין אַ ראָד געהויבען איבער זיין קאָפּ. די יוזעפע האָט איהם דעם בולאַן (זיין פערד) פון שטאַל אַרויסגעפירט; איז ער נישט געוועזען ריין אויסגעפוצט, אָדער אַז די דאָהר פאַר דער „גרשיבע" זענען נישט געוועזען פאַרקעמט מיט די טראַלטלעך, האָט ער איהר געגעבען אַ „פייף" מיט דער בייטש איבער'ן לייב, אַז דאָס יונגע געזונדע בלוט האָט געגעבען אַ שפּריץ אַרויס פון דער פולער רויטער האַנד.

די יוזעפע איז געוועזען אַ דינסט ביי ר' ישראל'ן, אַ שיקסע, וואָס מען האָט זי געבראַכט פון דאָרף און איז פערבליבען ביי ר' ישראל'ן אין הויז שוין לעולם ועד. געזונד — אייזען: זי פאַסט אַריין אין דער משפחה. אין הויז איז זי אַ גאַנצער „בן-בית", מישט זיך אַריין אין געשפּרעך, גיט עצות און בייזערט זיך, אַז עס געפעלט איהר עפּיס נישט. נאָטע קאַטעוועט זי, טיילמאָל מורא'דיג, זי וועט זיך קיין ברויגז נישט מאַכען, גיט זיך אַ וואָרף אַריבער די לאָקען איבער די אויערען און גיט זיך אַ שטעל אַנידער:

— דו קאַטעווע, אַז עס ווילט זיך דיר!

און אין אַ האַלב שעה אַרום, אַז זי האָט איהם אויפ'ן פערד דערזעהן, האָט זי זיך געגעבען אַ שטעל אַרויס פאַר דער טיהר פערלעגט די הענד הינטער די באַקעס, און די אויגען האָבען אַרויסגעשמייכעלט פון הינטער די רויטע, בלאָהע פלעקען, וואָס ער האָט איהר אויפ'ן פּנים אָנגעמאַכט: ווי דאָס רייט זיך אויפ-פערד!

אַז ער איז צוריקגעקומען, האָט ער זי גערופען מיט'ן פינגער. זי האָט זיך צוערשט נישט הערען געמאַכט. דערנאָך איז

זי ברונז־ליך צוגעגאַנגען און פֿויל גענומען די לייצעס אין די הענד אַריין.

ער האָט צו איהר אַ וואונק געגעבען, און איז אַרויף אויפֿ'ן בוידעם צום טויבען־שלאַק.

זי האָט פֿלינק דאָס פֿערד אין שטאַל געפֿיהרט. אויפֿ'ן שוועל פֿון שטאַל טרעפֿט זי די סטרושקע, וועלכע פֿרעגט זי:

— ווער האָט עס דיר געמאַכט אַזעלכע שענע פֿלעקען אויפֿ'ן פּנים?

— דער, וואָס האָט זיך געגלוסט, און דיר אַ מכּה! — דערביי האָט זי איהר געוויזען אַ פֿייג, און איז פֿלינק אַרויף צום טויבען־שלאַק נאָך נאָטען.

נאָטע האָט געהאַט אַ טויבען־שלאַק. דער בוידעם, אויף וועלכען עס ליעגט דער האָבער פֿאַר די פֿערד, האָט שוין געהאַט אַ טראַדיציע פֿון אַ טויבען־שלאַק, אַז ווי מען זאָל נישט די טויבען אוועקפֿיהרען און אַבלאָזען זיי — קומען זיי צוריק צופֿליהען און שטעלען זיך דאָרט אויפֿ'ן דאַך. אויף דער צווייטער זייט שטאָדט האָט געוואוינט אַ גוישער בעקער, האָט ער אויך געהאַט אַ טויבען־שלאַק. נאָטע מיט'ן בעקער האָבען געפֿיהרט אַ בעשטענדיגע מלחמה. נאָטע האָט אַרויסגעלאָזט זיינע טויבען, דער בעקער — זיינע. פֿלעגט טרעפֿען, אַז איין פּאַרטיע האָט פֿון דער צווייטער אַ טויב אוועקגענומען. עס איז געקומען אַ „זי" פֿון דער צווייטער פּאַרטיע און האָט אָנגעהויבען קאָמפּלימענטען צו מאַכען, און אַנ־ריידען דעם „ער", אַז ער זאָל מיט איהר מיטפֿליהען אין איהר טויבען־שלאַק.

צו דעם האָט געדיענט די „חברה". נאָטע האָט געהאַט זיין חברה יונגען און שקצים, וואָס האָבען גענאַכטיגט ביי איהם. דער בעקער האָט געהאָט זיין קאָמפּאַניע בעקער־שקצים. האָט איין פּאַרטיע געבראַכט אַ טויב פֿון דער צווייטער, איז געוואָרען שמחה, אַזוי ווי מען וואָלט די וועלט איינגענומען, און די צווייטע פּאַרטיע איז אַרומגעגאַנגען מיט די קעפּ אַראָבגעלאָזט, קלערענדיג ווי נקמה צו נעמען. דורכדעם פֿלעגען אַרויסקומען געשלעגין צווישען נאָטעס און דעם בעקער'ס קאָמפּאַניעס, אַז גאָט דער איינציגער זאָל אָבהיטען.

II.

עס איז געווען א זומערדיגער פרייטאג נאך מיטאג. ר׳ ישראל איז ערשט פון וועג אהיים געקומען. קאמיזע דער פערד־יונג האט געפיהרט די פערד צום פלומפ אנטרינקען. די יוזעפע נעהמט די זאכען פון וואגען אראב. צווישען זיי שלעפט זי אראב פון דער פוהר א גאנז, א אינדיטשקע, אדער א זעקעל מיט פיש, וואס ר׳ ישראל האט געקויפט אויפ׳ן וועג, אהיים צו ברענגען אויף שבת. פלוצלונג גיט א יונג א שפרונג אריין אין הויף. לעגט אריין צוויי פינגער צווישען די ליפען און א פייף האט א ציטער געטהון אין אויער: פים־ם.

— וואס איז, ממזר? האט נאטע געפרעגט, ארויסקומענדיג אויפ׳ן הויף מיט דער באשקע.

— דער בעקער האט די טויבען זיינע ארויסגעלאזט. די גאלומביצע שטעהט אויפ׳ן דאך ביים ראטהויז.

מיט צוויי שפרונגען איז נאטע ארויף אויפ׳ן בוידעם, אויפגעעפענט דעם טויבען־שלאק און ארויסגעלאזט די טויבען.

מיט דער בייטש, און ארומגערינגעלט פון חברה־יונגען איז נאטע אין גאס ארויס. געגענאיבער אויף דער צווייטער זייט מארק איז געשטאנען דער בעקער מיט זיין חברה מיט שטעקענס אין די הענד און איבער׳ן מארק טיעף אין די וואלקענס, האבען זיך טויבען געבאדען מיט זייערע לייכטע, פאכעדיגע פליגלען אין צוויי בעזונדערע סטאדעס. איין סטאדע איז טיילמאל אריינגעפלויגען אין דער צווייטער זיי האבען זיך אויף א מינוט צוזאמענגעמישט, באלד האבען זיי זיך פונאנדערגעשפרייט. אמאל אראבקומענדיג נעהנטער אין מארק אריין און אמאל נעהמענדיג זיך טיעף אין דער־הויך. מאכען איינינגע הקפות איבער׳ן מארק. האבען זיך די טויבען אויף די דעכער צושטעלט.

הויך אויף א דאך איז געשטאנען א טויב בעזונדער ווי אנ׳ארויסגעשטויסענע פון דער מחנה. באלד איז צו איהר צוגעפלויגען א טויב פון נאטעס סטאדע און האט זיך אנגעהויבען מיט איהר ווי צו סוד׳ן. אין נאטעס פארטיע האט מען אבגעווארט מיט הארץ־קלאפונג די מינוט, אז די טויבען זאלען זיך פערשטעהן און צוזאמען אריינפליהן אין נאטעס פארטיע אריין.

דא איז צוגעגאנגען א שיינע פון דעם בעקערס קאמפאני

און האָט אַ שטיין געוואָרפען אויפן דאַך אַרויף, און די טויבען זענען זיך צופלויגען.

מעהר האָט מען שוין נישט געדאַרפט.

אַ יונג איז צו פון נאָטעס קאָמפּאַניע און האָט דעם שייגעץ מיט'ן שטעקען איבער די פיס געגעבען. דער שייגעץ האָט זיך אויף דר'ערד אַנידערגעלעגט און אָנגעהויבען צו שרייען. עס זענען צו דעם בעקערס קאָמפּאַניע מיט די שטעקענס. און עס האָט זיך געמאַכט אַ מלחמה. אַז גאָט זאָל אָבהיטען. מען האָט מעהר נישט געזעהען נור שטעקענס איבער די קעפ פליהען; דאָ איז אַשייגעץ. דאָ איז אַ יונג געלעגען אויף דער ערד, מיט אַ צובלוטיגט פּנים. עס איז געקומען צולויפען פון שחט-הויז דער בלינדער לייב מיט אַ דישעל אין דער האַנד און האָט געפּאָכט איבער די קעפ. נאָטע האָט געחאַפּט דעם בעקער פאַר די קלאַפּעס, מיט איין האַנד פאַר די קלאַפּעס צוגעהאַלטען. אַז ער זאָל נישט קאָנען אַוועקלויפען. און מיט דער צווייטער האַנד אין פּנים געטיילט מיט דער הוילער פויסט הינטער די באָקעס, אין דער לעבער אַריין. — יעדער זעץ האָט אָבגעקלונגען אונטער דער האַנד, ביז דער בעקער האָט זיך אויף דער ערד אַנידערגעלעגט. און איבער די קעפ זענען אַלץ געפלויגען די קופּעס טויבען, איין קופּע איז אין דער צווייטער אַריין, ווי זיי וואָלטען געוואוסט, אַז איבער זיי הרג'עט מען זיך, האָבען זיי מיט די פליגלען צוגעקלאַפּט. איבער די קעפ פליהענ-דיג, און דאָ האָבען זיי זיך אין טיעפען הימעל אַריינגעלאָזט...

פאַרטיג געמאַכט דעם בעקער, אַז ער האָט זיך שוין פון אָרט נישט געקאָנט ריהרען, זענען די יונגען זיך צוגאַנגען, זעהן וואָס עס וועט ווייטער זיין

גאָט האָט געהאָלפען, און די טויבען האָבען זיך אַיינאַנדער פערשטאַנען, און די „זי“ האָט אַריינגענאַרט דעם „ער“ אין נאָטעס טויבען-שלאַק.

ביי נאָטען אין דער קאָמפּאַניע איז געווען אַזאַ שמחה, אַז עס געהט שוין נישט ווייטער. דערפאַר ביים בעקער האָט מען געקלערט נקמה צו נעהמען.

דעם פרייטיג-צו-נאַכט האָט זיך דער בעקער אַרויפגע'גנב'עט אין שפּייכלער אַרויף צו ר' ישראלין. וואו נאָטעס טויבען-שלאַק

איז, האָט צוגעחאַפּט זיך צו די טויבען און אָנגעהויבען צו שטיקען אײַנע נאָך דער צווייטער.

דאָס איז אָבער געווען אַ צו-גרויסע אײנשטעלונג. די טויבען, דערפיהלענדיג אַ פרעמדע האַנד צווישען זיך, האָבען אָנגעהויבען צו קלאַפּען מיט די פליגלען און צו פליהען פון איין עק טויבען-שלאַק צום צווייטען, און צו טראָקען מיט די מײַלער. די יוזעפע, וואָס שלאָפט אין שטוב הינטער דעם טויבען-שלאַק, איז פלינק אַרײַן, אָנגעחאָפּט נאָטען בײַ די האָהר:

— פּאַניטשאָ, עס איז ווער בײַם טויבען-שלאַק.

נאָטע האָט געחאָפּט אַ שטיק אײַזען, וואָס ליגט בײַ איהם תמיד בײַם בעט, און איז ארויף דערמיט אין שפּייכלער אַרײַן.

אַרײַנלויפענדיג אין שפּייכלער, האָט ער באַלד בעקומען אַ „פלעם" מיט עפּיס איבער'ן קאָפּ. אַז פונקען זענען איהם פון די אויגען געגאַנגען, ער האָט אָבער אויף דעם נישט געקוקט, דערטאַפּט דעם בחור, האָט נאָטע איהם קודם כל דעם מויל פערשטאָפּט, אַז ער זאָל נישט קאָנען שרײַען, און אַזוי גע'הרג'עט איבער'ן קאָפּ, אונטער'ן האַרצען, אַז ער האָט שוין אַליין דערפיהלט, אַז עס איז גענוג. דאַן האָט נאָטע איהם אָנגענומען פאַר'ן קאָפּ, אַראָבגעשלעפּט איהם פון שפּייכלער און פאַר זיין טהיר איהם אַוועקגעטראָגען...

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט מען נאָטען גענומען און אַרײַנגעזעצט אין וואַך. נור אַזוי פלינק נעהמט מען שוין אַזאַ יונג? דעם סטאַרשי-סטראַזשניק, וועלכער איז געקומען נאָך איהם האָט די יוזעפע אַרײַנגענאַרט אין שטאַל (זי האָט איהם עפּיס צו זאָגען...) מיט דער יוזעפע איז דער סטאַרשי-סטראַזשניק זעהר גערן געגאַנגען. אין דעם פינסטערן שטאַל האָבען אָבער איהם, אָבגעוואַרט חברה-לײַט, און אַזוי מיט איהם בֶּלֶק געלערנט, אַז ער האָט שוין דאָס צווייטע מאָל ניט געקאָנט קומען נאָך נאָטען. די שטאָדט האָט אָנגעהויבען מורא צו קריגען. מען האָט געזאָגט פערשידענע זאַכען... נאָטע דרעהט זיך אין גאַס אַרום מיט דער בלײַערנער בײַטש אין דער האַנד און מיט דער באַשקע, וואָס לויפט איהם נאָך. עס זענען אָבער איהם בעפאַלען

דרײַ װעכטער מיט די צװײ סטראַזשניקעס, װאָס זענען אין דער שטאָדט, און האָבען איהם אָבגעפיהרט אין װאַך.

דערװײַל איז דער בעקער געשטאָרבען פֿון די קלעפּ, װאָס ער האָט אונטער'ן האַרצען בעקומען. די שטאָדט האָט װאָס אַמאָל מעהר אָנגעהױבען לעבען אין אימה. פֿערשידענע מעשיות האָט מען דערצעהלט, אַז דאָ נעהמען זיך פּױערים צוזאַמען, דאָרט נעהמט מען זיך צוזאַמען. יחיאל דאָרפס־געהער האָט אין בית־מדרש דערצעהלט, אַז אַ פּױערטע איפּ'ן דאָרף האָט איהם געהײסען אין אַ שפּיגעל'ע אַרײַנקוקען, האָט ער דאָרט דערזעהן דעם רב'ס קאָפּ, האָט איהם די פּױערטע געזאָגט, אַז זי האָט אַ כּשוף אָנגעמאַכט. מען האָט אָנגעהױבען צו דערצעהלען מעשיות פֿון עלילת דם, פֿון די אַרומיגע דערפֿער האָט מען געהערט, אַז מען איז בײַ־נאַכט די מילבינגערס בעפֿאַלען, און אַלץ זײַ אַװעקגערױבט. די שטאָדט איז זיך צוזאַמענגעקומען בײַם רב; מען האָט גוזר תּענית געװעזען. די נגידים זענען זיך צופֿאָהרען. אין שוהל־געסיל האָט עס אױסגעזעהן, װי דער טױט װאָלט מיט שװאַרצע פֿליגלען איבער'ן געסיל דורכגעשפּאַצירט... אין בית־מדרש האָט אַ גאַנצען טאָג ליכט געברענט און יודען האָבען תהלים געזאָגט. מוטערס זענען אַרױפגעפֿאַלען אױף זײַערע חדרים־קינדער אין מיטען שענעם טאָג און גענומען זײַ קושען און װײנען איבער זײַער יונג־לעבען... תּנאים, חתונות האָט מען אָבגעלעגט אױף „דערנאָך“, אַז עס װעט „אַריבערגעהן בשלום“. יודען שומרים האָבען זיך בײַ־נאַכט אין די גאַסען אַרומגעדרעהט מיט גראָבע שטעקענס היטען; תהלים־זאָגער זענען אױף־געװען גאַנצע נעכט אין בית־מדרש און האָבען תהלים געזאָגט.

נאָטע האָט אַרױסגעקוקט פֿון די קלײנע שטאַבעטען, װאָס זענען אין דעם װאַך־פֿענסטער'ל, װעלכעס געהט אין מאַרק אַרױס. יעדען פּריה־מאָרגען האָט איהם די יוזעפע דעם בולאַן פֿאַר דעם װאַך־פֿענסטער'ל דורכגעפֿיהרט, און געװיזען איהם, אַז ער איז ריין אױסגעפּוצט. באַשקע מיט'ן הונד באָרעק זענען אַ גאַנצען טאָג פֿאַר'ן פֿענסטער'ל געלעגען און זײַער בעל־הבית האָט צו זײַ דורך די שטאַבעטען גערעדט, און „קאָמפּאַניע“ האָט איהם געמוזט יעדען טאָג די טױבען פֿאַר די שטאַבעטען

דורכטרײַבען, און ער האָט דורכ'ן וואַך־פּענסטער'ל קאָמאַנדירט, וואָס מען דאַרף טהון.

אין דער שטאָדט האָט מען זיך וואָס אַמאָל מעהר גע־שראָקען. מענשען זענען ארומגעגאַנגען ווי די שאָטענס. די שטאָדט גוים, וואָס לעבען אַ גאַנץ יאָהר מיט יודען צוזאַמען, האָבען אָנגעהויבען אויף יודען אַנ'אימה אַרויפצוואַרפען. דער וואַסער־טרעגער, וואָס טראָגט אַ גאַנץ יאָהר וואַסער אין יודישע הײַזער, האָט געזאָלט זאָגען צו אַ יודען, אַז עס וועט קומען דער מאַרק „יאָהאַנע“ וועט ער זיך נעהמען צו מאַשקאָווסקי'ס הויז. דער ליבטציגנדער פון דער שוהל וועט ווערען דאָזאָר איבער יודען, און דער בית הקברות־גוי וועט נאַטשאַלניק ווערען, און יודען וועלען איהם מוזען מס צאָהלען... יודען האָבען די מעשיות אויסגעהערט און זענען אויסגעגאַנגען פאַר שרעק. מײַדלעך האָט מען פון דער־היים אַרויסגעשיקט. מען האָט אויס־געזוכט פערבאָרגענע מוהמעס און פעטערס אין דער־פרעמד, און דאָרט אַהין די קינדער אַרויסגעשיקט. און די שוהל־גאַס האָט זיך צוגעגרייט: גאָט, מיר זענען הינטער דײַן האַנד, טהו מיט אונז אַזוי ווי דו פערשטעהסט!...

דאָס קוילער געסיל איז רוהיג געווען, עס האָט זיך פון קיין שום זאַך נישט וויסען געמאַכט. האָבען זיי געטראָפען אַ יודען פון שוהל־געסיל דורכגעהענדיג דורכ'ן קוילער־געסיל מיט אַ „תשעה באָב'דיגער“ נאָז, האָבען זיי איהם געפרעגט: זאָג נור, העבט איינער, האָסט דיר שוין אָנגעגרייט דעם מעבר יבוק אין דער־היים?

געזאָגט האָט מען, אַז דער יום־הדין וועט זײַן אין טאָג פון יאָהאַנע־יריד.

יאָהאַנע איז איינער פון די גרעסטע ירידין אין שטעדטיל. נאָכ'ן שניט קומען פויערים דאָס ערשטע מאָהל אין שטאָדט אַרײַן. די שייַערס זענען פול מיט תבואה; דאָס פעלד — פול מיט קאַרטאָפעל און קרויט. דאַן קומט דער פויער אין שטאָדט אויפ'ן יריד מיט'ן ווײַב און קינדער קויפען זיי מתנות, ער פער־קויפט די פּיה, וואָס האָבען זיך שוין אויסגעהאָדעוועט, און קויפט „יונגוואַרג“ אײַן צום פּיטערן אויף די אָבגעשניטענע פעלדער. מען טראָגט זיך אויפ'ן יריד מיט „קומעס“, מען פרעגט זיך אויס

אויף דעם הײַנט־יאָהריגען שניט און מען געהט צוזאַמען מאַכען אַ שנעפּסיל.

און אויף דעם טאָג, וואָס יודען פלעגען יעדעס יאָהר וואַרטען מיט אַזוי פיעל האָפנונג אויף פּרנסה, האָבען זיי דאָס יאָהר אָבגעוואַרט מיט טויט־האַרץ־שרעקען און געוואונשען זיך, אַז ער זאָל ווי צום גיכסטען אַריבער.

אַז עס איז אָנגעקומען דער טאָג, האָבען יודען זיך גע־אײַלט גאַנץ פריה אין בית־מדרש אַרײַן און געשטעלט זיך דאַווענען. דער רב איז געשטאַנען פאַר'ן עמוד, ווי צו נעילה און אין שוהל איז געוואָרען אַזאַ געוויין, ווי צו ונתנה תוקף. נאָכ'ן דאַווענען איז דער רב אַרויף צום אָרון, אויפגעעפענט דאָס אָרון און בצבור אָבגעזאָגט ודוי. ער אַ פּסוק, די עדה — אַ פּסוק. פאַר'ן אַהײם געהן האָט זיך אײנער מיט'ן צווייטען געזעגענט און געוואונשען זיך, אַז מען זאָל זיך מאָרגען זעהן ווייטער...

דערווײַל האָבען זיך פויערשע פוהרען געהערט פאָהרען איבער דער שטאָדט־בריק. פוהרען זענען אויפ'ן מאַרק אָנגעקומען, יעדער פוהר־געריוש האָט אין יודישע הערצער מיט טויט אָבגעקלאַפּט. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אַז דאָס פאָהרען פון די פוהרען איז הײַנט גאָר אַנדערש. דאָס געהן פון די פויערים און פויערטעס איז הײַנט גאָר אַנדערש...

דער טאָג איז דערווײַל געגאַנגען אָט ווי געווענליך. די פויערים האָבען דאָס זייעריגע פערקויפט, געדונגען זיך, צום סוף נאָכגעגעבען און האָבען געקויפט דאָס, וואָס זיי האָבען געדאַרפט.

אין אָנהויב זענען די יודישע געוועלבער געווען פערמאַכט. אַ פויער האָט הערינג געזוכט צו קויפען, האָט אַ הערינג־יודענע דאָס הערינג־געוועלביל אויף דערווײַל אויפגעעפענט און דעם פויער די הערינג פערקויפט. דערנאָך איז אַ צווייטער פויער געקומען, און אַ דריטער. אַז דער קרעמער פון אַנטקעגען האָט געזעהן, אַז יענער האַלט אָפען, האָט ער אויך אויפגעעפענט זײַן געוועלב. אַזוי האָבען זיך אײַנציגווייז די געוועלבער אויפגעעפענט... דער טאָג האָט אָנגעהויבען דורכצוגעהן ווי אין די פריהערדיגע מערק. יודען זענען בײַ זיך שטאַרקער געוואָרען,

אין מעהר טוט געקראָגען מיט די פּויערים צו דינגען זיך...
פּלוצים איז אַ יונג אָנגעקומען צולויפען פון פערד־מאַרק: געוואַלד
מען הרג'עט יודען!...

אין איין מינוט זענען די געוועלבלעך געוואָרען פערמאַכט.
די לאָדענס איבער די פענסטער פערהאַקט און די טהירען
פון די הייזער צוגעמאַכט. ווייבער, יודען, האָבען געכאַפּט,
וואָס זיי האָבען אונטער די הענד געטראָפען: אַ קינד, אַ לאָמפּ,
אַ טיש, אַ דעק און זענען געלאָפען ווי פון אַ שרפה, נור
באַלד זיך אָבגעשטעלט, נישט וואַרטענדיג וואוהין... הינטער
די בעטען אַרונטערגעקראָכען... געלעגען אַ מינוט... ניין...
אַרויסגעקראָכען, אָבגערוקט די שאַנק, און אַרונטער הינטער
דער שאַנק... אַרויס... אַרויף אויפ'ן בוידעם. ווער עס איז
אַריינגעקראָכען אין קעלער, ווער עס האָט זיך אויף דעם אויווען
אַרויפגעכאַפּט. קינדער האָבען געוויינט, מאַמעס האָבען זיי די
מיילער מיט די קישענס פערשטעלט, אַז מען זאָל נישט הערען
זייער געוויין אין דרויסען... פון דרויסען האָט זיך ווער דאָס
דערשלאָגען, ער איז אָנגעקומען צולויפען, און געהאַקט אין
דער טהיר און געבעטען זיך, אַז מען זאָל איהם אַריינלאָזען.
פרעמדע מענשען האָבען זיך אין פרעמדע שטיבער געפונען.
ווער עס איז ביי דער טהיר געשטאַנען, דער האָט זיך אַריינ־
געכאַפּט. פרעמדע טאַטעס האָבען געקרעכצט: וואו זיינען זיי־
ערע קינדער איצט? און האָבען פרעמדע קינדער צו זייערע הער־
צער געדריקט...

אין קוילער געסיל האָט מען אויך דערהערט: מען הרג'עט.
איז אַרויס פון די יאַטקעס הערשעלע קאָזאַק, און האָט געכאַפּט
אַ זאַק, אַריינגעוואָרפען אין איהם דרייצעהן־פונטיגע געוויכטען,
צוגעבונדען און אַרויפגעוואָרפען אויף די אַקסעל. קומט, ברידער!
נאָך איהם האָט זיך געגעבען אַ לאָז דאָס קוילער געסיל — די
קצבים מיט די העק און די קלינגען. די פוהרמאַנעס האָבען די
דישלען פון די וועגען אַרויסגעריסען. די פישערס האָבען געכאַפּט
די קאָסאַקעס, מיט וועלכע זיי שלעפען די קאַסטענס פיש פון
וואַסער אַרויס. די פערד־הענדלער אויף די פערד מיט די שטאָה־
לענע בייטשען זענען אַרויס אויפ'ן פערד־מאַרק.

דער גרויסער ברייטער פּלאַץ, פון וועלכען עס שיידען זיך

צווייַ וועגען אָב, איז פֿול געווען מיט פֿוהרען, פֿוהרען און פֿוהרען, וועלכע האָבען נעטיקט און פֿערלאָרען זיך אין פֿערד, אָקסען, מענשען און חזירים. דאָס אַלץ האָט זיך פֿערשידענפֿאַרביג געמאָלט און פֿערשידענע געשרייען געלאָזט פֿון זיך הערען. שכּור'ע פֿויערים מיט שטעקענעס אין די הענד האָבען געיאָגט אַנטלאָפֿענע יודען אין לאַנגע קאַפּאָטעס, וועלכע זענען געשפרונגען ווי די פֿער'סמ'טע איבער וועגען, פֿערד און מענשען. דאָ האָט זיך געהערט אַ שרעקליך געשרייַ פֿון אַ מענשען, שפּרינגענדיג אַריבער איבער אַ פֿוהר און רופֿענדיג ווילד נאָך רעטונג, אויסגעמישט מיט אַ ווילד־אויפֿגערייצטען שכּור'יש געלעכטער. פֿערד האָבען זיך צובריקעוועט און הינטער זייערע פֿיס זענען געלעגען מענשען, האָבען געקוויטשעט חזירים. איבער די קעפּ זענען שטעקענס געפֿלויגען, שטיינערנע טעפּ, היטלען. דערשראָקענע גענז און היהנער זענען בייַ די פֿוהרען געפֿלויגען פֿערשידען קוויטשענדיג. זייערע פֿעדערען האָבען זיך פֿון זייערע צופּלאַשעטע פֿליגלען אויסגעריסען און געפֿלויגען אין דער־לופֿט. אומעטום האָבען זיך געזעהען ווי עס לויפֿען יודען מיט שוואַרצע קאַפּאָטעס אויף אַלע פֿיער זייטען מיט שרעקליכע געוואַלדען...

דאָ האָט זיך אין דער מהומה געגעבען אַ לאָז אַרייַן דאָס קוילער געסיל, ווי אַ שטראָם גליהענדיג שטאָהל אין טיעפֿען קאַלטען 'ם אַרייַן. מען האַלט זיך שוין בייַ די קעפּ. שטיקער שטאָהל, אייזען קנעטען זיך אין מענשען'ס לייבער אַרייַן, בלוט רינט איבער די אויגען, קאַפּאָטעס, פֿוהרען און רעדער... מען זעהט נישט וואָס, ווען. אַלץ האָט זיך אויסגעמישט. פֿערד אויף מענשען, מענשען אויף פֿערד. אַ פֿויערטע שלעפּט, בענאָסען מיט בלוט איהר צו'הרג'עטען מאַן, און ער שלאָגט איהר אין בויך אַרייַן און רייַסט זיך פֿון איהרע הענד אַרויס. קליינע קינדער שלעפּען מאַמעס בייַ די פּאָלעס. די טאַטעס טרייַבען פֿון זיך די קינדער און מיט פֿערביסענע ליפּען און מיט בלוט־אַרויסגעזעצטע אויגען דריקען זיי זיך אין דער מהומה אַרייַן. און אין דער מהומה דאָ איז נישט געווען קיין מלחמה, איינער דעם צווייטען גובר צו זייַן. אַלע האָבען זיך אויסגעמישט. אַ חאָלערא איז אַרייַנגעפֿאַלען אין זיי. איינער האָט דעם צווייטען די פֿויסט אין פּיסק אַרייַנגעשטעקט און בייַ דער צונג געריסען, די גרגרת בייַ'ם גאָרגעל

אנגענומען און די נשמה איהם ארויסגעריסען... צוויי האבען זיך אנגענומען און האבען זיך צוגעקוועטשט צו א וואגען און איינער האט אין דעם צווייטענס ברוסט, בויך מיט די פויסטען זיך איינגעקנעטען, מיט די צייהן זיך אריינגעביסען... דא האט נישט געוואלט איינער דעם צווייטען גובר זיין. די איינגעשלאפענע חיה האט זיך אין די מענשען ערוועקט. אלע צוזאמען אויסגעמישט האבען זיך פאר'ן הימעל און גאט און איינער דעם צווייטען לעבעדיגערהייד געגעסען...

III.

נאטע האט דעם גאנצען טאג פון ויאך־פענסטער'ל ארויסגעקוקט. איהם האט נישט חרטה געטהון אויף די חתונה. וואס ער האט דא אנגעמאכט, — ער איז נישט פון די מענשען, וואס האבען חרטה. ער האט אבגעווארט די מינוט, ווען עס זאל זיך אנהויבען. ער האט זיך קיין פלאן ניט געמאכט ווי ארום ער זאל זיך ארויסקריגען, נישט געקלערט פון דעם, — ער איז נישט פון די מענשען וואס מאכען זיך פלאנען. אז עס קומט — צו־פלאמט עס זיך, צו־ברעכט און געהט ארויס ווי א דונער!

אין דעם האט ער דערזעהן, ווי מען הויבט אן צו לויפען איבער'ן מארק פון פערד־פלאץ. א יונג לויפט מיט א צובלוטיגטען קאפ, ווייבער לויפען ארום איבער'ן מארק און נעהמען די קינדער. די געוועלבער פערהאקען זיך. ער האט דערפיהלט, אז עס מאכט זיך עפעס. א שטראם בלוט איז איהם ארונטער ביים הארצען און אנגעפילט איהם די הענד, מיט די פיס. ער האט פערביסען די ליפען, די אויגען האבען זיך איהם געגעבען א זעץ ארויס מיט בלוט. ער האט זיך געגעבען א ווארף אויף דער טיהר. די טהיר — חאטש פון א קליין־שטעדיגער ווחד, — דאך גענוג שטארק פאר א מענשליכע האנד. האט ער געגעבען א חאפ פאר די שטאבעטען פון פענסטער — חאטש זיי בויגען זיך הינטער זיינע הענד, דאך גענוג פעסט זענען זיי איינגעמויערט אין דער וואנד. האט ער געגעבען א נעהם פאר'ן טאפטשאן און א זעץ אין אייווען, האבען זיך אין איין מינוט ברעט מיט ציגעל צוזאמענגעמישט. ווי א דונער, וואס מען וואלט אין א שטוב איינגעשלאסען, האט ער זיך געגעבען

אַ וואָרף אויף די ווענד. צום סוף די הענד אין די ציהען זיך גע-בּיסען, דעם קאָפּ אין די קניה איינגעבויגען און אָנגעהויבּען צו בּרומען, אז די בּרומען האָבּען זיך הינטער'ן בּאַלקען געטראָגען און אין די שטאַכעטען אָנגעקלאַפּט, אַרויסגעהענדיג דורכ'ן פענסטער.

אַזוי איז ער געלעגען אַ לענגערע צייט, בּיז עס האָט איהם אַ קול פון הינטער'ן פענסטער גערופען:

— פאַניאַ, פאַניאַ!

ער האָט דורכ'ן פענסטער אַרויסגעקוקט, און דערזעהען די יוזעפע מיט צולאָזענע האָהר.

— בּיאַן איצאַ — האָט זי איהם אַריינגעשריען, און איהם דורכ'ן פענסטער אנ'אייזען אַריינדערלאַנגט.

ער האָט זיך געגעבּען אַ וואָרף צו דער טהיר, אַ פּאַק אַריין דאָס אייזען צווישען די קלאַמקעס, מיט'ן האַרץ זיך אָנגעלענט און מיט דער נאַנצער נשמה געגעבען אַ שטופּ אָב: איינס, צוויי, דריי— און די טהיר האָט געגעבּען מיט רעש אַ בּראַך אויף. דעם סטראַזשניק, וואָס האָט איהם געפּרובּט אין הויז צו פאַרחאַפּען, האָט ער געגעבּען אַ „פלעם" אין פּיסק אַריין מיט דער פויסט. אז ער האָט זיך בּאַלד איבּערגעקוילערט און אין בּלוט געבּאָדען זיך. נאָכדעם האָט זיך אַהיים געלאָזט צום פאָטער.

די פויערים פון פערד-מאַרק האָבּען זיך געגעבּען אַלאָז צו ר' ישראל'ן:

— דאָ זשאַבּלינסקעגאָ, צאָ סין זאַבּיל חלאָפּאַ *), האָבּען געשריען די פויערים און מיט די רודלעס און שפּאַדלעס אין די הענד זיך געלאָזט צו ר' ישראל'ן אין הויז אַריין.

אַריין אין הויף און געשטעלט זיך פאַר'ן הויז מיט די שפּאַדלעס אין די הענד. איז אין געסיל געוואָרען אַ געשריי: בּיי ר' ישראל'ן זענען זיי! האָט דאָס קוילער געסיל געגעבּען אַ גיה אַרויס, גרויס און קליין. דער בּלינדער לייבּ (אַ יונג וואָס האָט געקענט אייזען בּרעכען) האָט דערטאַפּט פון שטאַל אַרויס אַ ווידלע מיט דריי שטאַרכעס און אַרויס. דאָס קוילער געסיל האָט געגעבּען אַ רינגעל אַרום דעם הויף...

---

*) צו זשאַבּלינסקי'ן וואָס דער זוהן האָט אַ פויער גע'הרג'עט.

— סטייטש! — האט ר׳ ישראל געגעבען א געשריי, און אליין ארויסשטעלענדיג זיך, איינער אליין צווישען די פויערים, מיט׳ן אייזערנעם שטעקיל אין דער האנד, מיט וועלכען ער פלעגט זיך אמאל בענוצען אויפ׳ן לאדזער וועג פון די לאדזער גנבים, האט ער געגעבען א זאג צו די פויערים:

— וועמען זענט איהר געקומען שלאגען? מיך? וואס איך האב פאר אייך מיין גאנץ לעבען געארבייט, פון אייך, הינד. דאס פיה אבגעקויפט, מיט געלד בעצאהלט און פאר אייך ערגעץ־וואו עס קיין אויסלאנד געפיהרט! פערשווארצט געווארען פון אייערע וועגען, זומער אבגעברענט פון דער היץ, ווינטער פאר קעלט און אייך די קעשענעס מיט די הונדערטער אנגעשטאפט. — קומט אהער, הינד! אט בין איך דא, ווייזט מיר ווער עס וועט זיך פרובען מיך אנריהרען?!

די פויערים האבען שטיל־געשוויגען. איינער פון דער חברה האט זיך אבגערופען:

— צו אייך זשאבלינסקי האבען מיר גארנישט. — מיר האבען נור צו דעם זוהן אייערן, וואס האט דעם פויער גע׳הרג׳עט.

— אט בין איך, האט נאטע געגעבען א געשריי אוים אויפ־פראלענדיג דעם טויער פון הויף און א לויף אריין. געחאפט דעם ערשטען־בעסטען שייגעץ ביי די באקעס, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און א זעץ א נידער אויף דער ערד, אז עס האט זיך דערהערט א קנאק פון די פיס, וואס האבען געבראכען הינטער איהם... די פויערים האבען זיך געגעבען אווארף אויף איהם ווי א וויבער... נאטע אבער האט געחאפט א צווייטען שייגעץ ביים קאפ, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און מיט איהם גע׳הרג׳עט איבער די קעפ... האט זיך געגעבען א לאז ארוים דאס קוילער געסיל מיט די ווידלעס, און אריין צווישען די פויערים, אין דעם האט זיך געהערט ר׳ ישראל׳ס קול, רופענדיג צום קוילער געסיל:

— שטעהט, זאג איך אייך: ער האט א מענשען גע׳הרג׳עט, זאל ער זיך אליין „בראניען“.

און נאטע האט זיך אליין „געבראניעט. מיט׳ן שייגעץ אין דער האנד, האט ער מיט זיינע צוויי מעכטיגע ריזיגע ארעמס איבער די קעפ געהאקט. קעפ האבען זיך הינטער איהם געלעגט ווי זאנגען הינטער א קאסע. אט האט איהם שוין א פויער גענע־

בען מיט אַ שפּאַדעל איבער'ן מח, און אַ שטראָם רויט בלוט גיסט זיך איהם פון קאָפּ און רינט איבער'ן פּנים. דער פּויער מיט וועלכען ער שלאָגט, לאָזט ער פון די הענד נישט אַרויס. אַרײַן וואָס אַמאָל טיפער — כאַפּט ער פון אַ שײַנעץ דעם שפּאַדעל אַרויס, און וואַליעט, ווי עס וואָלט אַרײַן אַ נישט-גוטע קראַפט אין איהם, און בלאָזט איהם די העלדישע אָרעמס אָן מיט בלוט, אַז די אָדערן פּלאַצען פון די הויט אַרויס... האָט איהם שוין אַ צווייטער פּויער הינטען-אַרום מיט אַנ'אײַזען אין זײַט געגעבען — ער גיט זיך אַ בויג אײַן, אויף איין מינוט בלײַבט ער שטעהן, — אָבער באַלד לאָזט ער זיך ווײַטער. מען כאַפּט איהם שוין פון הינטען בײַ די הענד אָן -- ער קאָפּיעט נאָך מיט די פּיס, בײַסט מיט'ן מויל — אָט בויגט ער זיך שוין אײַן און כאַפּט זיך פאַר'ן זײַט...

— אַך, ווי יאַקאָ פּשאַ קרעוו[1] — האָט זיך די יוזעפּע ווי פון הינטער דער ערד בעוויזען מיט אַ רידעל אין דער האַנד: ווי פּאַנישאַ זײַבילי[2], און האָט מיט'ן רידעל געגעבען איבער'ן קאָפּ דעם פּויער וואָס האָט נאָטען פאַר אַ האַנד אָנגעכאַפּט, און דעם צווייטען אָנגעמאָסטען מיט'ן רידעל: יאַ וואַם דאַם[3], און זי האָט אָבגעשטופּט מיטען רידעל אין דער האַנד די פּויערים פון נאָטען, וועלכער האָט זיך שוין געבויגען צו דער ערד, האַלטענדיג זיך מיט איין האַנד פאַר'ן זײַט, און אין דער צווייטער — דעם שפּאַדעל און שעדיגט איבער די קעפּ די וואָס האָבען זיך געוואָלט צו איהם אונטערכאַפּען, ביז די יוזעפּע האָט איהם אָבגעפיהרט אין הויז אַרײַן און איהם אויפן בעט אַנידערגעלעגט.

די פּויערים האָבען זיך געוואָלט ווײַטער ריהרען, נור דערזעהענדיג דאָס קוילער געסיל מיט די כלים אין די הענד, האָבען זיי אָבגעטראָטען, ווער מיט אַ צובלוטיגטען קאָפּ, ווער מיט אַ צוהאַקטער האַנד, איבערלאָזענדיג אַ פולען הויף מיט בלוט און אַ זיבען-אַכט פון זייערע ברידער קרעכצענדיג אין די ווינקעלעך פון הויף. איינער האָט צום צווייטען געזאָגט:

1) אַך, איהר הינדיש בלוט.

2) איהר האָט דעם יונגען הער גע'הרג'עט.

3) איך וועל אייך געבען.

— טאַ יאָבאַ ווצאַלע ניע זשידעם!... (די יאָבאַ איז גאָרנישט קיין יודענע).

דורכגעקומען דעם מאַרק־טאָג בשלום איז, דאָס „בית־המדרש־געסיל” אַרויסגעקראָכען פון הינטער די איינווענעס, פון הינטער די שאַפעס, בוידעמס און לעבער, וואו זיי זענען געווען בעהאַלטען. געקומען אויף מאָרגען אין בית־המדרש אַריין, האָט איינער דעם צווייטען שלום עליכם אָבגעגעבען. און הויך געזונגען „הודו לה”. נאָכען דאַוונען האָט מען נאָך לעקעך און בראַנפען געשיקט, — און ביי דער „אנשי שלמנו” איז געוואָרען בעשטימט, אויף דער־נאַכט צוזאַמענצוקומען און צו מאַכען אַ שטיקעל „משתה’לע, כתריאל און עוזר’ל, ר’ ישראלים איידעם, האָבען צוגעזאָגט, אַרויס־צוקריגען פון שווער דעם „זוהנדיל’ס” (נאָטעלעס) טויבען. און אזוי ווי דאָס זוהנדיל איז טויט־חרב, וועט ער אודאי נישט קענען מתרעם זיין. — און עס איז אודאי כדאי, אז יודען זאָלען עסען אויף דער משתה די טויבען, איבער וועלכע די גאַנצע עדה יודען איז געווען אין סכנה, און אונטערברייגען דעם ענין טויבען, כדי עס זאָל שוין מעהר נישט זיין קיין „פרחי יונה” ביי יודען, וואָס איבער זיי קומען אַלע גזרות אויף יודען.

אַזוי איז געווען. די צוויי יונגע־לייט זענען אַהיים געקומען פון דאַוונען, האָבען זיי איבערגערעדט מיט’ן שווער. זיי זענען אַרויף אויפ’ן בוידעם און צוגענומען אַלע טויבען, און געשיקט זיי צום שוחט שחט’ען.

נאָטע איז געלעגען אויפ’ן בעט טויט־בלאַס. דער קאָפ, וועלכער איז געווען פערוויקעלט אין איין גרויסען באַנד, איז גע־לעגען הינטער אַ פענכער מיט אייז, די ליפען נאָך פערביסען, און האָט שיוער אָבגעטעמט מיט’ן האַרץ. נעבען איהם איז געזעסען די יוזעפע און האָט איהם דערלאַנגט דאָס, וואָס ער האָט גע־וואָלט. ער האָט דערהערט אויפ’ן בוידעם ריהרען זיך. ער האָט דערפיהלט, אז די טויבען קלאַפען מיט די פליגלען — עס האָט איהם געהויבען פון בעט, ער האָט זיך אָבער נישט געקאָנט ריה־רען. ער האָט אַראָפגעקאָפיעט פון זיך די קאָלדרע און געלעגען און אויסגעהאָרכט.

די טויבען קלאפּען מיט די פליגלען. ער האט געקוקט אויף די יוזעפּע און געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן באלקען.

די יוזעפּע איז ארויף אויפ'ן בוידעם און האט איהם אראבגעבראכט אין ארעם א פּאר יונגע, קליינע, ערשט קוים־קוים מיט עטוואס פעדערן בעוואקסענע טייבעלעך, וואס מען האט ערשט פון זיי די מוטערס אראבגענומען, און געשיקט זיי שחט'ען.

די טייבעלעך זענען נאך געווען יונגינקע. די קוים־בעפעדערטע פליגעלעך האבען געקלאפּט און עפּיס געזוכט... די דינינקע העלזעלעך, איבער וועלכע א דין, ווארים הייטעל איז געווען אריבערגעצויגען איבער אנ'איידעל ביינדעל, וואס האט זיך געבראכען אין די פינגער, האבען זיך איינגעקארטשעט, די קעפּלעך האבען זיי פערבארגען אין די פליגעלעך, און מיט די פליגעלעך געזוכט...

ער האט זיי אין דער האנד גענומען, די ליפּען פערביסען און מיט א פוס דעם שטוהל, וואס איז געשטאנען ביי'ם בעט, פון זיך אבגעשטויסען; די טייבעלעך האבען צערטליך געציטערט אין זיין האנד, און אזוי רחמנות'דיג עפּיס געזוכט... ער האט זיי אונטער'ן העמד ארונטערגענומען און אויף זיין ברוסט זיי צוגעטוליעט און געווארימט זיי...

די טייבעלעך האבען רחמנות'דיג אויף זיין ברוסט געציטערט. און עפּיס געזוכט, געבעטען זיך, קלאפּענדיג מיט די פליגעלעך...

ער איז בלאסער געווארען אויפ'ן פנים. די אויגען האבען זיך איהם פערגלייסט און טיעף בעהאלטען זיך איהם הינטער'ן שטערן, די נאז האט זיך איהם אויסגעצויגען, בלייכער געווארען און דינער, און די ליפּען — ווי זיי וואלטען פערקרעמפּעלט געווארען איינע אויף די צווייטע...

אין שטוב איז שטילער געווארען. א לייכטער ווינד האט אויף די שויבען געציטערט. אלע האבען זיך ארויסגערוקט פון דער שטוב און איבערגעלאזט דאס הויז אליין פאר דעם דונער וואס וועט ארויסברעכען און אלץ צולעגען און פערטיליגען...

ער איז געלעגען און האט געפיהלט ווי די יונגע, שוואכע טייבעלעך ציטערען אויף זיין ברוסט... די אויגען האבען זיך איהם ארויסגעזעצט פון פנים ווי די פויכטען און פערגאסען גע־

זואָרען אינגאַנצען מיט בלוט. און ער האָט שטיל־געשוויגען.

ער האָט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעט און אַרומגעקוקט זיך. דערזעהן פאַר זיך ווייצלעך, האָט ער זיי צוקיים מיט'ן מויל אויף מעהל, דעם טייבעל'ס פּיסקעל אין זיין מויל אַרייגגעשטעקט און מיט דער צונג עס צו עסען געגעבען. דאָס דינע טייבעל'ס העלזיל האָט צווישען זיינע פינגער רחמנות'דיג געמיאַנטשעט און מיט די פליגעלעך געבעטען זיך...

— גאָט! האָט ער געגעבען אַ געשריי אוים — געהאַפּט דאָס טייבעל, אַ דרעה אַראָב דאָס קעפּיל (דאָס טייבעל האָט איין קוויטש געטהון און אַ דינער שפּראָץ בלוט האָט איהם אין פּנים געשפּריצט) און אַוועקגעוואָרפען. דאָס צווייטע טייבעל אַ דרעה אַראָב דאָס קעפּיל, אַוועקגעוואָרפען. דאָס דריטע טייבעל... נאָכדעם איז ער אַראָב פון בעט, געהאַפּט דעם שפּיגעל, אַ זעץ אַראָב אויף דער ערד, ער איז צו צו דער שאַנק, איין „וואַלע" צושפּאָלטען און געוואָרפען אויף דער ערד. צום בעט — מיט די צייהן געגעבען אַ ריס־אויף דאָס בעטגעוואַנד, און די פעדערן זענען אַרוים, אַ זענק — און אַיינגעוואָרפען דעם טיש... געהאַפּט אַ שטוהל און אַ האַק אָן אייווען — דער אייווען האָט זיך געגעבען אַ לאָז אַראָב אויף דער ערד; צוריסען דאָס העמד אויף זיך, און די הענד זיך געביסען... צום סוף האָט ער געגע־בען אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד, צווישען די חרב'דיגע זאַכען אַיינגעגורעט דאָס פּנים אין די פּאָדלאָגע און איז אַיינגעשלאָפען און געשלאָפען לאַנג... לאַנג...

קיינער האָט נישט געוואַגט אין דער שטוב אַריינצוגעהן און צו וועקען דעם אַיינעשלאָפענעם דונער...

דער יונג מיט'ן קינד.

אַז ברוך קלאַק האָט זיך אויפֿגעכאַפּט אין דערפֿריה, האָט ער דערהערט דאָס קינד וויינען נעבען איהם. פֿערשלאָפֿענערהייד, נאָך מיט פֿערמאַכטע אויגען, האָט ער אייניגע מאָל גערופֿען: „גאָלדע, דער ממזר וויינט!"

גאָלדע האָט זיך נישט אָבגערופֿען. אַז ער האָט זיך גוט אָנגעהויבען אַרומצוקוקען, האָט ער ערשט בעמערקט, אַז גאָלדע איז נישטאָ.

צוערשט האָט עס איהם אַביסעל געוואונדערט, געטראַכט: זי איז אודאי צום וואַסער געגאַנגען זיך וואַשען. ער האָט אויסגעזוכט אַ שטיקעל לייווענט און דעם קינד אין מויל געשטעקט, אַז עס זאָל אויפֿהערען צו וויינען.

ער האָט זיך דערווייל אָנגעטהון. טראַכטענדיג — וויפֿיעל מען וועט קאָנען פּאַקען פֿאַר די זילבערנע לייכטער, וואָס זיי האָבען ביי-נאַכט פֿון זשאָבלינער'ס שאַנק געצויגען. ער איז אַרויף מיט איין פֿוס אויפֿ'ן בוידעם, בעטראַכטען די חפצים — זיי זענען נישטאָ! ער שאַרט אַהין, שאַרט אַהער, — נישטאָ. ער איז אַראָב פֿלינק פֿון בוידעם, אַראָבגעריסען דאָס ליילעך פֿון וואַנד — איהרע זאַכען זענען נישטאָ! דעמאָלט איז איהם קלאָר געוואָרען אין מוח: זי איז אַנטלאָפֿען פֿון איהם.

— מיט וועמען?

מיט שלמה שלאָסער, אָדער מיט חיים'ל גנב?

— אַנטלאָפֿען, געה ברעך הענד און פֿיס! אויף טויזענדער כפרות... צו אַלדע שוואַרצע יאָהר!... האָט ער מיט אַ געמאַכטען שמייכעל געזאָגט און אויף די הענד געשפּיגען. אַ געשעפֿט האָסט דו?... הע... הע... הע...

ער האָט געוואָרפען אַ בליק אויפ'ן קינד.

— אָבער מיט'ן ממזר וואָס מאַכט מען, מיט'ן בייַנקאַרט?

ער האָט אַ מינוט געקלערט, רייַדענדיג צו זיך:

— וואָלט איך געוואוסט וואו זי איז, וואַרף איך דאָס קינד הינטער די טהיר אַרונטער. נאַ, האָסט דו דאָס דייַניגע!...

אַ שלעכטער געדאַנק איז איהם איצט אין קאָפּ אַרייַנגעפּאַלען. די נאָז איז איהם בלייך געוואָרען, ער האָט די אויבערשטע ליפּ פעסט מיט די צייהן פערביסען, און די הענד האָבען אָנגעהויבען בייַ איהם צו טרייסלען... ער איז צו צום קינד, עס איז געלעגען, אַראָב־וואַרפענדיג מיט איין פיסעל די ברודיגע שמאַטע פון זיך, און די הענדטעלעך האָט עס אין מייַלכעל אַרייַנגעפּאַקט. מיט די אויגעלעך האָט עס ערגעץ וואו אהין געשמייכעלט, און די פּאַלדען בייַם מייַלעכעל האָבען איהם אַן עמיצען דערמאָהנט, אַן אַ גאַנץ אַלטען און אַ בעקאַנטען מענשען, וואָס ער האָט איהם אַמאָל געזעהן, און ער געדענקט נישט — ווען און וואו...

ער האָט זיך פון דעם קינד אַוועקגעדרעהט, געוואָרפען דעם הוט אויפ'ן קאָפּ און איז אַרויס אין גאַס. אַרייַן צושליסענדיג די טהיר נאָך זיך.

ער איז אָבגעגאַנגען אייניגע טריט, האָט עס בייַ איהם אין האַרצען נישט געקאָנט רוהען. אין די אויערען האָט ער געהערט דעם קינד'ס געוויין, און געזעהן האָט ער, ווי עס וואַרפט מיט די פיסעלעך און עס רופט עפּעס... ער האָט ווייטער נישט געקאָנט געהן, אויסגעשפּיגען.

— אַך, וואָלט איך זי געפּאַקט, אָט אַזוי, וואָלט איך זי בייַם גאָרגעל אָנגענומען און געשטיקט, גוט געשטיקט, ביז זי וואָלט די צונג אַרויסגעשטעקט, די צונג... די צונג!...

ער איז אַרייַן אין אַ געוועלבעל, געקויפט אַ זעמעל און איז צוריק אויפ'ן בוידעם־שטיבעל אַרויף.

דאָס קינד איז געלעגען, ווי פריהער. אַראָבגעוואָרפען פון זיך די שמאַטע, מיט דעם נאָך פון פריהער לויכטענדען שמייכעלע אויף די ליפּען, וואָס האָט איהם אָן דער מוטער דערמאָהנט...

— אַ, אויסגעראַט זאָלסט דו ווערען?... עס וועט איהם גאָר נישט זיין דעם בייַנקאַרט איהרען!...

ער איז נאָכאַמאָל פֿון דער שטוב אַרויס. אָבער ער האָט נישט ווייט געקאָנט געהן, ער האָט אַלץ כּסדר געהערט דעם קינד'ס געוויין הינטער זיך. פֿיעל מאָל האָט ער זיך געזאָגט: „עס וועט איהם גאָר נישט זיין, דעם ביינקאַרט איהרען!" — אָבער ער האָט נישט קיין פֿוס געקאָנט שטעלען ווייטער, ביים האַרץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... ער האָט צונויפֿגעקוועטשט די הענד אין אַ קולאַק און איז נאָכאַמאָל אין שטוב אַריין.

איצט האָט שוין דאָס קינד הויך געוויינט מיט אַ לאַנגען קינדישען געוויין: מאַמ-מ-מ-מאַ, מאַמ-מ-מ-מאַ:

— די מאַמע רופֿט עס נאָך! גאָה, זוך דיר דיין מאַמע, די אויסגעלאַסענע!... אַ חאָלערע זאָל זי דאָרט פּאַקען, וואו זי איז! זוך זי דיר...

ער האָט דאָס קינד אויף די הענד גענומען

דאָס קינד האָט זיך וואַרים צו איהם צוגעטוליעט. מיט'ן מיילעכעל עפּעס ביי איהם געזוכט... דאָס פּנים, די הענד איהם געזוינט און אַזוי זיך וואַרים געטוליעט צו איהם...

— אַ חאָלערע זאָל זי דאָרט פּאַקען, וואו זי איז!... האָט ער געשאָלטען, און דאָס קינד געגלעט מיט דער האַנד איבער'ן בעקעל, איבער'ן לייבעל:

— שווייג, שלמה'לע, שווייג... שוויי... איך בעט דיך, שווייג... איך בעט דיך!

נור דאָס קינד האָט געזוכט מיט'ן מיילעכעל, געוואָרפֿען מיט די הענדטעלעך און געמאַכט מיט'ן קעפּעל, ווי עס וואָלט עפּעס ריידען געוואָלט... ער האָט עס וואַרימער צו זיך צוגעטוליעט, אויפֿגעזוכט אַביסעל קאַלטע מילך אויפֿ'ן אייוועז, אַריינגעבראַכט די זעמעל און האָט דעם קינד מיט אַ לעפֿעלע צו עסען געגעבען. דאָס קינד האָט געגעסען פֿון זיין האַנד, און ער האָט שטיל גערעדט צו איהם:

— עס געזונטערהייד, איך בעט דיך... דיין מאַמע, אויסגעראָט זאָל זי ווערען, אַנטלאָפֿען — איבערגעלאָזט דיך. אַ הונד לאָזט נישט איבער די הינטעלעך, איז זי ערגער פֿאַר אַ הונד. אַ קאַץ לאָזט נישט איבער איהרע קעצלעך, איז זי ערגער פֿאַר אַ קאַץ... שווייג... איך וועל דיך נישט איבערלאָזען... זאָל איך שוין אַזוי לעבען!..

אַז דאָס קינד האָט זיך אײַנגעשטילט, האָט ער עס אין אַ טוך אײַנגעוויקעלט און איז דערמיט אין גאַס געגאַנגען.

געקומען אין מאַרק אַרײַן צו קראַדניק'ס „שטעל", ווערט אַ געדרודער! „קאָלאַק" געהט מיט אַ קינד! קראַדניק רופט צו איהם פון דער „שטעל":

— וואו האָסט דו דאָס „יאַט"ל" געפּאַקט?

די קראַדניקאָווע הויבט זיך אויף מיט אַ גרויסער גדולה, לויפט צו צו איהם מיט אויפגעפּענטע הענד, ווישט זיך איבער איינינע מאָל דאָס פּנים מיט'ן פאַרטוך פאַר גרויס פרייד, לאַכט און קלאַפט דעם קינד אין געזעסעל אַרײַן:

— קאָלאַק, עס איז דײַנס!... זאָלסט מיר לעבען, זעה, ס'אַר אַנ'איוגעלעך עס האָט, איך וואָלט געשוואוירען, עס איז פון דער — פון דער מאַרינע מיט דער גראָבער נאָז: פונקט איהר נאָז, זאָלסט מיר אַזוי לעבען! אַ קינד אַ קרוין, גיב עס נור, גיב עס נור אַהער!

און זי נעהמט פון איהם דאָס קינד, וואַרפט עס מיט'ן האַנד: אַזוי, דו פופיק אײַנער, אַ פשישאָק!...

דער אַלטער קראַדניק מיט דער אײַנער האַנד, דער „רבי" פון די גנבים, דערהויבט זיך זעהר פּאַמעליך פון זײַן שטעל, געהט צו, בעטראַכט דאָס קינד און קלאַפט דערנאָך קאָלאַק'ן אין פּלײַצע:

— נישקשה, נישקשה פון אַ „יאַט'ל". ווער געשיקט דורך אַליפּטשיק קריכען? ווער איז די מוטער?

— זאָל איהר דאָרט אַ פײַער אין איהרע איגען זיך אָנצינדען, וואו זי איז — אַנטלאָפען בײַ נאַכט, די לײַכטער מיטגענומען!...

— און דאָס קינד האָט זי איבערגעלאָזט?

— איבערגעלאָזט.

— איז נישט גוט... איז נישט גוט! קראַצט זיך דער אַלטער קראַדניק אין קאָפּ. דער יונגער קראַדניק קומט צו, און מאַכט צו קאָלאַק'ן אַזוי:

— נישקשה, וועסט איצט מעגען די „פּרנסה" אַוועקלעגען, אַ ניאַנקע ווערען: אַ שטיקעל דיר אָבגעטהון, וואָס?

— זאָל דיר דײַן קאָפּ פֿאַר מיר נישט דאַרען! גאָט איז א פֿאָטער, און קאַלאַק איז קאַלאַק!

גענומען דאָס קינד אויף דער האַנד, האָט ער זיך געלאָזט איבער דער שטאָדט.

איהם האָט זיך געדאַכט, אז מענשען קוקען איהם נאָך, טײַטען מיט די פֿינגער און לאַכען איהם אויס.

ער האָט זיך פֿאַר א געוועלב אָבגעשטעלט און אַרײַנ־געשאָלטען:

— וואָס לאַכט איהר! א מענש האָט א קינד. איהר מעגט האָבען קינדער, די חאָלערע זאָל אײַך פּאַקען, און איך נישט?!

ער איז אויסען שטאָדט אַרויס, אָנגעקומען צום וואַלד און זיך בײַם סטאַוו געזעצט.

אַרום אין דער געגענד איז קײנעם נישט געווען צו זעהן; נור די צווײַגען פֿון די בוימער האָבען טרויעריג גערוישט, אַראָב־וואַרפֿענדיג פֿון זיך די געלע בלעטלעך. און פֿון גאַנץ ווײַט האָט זיך א וואַסער צווישען שטײנער געגאָסען. ער האָט דאָס קינד בײַ זיך אַנידערגעלײגט און מיט א ביטערקײט געקוקט אויף איהם. דאָס קינד האָט איהם שווײַגענד אָנגעקוקט, דאָס הענדטעל אין מײַלעכעל געצויגען און פֿון עפּעס געקלערט, — ווי עס וואָלט זיך אין זײַן וועלט דערמאָהנט, אין דער וועלט, פֿון וועלכער עס איז געקומען צו געהן.

קאַלאַק האָט נישט געוואוסט, וואָס אָנצוהויבען מאַכען מיט'ן קינד. ער האָט אין אײן מינוט געקלערט, ווי אַזוי פֿון דעם קינד פּטור צו ווערען... נור באַלד האָט איהם אַרומגענומען אַזא רחמנות אויף זײַן אײגען קינד, אויף זײַן אײגען בלוט און פֿלײש... ער האָט דאָס קינד אין אָרעם גענומען, פֿעסט צו זיך צוגעדריקט און געקוקט דעריויף, אַזוי אומעטיג, מיט אַזא ליעבע, אז דאָס קינד האָט דערפֿיהלט זײַן וואַרימען בליק און עס האָט צו איהם אַקעגען געשמײכעלט.

— ווער ביסט דו? שלמה'לע, ווער ביסט דו? — וואו איז דײַן מאַמע? די מאַמע, ווילסט צו דער מאַמע? יאָ, דו ווילסט?

דאָס קינד האָט צו איהם אַקעגען מיט די פֿיסעלעך געטאַנצט און געשמײכעלט אַזוי ליעבליך, אַזוי גוט.

ער האָט אין דעם קינד'ס געזיכט זײַן פּנים דערקענט, איהם

איז וואַרים אין די גליעדער געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען צו שמייכלען, ער — האָט זיך געפרעגט, אַז עס איז נאָך ווער דאָ, וואָס זעהט אויס ווי ער.

— קליינער קאַלאַק, מאַכט ער צום קינד: — יאָ, דו ביסט אַ קליינער קאַלאַק, און דו וועסט זיין אַ ייד, קריכען דורכ'ן לפּטשיק. אויף בוידעמ'ס, שלעסער אָבדרעהען און קאַלב-לעדער גנב'ענען! און דו וועסט האָבען קינדער, און די מאַמע וועט פון זיי אַנטלויפען — יאָ, און וועסט מיט דיינע קינדער איבער די הייזער געהן? — יאָ, ווער ביסט דו, דו קליינער קאַלאַק? ווער ביסט דו? אַ קאַלאַק, איך קאַלאַק, — דו — איך, יאָ?. — מיין... מיין!...

ער האָט דאָס קינד אַריינגענומען צו זיך הינטער די וועסט און געוואַרימט זיין ברודיג לייב מיט'ן קינד'ס ווייך לייבעל. דאָס קינד האָט דאָס קעפּעל איינגעבויגען און ביי איהם עפּעס געזוכט געלעקט זיינע פינגער, געזויגט.

— ניין, איך האָב נישט קיין ברוסט, גאָט האָט מיר נישט געגעבען פאַר דיינטוועגען צו קאָרמען, וואָלט איך געהאַט פאַר דיינטוועגען בריסט, וואָלט איך זיי קיינעם נישט פערקויפט... קיינעם נישט אוועקגעגעבען... איך וואָלט נישט אַנטלאָפען פון דיר....

ער האָט דאָס קינד אַוועקגעלעגט ביים ברעג פון סטאַוו זיך געשטעלט הינטער אַ בוים און געקוקט אויפ'ן קינד, וואָס וועט עס טהון.

דאָס קינד איז ווי פריהער געלעגען און געזויגט די הענדטעלעך אין מיילעבעל, געגראַבען מיט די פיסלעך און געוויינט שטיל ווי שפּילענדיג זיך: מאַמ-מ-מאַ — מאַ-מ-מאַ.

ער האָט זיך אָבגערוקט אַ בוים ווייטער, ווי אַוועקגנב'ענענדיג זיך פון זיך אַליין... און זיינע אויערען האָבען נאָך קוים פערנומען דאָס קינד'ס געוויין... אַזוי האָט ער זיך אָבגעגנב'עט פון קינד פון בוים צו בוים, ביז ער האָט עס שוין מעהר נישט געזעהן און נישט געהערט דאַן האָט ער אָנגעהויבען פלינק צו אַנטלויפען.

ער איז געלאָפען איבער פעלדער, ווייט אַוועק, און אין די אויערען האָט איהם געקלונגען דאָס קינד'ס געוויין: „מאַמ-מאַ

מאַמ-מאַ !" און איהם האָט זיך אָבגעדראַכט אַלץ, װי דאָס קינד קײקעלט זיך אין סטאַװ אַרײַן... בײַם האַרץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... און דער ראַנד פֿון קאָפּ האָט בײַ איהם אָנגעהויבען װעה צו טהון... די הענד האָבען איהם געציטערט — און ער איז װײַט, װײַט אַנטלאָפֿען.

פּלוציִם האָט ער זיך אין מיטען לויפֿען אָבגעשטעלט. אַרומגעקוקט זיך און אָנגעהויבען זיך פֿלינק צוריקצוגעהן צום קינד, בײַם ברעג סטאַװ...

דאָס קינד האָט ער געפֿונען װײנענדיג הויך: מאַמ-מאַ, פּאַ-פּאַ, מאַמ-מאַ, פּאַ-פּאַ !...

ער האָט עס אויף די האַנד גענומען און איז געגאַנגען דערמיט צו די נאָהנטע הײַזלעך, װאָס זענען הינטער דעם װאַלד; געגאַנגען פֿון טהיר צו טהיר און געבעטעלט מיט אַ געבראָכענעם שטים:

— גיט פֿאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפֿעל מילך... גיט פֿאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפֿעל מילך !..

עס האט זיך ניט געלוינט.

א בילד.

דער פארנאכט האט זיך לייכט, ווי מיט צערטליכע טריט איבערגעצוינען איבער דעם ווייטען ווייכסעל ברעג. דאס וואסער האט זיך רוהיג ווי צום איינשלאפען געוויעגט אין זיין ברייטען ראנד, און ווייט אין דער וועלט אריין א שטומע בערלינקע פערפיהרט... ביים עק הימעל, דארט ווייט וואו עס האט זיך שוין נעריסעוועט די אייזערנע בריק הענגענדיג אין דער לופטען, האט זיך דער הימעל אין איין רויט פייער געפלאמט. דער ברענענדיגער הימעל האט ארויסגעקוקט פון צווישען די געמויערטע זיילען אויף וועלכע עס ליגט די אייזערנע בריק, און אין דעם רויטען הימעל האט זיך נעריסעוועט הויכע שפיטצען פון קירכען, קירכען און קירכען, עס האט זיך געדאכט אז די גרויסע נשמה פון דער גרויסער שטאדט ווארשע ברענט זיך און בראט זיך דארט אין גיהנום איבער איהרע פיעלע זינד, וואס ווערט אין איהר אבגעטהון דורך דעם לאנגען הייסען זומער טאג...

אויף דעם וואסער, פון קאזמער צו איז געשווימען א בערלינקע מיט אויבס אין דער גרויסע שטאדט אריין. באשע, אהרן „כל-מיר'ס" אויבס-הענדלערס טאכטער האט זי געפיהרט. א געזונד רויטע מויד, וואס נור אין דער פראווינץ אליין, אין די סעדער קען נאך אזעלכעס אויפוואקסען, און אהרן אליין האט מיט דעם שיפלער נאך געשטופט. עס איז שוין געווען סוכות-צייט. אהרן סאדאווניק האט דאס אויבס פון די ביימער אראבגענומען, און געפיהרט עס נאך ווארשע מיט דער בערלינקע. דער ווינד האט אהרנ'ען די לאנגע שווארצע באָרד צובלאזען, די שפאלטען פון זיין קאפאטע פערעפרייט, עס האבען זיך ארויסגעוויזען די ציצית,

דער ווינד האָט דאָס טיכעל פֿון באַשעס קאָפּ אַראָפּגעריסען, צעלאָזט איהר די שוואַרצע געדיכטע צעפּ. וועלכע האָבען איהר געפּאַטשט אין די רויטע, געזונדע באַקען, און אַזוי צופֿאָהרענדיג צום שילעך צו, האָט זיך געדאַכט, אַז אַהרן מיט זיין בערלינקע שפּאַלטען און שניידען דעם הימעל פֿון וואַסער אָב, וועלכע אַ לייכט, ציטערענדיג נעפּעלע האָט זיי קוים צוזאַמענגעוועבט דאָרט אין עק וועלט דעם הימעל מיט וואַסער, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס זענען צוויי הימלען...

אָנקומענדיג צום שילעך צו, צווישען די פֿיעל אַנדערע קליינע שיפֿלעך, וועלכע זענען אָנגעבונדען ביים ברעג, האָט באַשע בעמערקט פֿון דערווייטענ'ס „פשאָריק'ען" אַ אָבגעריסענעם ווייבסעל יונג, וועלכער היט נור אָב די בערלינקעס מיט אויבס, אַז ער זאָל קענען עפּעס בעקומען.

באַשע האָט זיך אָבגערופֿען צום פֿאָטער:

— זעה, פשאָריק, וואַרט אונז שוין אָב.

— דער דראָנג איז דאָ, האָט אַהרן געזאָגט, קוקענדיג אויפ'ן דראָנג, וואָס איז ביי איהם געלעגען.

זיי זענען אָנגעקומען צום ברעג, אַהרן האָט אַראָבגעלאָזט דאָס אייזען אין וואַסער אַריין, אַרויסגעקראָכען, אָנגעבונדען די שטריק ביי דעם נאָהנסטען בוים. פשאָריק איז צוגעקומען, נעמט אָן די שטריק און געהט העלפֿען.

— איך דאַרף דיך נישט, נור מאַך דיר נישט קיין פֿוסעל — האָט איהם אַהרן אָבגעשטופּט.

— זעהט נור, וואָס האָט איהר מוראָ, איך וועל אייך אַ שטיקעל אָב־ביסען?

— מען וועט זיך קענען אָהן דיר אויך בעגעהן, האָט איהם באַשע פֿון דער בערלינקע אַראָבגעוואָרפֿען.

— העט, אַ רוח איהר אין די אויגען — האָט פשאָריק צו איהר אַ שעלמישען ווינק אַהין געוואָרפֿען.

— דו פשאָריק גען, געהסט דו אַוועק - האָט באַשע געחאַפּט דאָס דרענגעל.

עס איז דערווייל צוגעקומען דער סטראַזשניק וואָס שטעהט דאָרט. גאַנץ שיין זיך געוויטעוועט מיט אַהרן'ען, אַהרן האָט זיך

דאָס היטעל אראָב גענומען. פשאריק פון דערוויַיטען האָט אויך מיט'ן הוט געגריסט.

— אַ גוטער יונג, האָט דער סטראַזשניק געקלאַפּט פשארקע'ן אויפ'ן רוקען, און מיט די צוויַיטע האַנד איהם דעם הוט איבער די אויערען געצוואונגען, — אָבער זעה, גוטער ברודער, אַז דו זאָלסט מיר נישט צווישען מיַינע פינגערלעך אַריַינפאַלען.

— ציַיט געוועןן, ציַיט געוועןן — האָט אַהרן מסכים געווען.

— ניטשעוואָ — האָט פשאריק זיך פון סטראַזשניקס האַנד אַרויסגעדרעהט.

אַז מען האָט שוין די בערלינקע ביַים ברעג פערפעסטיגט, איז באַשע געגאַנגען אין נאָהנטען געוועלבעל אַריַין, איַינקויפען די נויטיגסטע זאַכען.

עס איז שוין געווען האַלב טונקעל. די נאַכט האָט געשוועבט אין די לופטען, און צווישען די קופּעס שטיַינער וואָס ליגען פאַר'ן ברעג צוריק געהענדיג מיט די זאַכען פון געוועלבעל צו דער בערלינקע — האָט זי פשאריקען בעגעגענט. זי האָט געוואָלט פלינק פערביַי לויפען, פשאריק האָט אָבער איהר דעם וועג פערהאַלטען, און זי ביַי די האַנד אָנגענומען, שעלמיש איהר געקוקט אין די אויגען.

די מויד האָט זיך געוואָלט פון איהם אַרויסריַיסען, ער האָט זי אָבער צופעסט געהאַלטען, און זי האָט מורא געהאַט, אַז דער צוקער מיט דעם טהעע זאָלען זיך איהר ניט אויסשיטען, האָט זי זיך שטום געוועהרט; ער האָט זי אָבער פעסטער ארומגענומען און צו זיך געדריקט.

די פראָווינציאָנאַלע מויד, וואָס קיַין אויג האָט זי קיַינמאָל ניט ביַי זיי אין שטעדטעל אָנגערירט, — איז רויט געוואָרען. עס האָט אין איהר עפּעס אָנגעהויבען צו קאָכען... און ניט וויסענדיג אַליַין האָט זי דעם יונג מיט אַזאַ קראַפט פון זיך געגעבען אַ שטויס אָב, אַז דער יונג האָט זיך איבערגעקויקעלט, און כלינק ו דער בערלינקע צו.

עס איז געווען נאַכט, נור ניט די נאַכט האָט געהאַנגען איבערן וואַסער, — די נאַכט אין וואַסער, דאָס וואַסער אין די

נאַכט, פֿערזונקען אין די אָרעמ'ס זענען זיי ביידע ערגעץ־וואו גע־
וועזן פֿערוואָרפֿען. זעלטען וואו האָט אין די נאַכט אַ אויסגעהענדיג
שטערענדעל געבלאַנדזשעט, און דאָס וואַסער איז אַזוי שטיל גע־
וועזן, אַז דאָס פֿליסקערן פֿון אַ וואַל גאַנץ טיעף, האָט זיך גע־
דאַכט ווי אַ שטילע לאַנגע מעשה פֿערציילט פֿון אַ שטילער
נשמה. טיעף אין דער נאַכט האָבען זיך דאָ און דאָרט געטוקט
ליכטלעך, און עס האָט זיך געדאַכט, ווי אונענדליכע, שוואַרצע
חיות זענען מיט זייערע לאַפּעס אין וואַסער איינגעזונקען, און
דאָס שטערענדעל, דאָס אויג, שיינט זיך אין זייער שטערן.

פֿשאָריק, איז אין דער שטיל צוגעקראָכען, אויף אַלע פֿיער
צו דער בערלינקע. און ליגענדיג מיט'ן קערפּער אויפ'ן ברעט,
וואָס ליגט פֿון ברעג צו דער בערלינקע, האָט ער זיין האַנד אין
די בערלינקע אַריינגעשטעקט צו גנב'ענען אויבס —

ער איז געלעגען אויפ'ן ברעט, און מיט דער האַנד אין דער שטיל געטאַפּט אין דער בערלינקע. פּלוצלונג, איז ער שטיל רוהיג געבליבען. דאָס האַרץ האָט אין איהם הויך אויפֿגעהערט צו קלאַפּען ווי ביז יעצט, נור אין דער שטיל זיך בעוועגען. זיין האַנד האָט זיך אַריינגעקנעטען אין עפּעס רונדיגעס, ווייכעס און וואַרימעס. דער יונג איז געלעגען. ער האָט מורא געהאַט צו קלערען, אַז מען זאָל זיינע געדאַנקען ניט הערען, מיט'ן האַרץ מורא געהאַט צו פֿיהלען, און די האַנד אַזוי ווי זי האָט זיך אַריינגעקנעטען פֿון אַויר מיט אַמאָל, אַזוי האָט זי זיך אין וואַרימעס געהאַלטען, דאָך, נאָכ'ן ערשטען בעראַשונג — האָט דער יונג געפּריוועט די האַנד ווייטער צו שיקען... עס האָט זיך געלאָזט — דאָס ווייכע, האָט ער געפֿיהלט, ווי עס ערוואַרימט זיך, עס זידט הינטער זיין האַנד. און איין געפֿיהל האָט איהם אָנגענומען: ער האָט הינטער זיין האַנד עפּעס לעבעדיגעס מיט אַ רצון... און דעם יונג האָט עס נעצויגען... עס האָט זיך אין דער מחשבה געמאַכט פֿערגעסען פֿאַר זיך אַליין וואו ער איז, וואָס עס איז. נור ער האָט זיך געגליטשט נעהנטער. נעהנטער... און ער האָט דערפֿיהלט וואַרימעס און ווייכעס...

ער איז געבליבען ליגען איינגעזונקען. ווי מען וואָלט איהם אַרויף געוואָרפֿען, ער האָט דערפֿיהלט אַ וואַרימען אָטהעם, וואָס האָט איהם אַרומגענומען ווי הינטער אַ וואַרימער דעק... און ער

איז געבליבען ליגען אהנע זיך צו בעוועגען, נור גענארעט מיט זיין פנים אין א ווייכען, ווארימען האלז, וואס האט זיין פנים אין זיך אזוי ווייך אריינגענומען ווי אין א ווארימען פוך.

דאס „ווארימע“, דאס „ווייכע“ האט זיך הינטער איהם געלאזט ליגען אזוי שטיל, אזוי אהנע זיך צו בעוועגען, ווי עס וואלט גאר קיין לעבענדיגעס ניט געווען. נור דער הייסער אטהעם, וואס האט זיך געטראגען פון די נאז־לעכער, האבען אויף זיין נאקעטען הארץ געקלאפט, אין הארץ זיך אריינגעצויגען און געווארעמט...

דער יונג איז געלעגען שטיל, געשוויגען אין הארץ און אין קאפ.

און די נאכט איז געווען אין וואסער און דאס וואסער אין דער נאכט, און ביידע אין די ארים פערזונקען זענען ערגעץ־וואו געווען פערווארפען, און שטיל איז געווען ארום און ארום, ווי די וועלט וואלט דעם אטהעם אויפגעהאלטען, ווא־טענדיג מיט שרעק אויף עפעס...

נור ציטען־ווייס האט די לאדקע אין וואסער זיך בעוועגט. און דאס וואסער האט אין דער שטיל און אין דער פינסטער דעם ברעג געקושט, געגלעט און געקיצעלט...

אין דער וועלט איז עפעס געשעהען. פערנעפעלט נאך אין טונקלען שלייער, און דאך ווייסט מען ניט ווי אזוי — אין דעם נעפעל הייבען זיך שוין אן אבצושיידען דער הימעל פון וואסער, עפעס זעהר א גרויעס, ווי וואסער פון א גרויען ים האבען זיך אריין פערבלאנדזשעט אין פינסטערן נאכט ים אריין, און האבען פערגרויעט די וועלט. ארום און ארום איז אלעס געווען פערהאנגען נאך אין דעם גרויען נעפעל, און די בערלינקעס, די הייזלעך ארוםביים וואסער, וואס זייערע סילוועטקעס האבען זיך געריסעוועט פון נעפעל, האבען דעם איינדרוק געמאכט פון א „ניכטערן“, וואס איז ערשט אויפגעשטאנען פון שלאף, און נאך פאר „מה־טובו“... נור וואס אמאל מעהר, זענען די בערלינקעס בולט'ער ארויסגעקומען פון נעפעל. די אייזערנע בריק האט זיך פון דערווייטען געוויזען, און צווישען די זיילען אויף וועלבע זי

ליִגט האָבֶען סיִלוּועֶטקעֶס פֿוּן דעֶכֶער, דעֶכֶער, אוּן דעֶכֶער, געֶריִסעֶוויעֶט זיִך אויף אַ גרויעֶן גרוּנד...

פשאָריִק איִז געֶשטאַנעֶן בּיי'ם בּרעֶג פֿוּן דעֶר ווייַכסעֶל, געֶקוּקט אָהנעֶ צוּ וויִסעֶן אַליין, וויַיט איִן האָריִזאָנט, אוּן האָט דאָס מויל בּרייט אויפֿגעֶעֶפֿעֶנט, דיִ הענד מִשוּנה פֿעֶרבּראָכֶען, אוּן בּרייט געֶגעֶנעֶצט — עֶס האָט זיִך ניִט געֶלוינט.

דיִ גרויעֶ וועֶלט אַרוּם אוּן אַרוּם, האָט פשאָריִקעֶן נאָכגעֶגעֶבּעֶצט: עֶס האָט זיִך ניִט געֶלוינט.

איִן דעֶם גרויעֶן טאָג שיין — צוויִשעֶן אַנדעֶרעֶ בּעֶרליִנקעֶס, איִז אויך עֶנטפּלעֶקט געֶוואָרעֶן אַהרן כל-מירם פֿוּן קאַזמעֶר'ס בּעֶרליִנקעֶ. דעֶר גרויעֶר טאָג-שיין האָט בּעֶגרויט בּאַשעֶן, וועֶלכעֶ איִז געֶלעֶגעֶן אויף איִהר שעֶניִק. אַראָבּגעֶוואָרפֿעֶן פֿוּן זיִך דעֶם פֿאָטעֶר'ס פּעֶלץ, עֶס האָט זיִך נעֶוויִזעֶן דיִ נאַקעֶטעֶ פֿיִס אַרויסשטאַרעֶנדיִג פֿוּן דיִ רויטעֶ האַלקעֶ אוּן דיִ געֶדיִכט שוואַרצעֶ צעֶפּ זעֶנעֶן געֶוועֶן צוּזאַמעֶנגעֶדריִקט, אויף איִהרעֶ רויטעֶ אָבּגעֶלעֶגעֶנעֶ בּאַקעֶן...

אַ „דינה״.

א סקיצע

אין דער שטאָדט האָט זיך געפונען אַ יונגער מענש, וועלכען מען האָט גערופען גדליה קלאַרנעט. דער גדליה קלאַרנעט איז געוועזען אַ גרויסער בקי אין אַלע העכסט-אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, וואָס געפינען זיך נאָר אין דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור. דעריבער טאַקע האָט ער זיך געמאַכט נאָך דער חתונה אַ „שטיבעל״, ד. ה. ער האָט אויסגעבאָרגט ביכער צום לעזען. דאָס איז נאָך נישט געוועזען זיין עיקר פרנסה. פון די ראָמאַנען האָט ער זיך אויסגעלערנט שעהנע ליבעס-בריעף שרייבען; זענען געקומען צו איהם פערליעבטע מיידלעך און פערליעבטע בחורים, ליבעס-בריעף לאָזען שרייבען. אַ פּראָסטער ליבעס-בריעף האָט געקאָסט צוואַנציג גראָשען, נאָר גאָר אַ העכסט טראַגישער ליבעס-בריעף, למשל, אַז דער פערליעבטער זאָגט אָב ודוי פאַר זיין „אַנגעל״ איידער ער געהט זיך הענגען, וואַרפען זיך אין וואַסער אַריין, האָט געקאָסט אַ גילדען. ווייטער האָט זיך געפונען ביי איהם אַ פאָנאָגראַף, וואָס האָט געהאַט ציועלף רעהרען, און פאַר אַ צווייער האָט מען געקריגען צוויי רעהרען און מען האָט געהערט דאָס ליעד: „וואָס וועט זיין אַז משיח וועט קומען״. אויסער דעם האָט גדליה קלאַרנעט געלערנט בחורים „נאָטען״ אויף פיעדעל שפיעלען.

דער גדליה קלאַרנעט האָט געהאַט אַ טבע, אויף אַלעם, וואָס האָט זיך פערלאָפען אין שטאָדט, צו פערפאַסען אַ ליעד אויף צו זינגען: האָט אַ חתן די כלה אַוועקגעוואָרפען; האָט מען די מקוה פערחתמעט און די ווייבער זענען געקראָכען איבער'ס דאַך — איז שוין געוואָרען פערפאַסט אַ ליעד. יעדעם ליעד האָט זיך אַזוי אָנגעהויבען:

„הערט אוים מענשען פֿון דער גאַנצער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פֿערלויפֿען..."

בײַ איהם זענען זיך צוזאַמענגעקומען אַלע קאַמאַשען־מאַכערס און שנײַדער־געזעלען, וואָס האָבען גענומען ביכער צום לעזען, — פֿלעגען זיי זיך דאָס ליעד אויסלערנען, און דאָס ליעד פֿלעגט שוין באַלד אין שטאָדט פֿערשפּרייט ווערען: קינדער האָט מען דערמיט אײַנגעשלעפֿערט, דאָס קלאַפּערײַ פֿון נעה־מאַשינען האָט עס פֿערשטימט. און נישט איין מאָל האָט זיך געטראָפֿען, אַז מען האָט גדליה'ן טאַקע די בײנער אונטערגעהאַקט פֿאַר אַזעלכע ליעדער, נאָר עס האָט גאָר נישט געהאָלפֿען, ער האָט שוין געהאַט אַזאַ טֶבע...

איז אַראָבגעקומען פֿון לאָדז צופֿאָהרען אין שטעדטעל אַרײַן לײבעל היטעל־מאַכער, אַנ'אַכטצעהן־יעהריגער בחור פֿון גדליה קלאַרנעטס חברה. ער האָט מיטגעבראַכט פֿון לאָדז אַ היטעל מיט אַ קלײנער דענגע; אַ פּאָר געקנײטשטע שטיוועלעך לויט די נײַעסטע מאָדע, וועלכע האָבען געטהון אויך סקריפּען, און אַ נײַעם ליעד, וועלכעס הייסט „אויף דער בריק". אין דעם ליעדעל ווערט „פֿויערגעזינגען", ווי אַ מײדעל געזעגענט זיך אָב „מיט איהר נײַ־געבוירען קינד", „וועלכעס איז געקומען איבער אונשולדיגע זינד" און די יונגע מוטער לאָזט עס איבער אײנס אַליין בײַ דער בריק. דאָס ליעד האָט אַ גרויסען רושם אָנגעמאַכט אין דער שטאָדט; מײדלעך האָבען פֿיעל טרעהרען דעריבער פֿערגאָסען, און בחורים האָבען זיך אַ גרויסען מוסר אַראָב־גענומען...

„און די זון איז שוין אונטערגעגאַנגען אין אַ רויט געשטאַלט"
„און דער הימעל האָט זיך געהילט אין אַ פֿינסטער קלײד". „דאָס שטעדטעל איז זיך שוין געגאַנגען שלאָפֿען לעגען" און פֿאַר גדליה קלאַרנעטס טהיר זענען געזעסען חברה קאַמאַשען־מאַכערס מיט נײטאָרענס, גדליה קלאַרנעטס ביכער־לײענערס, און איבער דעם שלאָפֿענדיגען שטעדטעל האָט געקלונגען אַזאַ ליעד:

„געהט דער גראַף אין וואַלד אַליין,
„טרעפֿט ער אַ מײדעל בײַם בוים שטעהן
„— מײדעל'לע, מײדעלשי.
„וואָס טהוסט דו אין וואַלד אַרײַן?
„— איך בין געגאַנגען אין וואַלד אַרײַן

און ווייס ניִשט וואו א היים צו געהן...

צווישען דער חברה איז אויך געוועזען לייבעל היטעל-מאכער, ער האט זיך פערצעהלט פון לאדזער יודישען טהעאטער, אז ער איז דארט א גאנצער מאכער; ער קען זיך מיט די ארטיסטקעס און מיט די ארטיסטען. און ווי מען הויבט נאר אן שפיעלען, איז ער שוין הינטער די סצענע... און אזוי ווי מען האט געשמועסט פון יודישען טהעאטער, האט א יונג פארגעשלאגען, אז מען זאל אליין מאכען אין שטעדטעל א „טרופע" און מען זאל אבשפיעלען דאס שטיק „בר-כוכבא". דעם עולם איז דער פראיעקט זעהר געפעלען, און עס איז געווארען בעשטימט, אז מען זאל מאכען „קוויטלעך"; יעדעס „קוויטעל" זאל קאסטען פינף קאפעקען, און יעדערער יונג, און יעדע מויד, וואס וויל אריינטרעטען אין די „טרופע", מוז קויפען יעדע וואך א „קוויטיל" פאר פינף קאפעקען און דאס געלד וועט נעהן אויף די טרופע.

יעדען שבת נאכ'ן עסען זענען זיך חברה צוזאמענגעקומען אין שטאדט'ס וואלד אריין, די קאפעל-מייסטער זענען טאקע געוועזען לייבעל היטעל-מאכער מיט גדליה קלארנעט, ווערכע האבען אויסגעלערנט דעם עולם די „שטיקלעך", וואס דער „חאר" דארף זינגען. לייבעל אליין האט געזאלט זיין בר-כוכבא". גדליה'ן, ווייל ער פינטעלט מיט די אויגען און שאקעלט צו מיט דער גאמבע, האט מען צוגעמאכט א געל בערדעל און ער איז געווארען „פאפוס". דעם העכסטען און שטארקסטען יונג האט מען אויסגעזוכט פון דער חברה און געמאכט פאר'ן „צעזער".

געפעהלט האט נאך „א דינה". האט לייבעל פארגעשלאגען שבת אין וואלד, אז יעדער יונג זאל זיך מתחייב זיין עפעס צו געבען איף א „דינה" און מען זאל אויסשרייבען „א דינה" פון לאדז...

צו מארגענס איז גדליה קלארנעט מיט לייבעל היטעל-מאכער ארומגעגאנגען אין אלע ווערקשטעלען און האבען צוזאמענגענומען אויף „א דינה". און אז עס האבען זיך צוזאמענגענומען א פאר גילדען, האט לייבעל מיט לייזער שפידיטער מיטגעשיקט א בריוועל מיט א פאר גילדען קיין לאדז, און פרייטאג אויף שבת איז אראבגעקומען אין שטעדטעל אריין „א דינה".

האט זיך מיט אמאל געוויזען אין שטעדטעל „א מיידעל מיט

אַ קירץ קליידעל", וועלכע האָט געטראָגען אַ פּאָר ראָזע שטרימף, וואָס זענען געווען ווי אַ ויפּגעגאָסען אויף איהרע דינע, נאָר זעהר געשיקטע פיסלעך, אויף די פיסלעך אַ פּאָר רויטע פאַנטאָפעלעך מיט הויכע קלאָטצען; און געטראָגען האָט זי אַ רונדיגעם שטרויהענעם מענישעם קאַפּעלושעל אויף איהרע קורץ געשוירענע האָר. דערצו נאָך אַזעלכע בראָשקעלעך, מיט בראָנזעלעטעלעך... און אַ גאַנצע חברה מיידלעך מיט יונגלעך זענען איהר נאָכגעלאָפען און געטייטעט אויף איהר מיט די פינגער: אַ דינה! אַ דינה!

איינגעשטאַנען איז „די דינה" ביי גדליה קלאַרנעט אין צווייטען שטיבעל. חבֿרה פון דער טרופּע זענען געקומען צו איהר מיט אַ „וויזיט", און מיטגעבראַכט מיט זיך פאַר „די דינה" פּרעזענטען: ווער אַ שטיקעל שמעקעדיגע זייף, „אַ פלעשעל פּערפאָמע", אָדער פיער לויט "לאַנדרין-צוקערלעך". „די דינה" איז זיך געזעסען אויף אַ קאַנאַפּעלע און זי האָט אַרויסגעוויזען די ראָזע „שטרימף" פון קורצען קליידעל"... ביי איהר איז געשטאַנען אַ רונדעס טהיי-טישעל און אויף דעם טישעל איז געלעגען אַ „העכסט אינטערעסאַנטער ראָמאַן". אין האַנד האָט זי געהאַלטען דאָס קלאַפּערעל און צוגעקלאַפּט זינגענדיג דאָס ליעד פון „די דינה" אין „בר-כוכבא":

„אַזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער
„איז דער קאָרען מאָגער, גרינגער;
„אַזוי לאַנג ווי די זאַנג איז יונגער
„לאָזט מען זי צו רוה...

איז אַריינגעקומען אַ יונג, האָט ער זיך געגעבען אַ פערנייג און ער האָט זיך אַזוי פאָרגעשטעלט:

— האַבע די עהרע מיך פאָרצושטעלען נטע שאַבשאָוועטץ.

— זעהר מיר אַנגענעהם — האָט זי געזאָגט און האָט די האַנד צו איהם אויסגעשטעקט.

דער יונג איז רויט געוואָרען און האָט זיין פּרעזענט אַנידערגעלעגט אויפ'ן טהיי-טישעל, זיך אַנידערגעזעצט און אָנגעהויבען „שפּרעכען" וועגען דרייפוסען...

און אין שטעדטעל האָט זיך אָנגעהויבען אַ גערודער, זאָל גאָט אָבהיטען. פון אַלע שופלאָדען האָט מען געלד געגנבֿ'עט צו קויפען פּרעזענטען פאַר „די דינה"; חתנים האַבען כלות אַיועק-

געװאָרפֿען און געקומען מיט „װיזיטען“ צו „די דינה“, קינדער האָבען פֿון די מאַמעס פּאַרטיכער געלד אַרױסגעגנבֿ'עט און געקליבען אױף בילעטען. און די גאַנצע שטאָדט יונגען, אַזױ גרױס װי קלײן, האָבען זיך אַלע אײַנגעליעבט אין „די דינה“. אַװעקגעװאָרפֿען די אַרבײַט און גדליה קלאַרנעט'ס שטוב בעלעגט, און געזונגען ליעדער...

די שטאָדט איז געװאָרען אונרוהיג, ביז עס האָבען זיך געפֿונען צװײ בעלי־בתּים און האָבען אײַנגערױמט אַ סוד אין אױער דעם שטאָדט־סטראַזשניק, אַז עס איז געקומען צו פֿאָהרען „אַ דינה“, יונגען נעהמען געלד צוזאַמען, און שבת װעלען זײ אין װאַלד עפּעס אַ יונג פֿאַר אַ קעניג מאַכֿען...

דערװײַל האָבען זיך די חברה פֿאָרגעבערײַט צו מאַכֿען דעם קינפֿטיגען שבת די גענעראַל־פּראָבע אין „פּעלנאָ פֿאָרם“. באַלד נאָכֿ'ן מיטאָג איז מען זיך צוזאַמען־געקומען. אױף אַ בערגעל אין װאַלד איז געװען די סצענע. אַרום האָט זיך אױסגעשטעלט דער „כאָר“ און האָט געגעבען אַ זאָג אָב אַ שטיקעל מיט'ן „קנאַק“; דערנאָך איז אַ געה אַרױס דער הױכער יונג מיט דער קאַסקע אױפ'ן קאָפּ און אַ רױטען לאַמפּאַס איבער די קאַפּאָטע. די יונגען האָבען איהם געגעבען אַ זעץ אַנידער אױף דעם טראָהן, װעלכער איז געמאַכט געװאָרען פֿאַר'ן „קעניג צעזאַר“. פֿאַר דעם קעניג האָט זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער „בר־כּוכבא“ מיט אַ גרױסען שװערד אין דער האַנד. אין אַ צװײטען װינקעל איז דערװײַל געשטאַנען גדליה קלאַרנעט מיט אַ געל אָבגעפֿאַרבט פּנים און האָט חנ'דלעך געמאַכט צו „דער דינה“, װעלכע איז געװען אָנגעטהון אין אַ קורץ קלײדעל מיט אַ קרױן אױפ'ן קאָפּ...

עס האָט זיך אָנגעהױבען דאָס ריכטיגע שפּיעל. בר־כּוכבא האָט געגעבען אַ טרעט אַרױס פֿאַר'ן קעניג און געגעבען אַ מאַך אַזױ:

„איך בין בר־כּוכבא, דער יודישער העלד,
פֿאַר מיר טהוט ציטערן די גאַנצע װעלט“.

דאָ איז אָנגעקומען צו לױפֿען דער סטראַזשניק אין װאַלד אַרײַן. לײַבעל היטעל־מאַכֿער, אונזער בר־כּוכבא, האָט אַװעקגעװאָרפֿען די שװערד און געמאַכט פּליטה, נאָך איהם די חברה מיט'ן קעניג, מיט די מיניסטאָרען און מיט דעם גאַנצען קלאַפּער־

געצייג. זיי האָבען נאָך זיך איבערגעלאָזט „די דינה“. דער סטראַזשניק האָט זי געחאַפּט מיט דער שווערד אין דער האַנד, און האָט זי געפיהרט אין וואַך אַריין.

„דינה איז געזעסען אין וואַך, און יונגען האָבען זיך פאַר'ן פענסטעריל געדרעהט און אַהין אַריינגעוואָרפען צוקערלעך מיט שאָקאָלאַדקעס, און זי האָט פון וואַך־פענסטעריל אַרויסגעזונגען „דאָס ליעד פון די געפאַנגענע“...

דערנאָך, אַז מען האָט „די דינה“ מיט'ן עטאַפּ אָבגעשיקט קיין לאָדז, האָט גדליה קלאַרנעט פערפאַסט אַ ליעד אויף דעם, וועלכעס האָט געהייסען דאָס ליעד פון „די דינה“, און עס האָט זיך אָנגעהויבען ווי אַלע אַנדערע ליעדער:

„הערט אוים איהר מענשען פון דער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פערלויפען....“

מיט דעם ליעד האָט מען קינדער איינגעשלעפערט אין יענע קאַנטען אַ צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך ניט געמאַכט די סבה פון דער „דערטרונקענער כלה“, פון וועלכער גדליה קלאַרנעט האָט פערפאַסט אַ הערליך ליעד, וואָס האָט געהייסען „דאָס ליעד פון געשטאָרבענעם אַנגעל“.

א פשוטה מעשה.

פייגעלע האט ליעב ווי אלע יונגע מיידלעך זיך צו סטרויען און צו פוטצען.

אין דער וואכען האט זי קיין צייט ניט צו אזוינע נארישקייטען, ארבייט איז דא אהן עין־הרע און נייהען מוז מען. דירה־געלד קאסט טייער און די צייט איז שלעכט. דער טאטע פערדיענט וועניג און צו די דריי הונדערט רובעל נדן פעהלט נאך גאר א סך, דערצו נעמט די מאמע פון נדן צו ביסלעך אויף שבת, ווען עס פעהלט איהר אוים.

— חתנים זענען דא ווי די הינד, אבער יעדער הונד וויל א פעטען ביין, — פיקט א געדאנק אין איהר קאפ.

קלערען פיעל האט זי פיינט. א יונג מיידעל, און שעהן. אמת מען טאר זיך נישט איינרעדען, אבער דאך. ווען זי שטעהטביים שפיגעל, זעהט זי פאר זיך איהר ליכטיג פנים מיט איהרע ראזע באקען, און ווי די שווארצע האר לאזען זיך אראב. נאר באלד פערגעסט זי אין דעם, ווי גלייך זי וואלט מורא האבען, אז זי זאל זיך קיין עין־הרע נישט געבען.

שבת איז שוין גאר איין אנדער זאך, דענסטמאל איז דא צייט צו דעם, און דאס פוטצען, דאס סטרויען — נעמט קיין ענדע נישט. די מאמע שרייט: פייגעלע, שוין גענוג זיך געפוצט, ביזט אזוי אויך שעהן. נאר וואס ווייסען אלטע ווייבער? פאר זיי איז אזוי אויך גוט. אהן א קאפעלויש און אהן א זשאקעט איז אויך רעכט.

אבער א יונג מעדעל ווייסט וואס דאס בעדייט, דארטען אויף דער באנק זיצט ער — אליעזר מיט נאך א חברה קאלעגעס און ווארפט אויגען, ער מיינט אז מען ווייסט נישט, קוקט מיט

זיינע גנבה'שע אויגען. שטופט דעם צווייטען קאלעגע: „זעהסט, פייער און פלאם", און זי, פייגעלע, מאכט זיך ווי גאר נישט, זי געהט אדורך, גלייך, קאלטבליטיג נישט ווי זי וואלט מען געמיינט, פון הינטען קוק, קוק נאך, און נעהם דיר דאס לעבען, הענג דיך אויף...

אבער אמאל ווי גרויס איז דיר דאס פערדרוס, דאס עגמת־נפש, ווען דו געהסט אדורך, און ער בעמערקט דיך נישט, נאר קוקט אויף יענע, אויף מלכה'ן, וואס געהט אנגעטהון דעם נייעם זשאקעט מיט דעם קאפעלוש, און עס פאסט איהר ווי א הונד א שלייער, און ער קוקט דאך אויף איהר, און דו דרעהסט זיך נאך אמאל, און נאך אמאל, מאכסט דיך נישט וויסענדיג (עס פאסט דאך נישט), נאר פון הינטערווייעלעכ'ס ווארף אויגען און דו זעהסט, ווי ער קוקט נור אויף מלכה'ן און זיין גאנץ פנים לייכט פאר פרייד, ער שטופט זיין קאלעגע, ווי זאגענדיג: „דו זעהסט?", האב דרענסטמאל אנ'אייזערן הארץ, א שטאלענע גאל, אז זי זאל דיר נישט פלאטצען פאר קרענקונג.

טאקע, דערנאך, אז ער בעמערקט זי, נו מוז זיך שוין מלכה אבטראגען אין א זייט, את דערהויבט ער זיך שוין אויף פון באנק, שלעפט־מיט דעם קאלעגע און געהען נאך נאך, ווי א שווארצער שאטען. איין מאל דורך, קוקט: גוט שבת! שאקעל איהם צוריק מיט דעם קאפ שטאלץ. עס הייסט גאר נישט.... עס איז מיר אלעם איינס. וועל איך נאר אריינגעהן אין איין אנדערע אלעע, את איז ער אויך דא, ער געהט נאך, ער געהט נאך ווי א בייזער שילדער.

און דענסמאל איז אזוי גוט, אזוי פיין. דו מאך זיך גאר נישט קוקען, גאר איהם נישט בעמערקען, נאר געה דיר שטייף, פעסט, דעם קאפ אין דער הויך, און ער קוקט און געהט נאך, האטש אין עק וועלט, אין פוסטע מדבריות געהט ער דיר נאך, הא, חא, אזוי גוט, אזוי פיין.

נאר איינמאל, אין א שבת פאר נאכט, אין גארטען, אזוי געהענדיג מיט איהרס א חבר'טע, און ער געהט פון הינטען נאך. איז זי זיך פערקראכען אין א פינסטערע אלעע, זיך אנידערגעזעצט אויף א באנק, וואס שטעהט הינטער א פולען געדיכטען צווייגענבוים.

ער קומט אָן און זעטצט זיך אויך אנידער, אויף דעם צווייטען עק באַנק.

פאַר נאַכט, די הויכע פולע צווייגען־ביימער פערשאָטענען, פערפינסטערן און דונקעל ווערט, מען ווערט פערשטעלט, באַהאַלטען פון מענשען'ס אויגען.

א ווינטעל בלאָזט, גרינג און ליעבליך, עס ווערט אביסעל קיהל.

און דאָ איז אַזוי גוט, די הערצער קלאַפּען אין דער שטיל.

ווער וועט פריהער אָנהייבען?

ער גיט אַ היס, עס הייסט איך בין דאָ, זי גאָר נישט, איך ווייס נישט ווער דו ביסט, און וואָס דו ווילסט? וואָס געהט עס מיך אָן.

זיי שווייגען ביידע, און דאָס ווינטעל וואָס בלאָזט, דערצעהלט פון אַלעם וואָס ביי זיי ביידע אין די הערצער טהוט זיך.

— איך בעט אייך, איהר ווייסט נישט ווי שפּעט עס איז?

— ניין, איך ווייס נישט, ענטפערט זי איהם שטייף: עס הייסט, איך ווייס גאַנץ גוט וואָס דו מיינסט; נאָר איך וויל דיך נישט אַזוי, עס וועט דיר נישט אַזוי גיך אָנקומען.

און איהר חבר'טע, וואָס זיטצט ביי איהר שטופּט זי: דו הערסט?

זי פערדריסט אביסעל אויף די חבר'טע, זי חאַטש, קלערט ביי זיך, אז ער מיינט זי? און באַלד וויל זי זיך אויפהויבען פון דער באַנק, אָבער זי זיצט ווי איינגעקלעבט

— א שעהנע נאַכט, וואָס ניין?

— יאָ, אַ שעהנע נאַכט.

אַט אַזוי פערלענגערט זיך דאָס געשפּרעך, ער אַ פראַגע, זי אַ אַנטוואָרט, מען רעדט פון פערשידענע זאַכען, צום ערשט מיט שרעק, מיט האַרץ־קלאַפּעניש, דערנאָך רוקט מען זיך נעהנטער איינער צום צווייטען און מען ווערט גאָר היימישער.

זי געהט אַהיים, ער פיהרט זי אָב. מען דערלאַנגט זיך די הענד, און מען זאָגט זיך: אויף ווידערזעהען.

און אַ צווייט מאָל, און אַ דריט מאָל, טרעפט מען זיך צוזאַמען, יונגע הערצער ציהען איינס צום צווייטען ווי מאַגנעט. אין אָנהויב, פערשטעהט זיך, דורך אַ צופאַל, דורך אַ טרעפעניש

האָט מען זיך פּונקט געזעהן, געטראָפֿען אין געזעלשאַפֿט פֿון נאָך צוויי פֿון איהר חבר'טעס, און זיין קאָלעגע, און צו ביסלעכווייז, פֿיהלט מען עפּעס, אַז מען דאַרף זיך אַליין זעהען, הינטער צוויי אויגען... און מען שמועסט זיך טאַקע אָב, אין דער שטיל זיך אַליין צו בעגעגנען.

און ביידע האָבען זיך געטראָפֿען.

פֿערגאַנגען זענען זיי זיך אַרויס אַ הינטער דער שטאָדט, צווישען הימעל און פֿעלד, מען געהט און מען רעדט, אָבער פּונקט ווי זיי וואָלטען וויסען, אַז דאָס געשפּרעך איז נור געמאַכט, שווייגען זיי ליעבער.

פֿאַר נאַכט, די לעצטע שטראַהלען פֿון דער זון בעגאָלדענען און בעלייכטען די קעפּלעך פֿון די זאַנגען, וואָס ציהען זיך פֿון ביידע זייטען וועג.

אַ ווינדטעל בלאָזט, בייגט איין די קעפּלעך פֿון די הויכע זאַנגען, און זיי שושקען זיך בסוד, און זיי געהען אויפ'ן לאַנגען וועג וויים אַוועק.

עס הויבט אָן נאַכט צו ווערען.

און וואָס אַמאָל ווערט מעהר פֿינסטערער. טרויעריגער און ליעבער.

— שוין לאַנג האָב איך מיך געוואָלט דערקענען מיט דיר— פֿייגעלע.

— איך ווייס עס, דו ביסט מיר נאָכגעגאַנגען ווי אַ שאָטען.

זיי שווייגען.

— וואָס קלערסט דו פֿייגעלע?

— וואָס קלערסט דו אֶליעזר?

און פּלוצלונג לאָזט מען זיך גאָר אַריין אין אַ טיעפֿען געשפּרעך פֿון פֿערשיעדענע זאַכען, מען שמועסט פֿון דעם. און יענעם, וואָס נאָר די וועלט האָט איין עק,

און טונקלער ווערט וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל מעהר.

זיי האָבען זיך נעהנטער צוזאַמענגערוקט.

אָט, נעהמט ער זי אָן ביי דער האַנד, זי גיט אַ ציטער, און וואָס אַמאָל מעהר גנבעט זיך זיין האַנד אין איהר האַנד.

פּלוצלונג, ווי פֿון הימעל אַראָבגעפֿלויגען, בויגט ער צו זיינע ליפּען צו איהר באַק און גיט איהר אַ קוש.

אַ פֿויגעל איז פֿאַרבײַ געפֿלויגען...

זי גיט אַ לײַכטען ציטער, נעמט אַרויס אידר האַנד פֿון זײַנע און ווערט אַביסעל ברוגז'דיג.

ער ווייסט, אַז עס איז נור אַזוי געמאַכט.

אָבער באַלד ווערט ווײַטער גוט, אַזוי ווי זי וואָלט געהאַט פֿון אַלעם פֿערגעסען.

און אַזוי פֿערברענגט מען אַ פּאָר שעה, יעדען טאָג גנב'עט מען זיך אַרויס הינטער דער שטאָדט...

און אליעזר הויבט אָן אַרײַן צו געהן צו איהרע עלטערן אין הויז. דאָס ערשטע מאָל מיט איין אויסרײד, ער האָט אַרבייט פֿאַר פֿײַגעלען, און דערנאָך קומט מען ווי דער שטײַגער איז, גע-וואָהר ווערען ווען די אַרבייט וועט פֿערטיג זײַן, און פֿײַגעלע מאַכט זיך ווי זי וואָלט איהם גאָר נישט געקענט ביז אַהער, נישט געוואוסט ווער ער איז, און בעט איהם זיצען מיט דרך-ארץ.

אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, אליעזר קומט שוין תמיד אַרײַן פֿראַנק און פֿרײַ צו פֿײַגעלע'ס עלטערן, שוין נישט מיט קיין אויסרײד.

פֿײַגעלע'ס עלטערן האָבען דערקענט אין איהם, אַז ער איז איין אָרענטליכער יונגער מאַן, אַ בעל-מלאכה, און פֿערדיענט שען געלד, זיי ווייסען גאַנץ גוט צו וואָס אַ יונגער מאַן קומט צו אַ יונג מײַדעל... מאַכען זיי זיך ניט ווייסענדיג, טראַכטענדיג זיך: לאָזען זיך די קינדער בעסער דערקענען וועט מען דערנאָך שמועסען.

בײַ נאַכט, אַ קליין שטיבעל, שאָטען בעוועגען זיך אויף די ווענד. אַ נייער טיש, אויף וועלכען עס ברענט זיך אַ גרויסער בליטץ-לאָמפּ — דערבײַ זיצט פֿײַגעלע און נייהט, בײַ איהר זיצט אליעזר און לעזט שמר'ס אַ ראָמאַן.

די טאַטע מאַמע אָנגעהאָרעוועט פֿון אַ גאַנצען טאָג אַרבייט, — שלאָפֿען אויף זײַערע געלעגערס דאָרט אונטער די פֿאָרהאַנג, וואָס פֿערשטעלט אַ האַלבע שטוב.

און זיי זיצען בײדע — נאָר טײלמאָל מאַכט ער זיך אַ גע-לעכטער, נעמט זי אָן פֿאַר דער האַנד אויסרופֿענדיג מיט אַ שמײכעלע: פֿײַגעלע!

— וואָס ווילסט דו נאַרע'לע?

— גאר ניִשט, גאר ניִשט.

און זיִ נייהט וויִיטער, טראַכט ביי זיך: בּיִסט איִן די לאַפּקע געפּאַקט דיך, נאר מיין ניִשט, אז דו נעמסט איינע פון דער גאס אראָב, וויִ זיִ שטעהט און געהט, נאָך אַכטציִג רובעל פּעהלט איִן גאַנצען צו די דריי הונדערט רובעל איִן באַנק...

און זיִ ווייזט איהם — איהר אויסשטייער, די העמדער, און דאס בעטגעוואַנד — וואָס זיִ האט שוין די האַלבע ליעגען פערטיג איִן קאַסטען.

און נעהנטער זענען זיי געוואָרען איינער צום צווייטען, וואָס אַמאָל, וואָס אַמאָל מעהר, אזוי, אז אלע האָבען זיי שוין בע־טראַכט פּאר חתן כלה, וואָס מען וועט א לאדע טאָג תּנאים שרייבּען...

אַזאַ נחת, אַזאַ שמחה, אַזאַ גליק, האט איהר טאָכטער געטראָפען, אַזאַ יונגער מאן, אַזאַ גאָלדענער יונגער מאן!

ר׳ יעקב איהר פאָטער, איז שוין א יוד איִן די יאָהרען, א אויסגעהאָרעוועטער דאַרפסגעהער, געהט קוים מיִט דעם זאַק אַלטוואַרג וואָס איז שטענדיג אויף זיינע פּלייצעס.

א שטיקעל שמחה, א שטיקעל נחת דערלעבט איִן זיין לע־בען, געלויבּט צו גאָט. —

אלע פרעהען זיך, צו מייסטען פייגעלע, די באַקען זענען פרישער און רויטער געוואָרען, די אויגען טונקלער און פייערדיגער.

און אט זיצט זיִ ביי דער מאשין און נייהט; און איִן דער גאַנצער שטוב הילכט איהר קול:

„און וואָס איך האָב געוואָלט האָב איך אויסגעפיהרט.

„זאָל איך אזוי לעבען.

„איך האָב געוואָלט א שעהנעם חתן.

„האָט מיר גאָט געגעבען",

און פייגעלע זיצט און נייהט, נייהט און זינגט:

אויף דער נאַכט קומט אליעזר.

— נו וואָס מאַכסטו דו?

— וואָס זאָל מען מאַכען?

— וואַרט, וועל איך דיר עפּעס ווייזען.

— וואָס אזוינס?

און זי דערהויבט זיך פֿון איהר אָרט, געהט צו צום קאַסטען, וואָס שטעהט ביים ווינקעלע פֿון אויווען, נעמט עפּעס אַרויס און בעהאַלט עס הינטער דעם פֿאַרטוך.

— וואָס האָסט דו דאָרט? זאָגט ער מיט אַ געלעכטעריל.

— וואָס איילסט דו דיך אַזוי, זאָגט זי און זעצט זיך אַנידער נעבען איהם, נעמט אַרויס פֿון הינטער דעם פֿאַרטוך אַ בילד אויסגענייט מיט וואָליטשקע „אָדם און חוה”, און ווייזט איהם דאָס, זאָגענדיג:

— נו, זעהסט, דאָס האָט מיר אַ מיידעל, אַ חבר׳טע געמאַכט פֿאַר מיר, פֿאַר אונז...

— אין אונזער שטיבעל וועל איך דאָס אויפֿהענגען אויף דער וואַנד, פֿאַר די בעטען.

— פֿאַר מיין בעט, צו פֿאַר דיינס?

— וואַרט נור אליעזר — וועסט זעהען וועל איך דיר אויספּוצען אַ שטיבעל אַ גן־עדן זאָג איך דיר, אַ פּשוט עס, נאָר אַלץ וועט מוזען שפּיגלען, אַ מחיה וועט זיין דרינען אַריין צו געהן.

— און אַלע נאַכט נאָך דער אַרבייט, וועלען מיר ביידע זיצען, איינער נעבען אַנדערן, אָט ווי איצט — און ער נעמט זי אַרום.

— און דו וועסט מיר פֿון אַלעם דערצעהלען — דערצעהלען פֿון אַלעם, זאָגט זי, אַרויפֿלייגענדיג איהר האַנד אויף זיין אַקסעל. און מיט די צווייטע איהם אָננעמענדיג פֿאַר׳ן גאָמבע, און קוקען איהם טיעף אין פּנים אַריין.

און זיי איז אַזוי גוט, אַזוי פֿריילך אויפֿ׳ן האַרצען.

און אַלץ אַרום אין שטוב איז עפּעס איבערגעצויגען מיט אַ גוטסקייט, עפּעס אַ ווייכע ליעבליכע זאַך — ליגט אויסגעגאָסען אויף אַלעם אין חדר׳ל, אויף די וועגד — אויף דעם טישעל, אַזוי ווי אַלץ וואָלט איהר צוגעווינקען, געהערט איהר צום האַרצען ליעבע טרייע ווערטער...

און ביידע שווייגען שטיל — און פֿערטיעפֿען זיך ביידע אין זייערע געדאַנקען.

— זעהסט, זאָגט זי צו איהם, אַרויסנעמענדיג פֿון דעם קאַסטען דאָס ביכעל פֿון פּאָסט. — צוויי הונדערט און פֿערציג רובעל שוין, עס וועט נאָך זיין ביז דריי הונדערט רובעל. זאָלסט

דערנאָך נישט האָבען אויסצורעדען: „גענומען דיך בחנם, אַזוי ווי דו בּיסט געשטאַנען און געגאַנגען".

— גיה, בּיזט אַ שלעכטע, איך בּין מיט דיר ברוגז, פּייגעלע, בּייזערט ער זיך.

— פאַר וואָס? ווייל איך זאָג דיר דעם אמת אין די אויגען, זאָגט זי, קוקענדיג איהם אין פּנים אַריין, מיט אַ געלעכטעריל.

און ער בּייגט אַוועק דעם קאָפּ, מאַכט זיך ברוגז.

— גיה שוין נאַרעלע, דו האָסט עגמת-נפש, איך האָב דאָך מיר נור געמאַכט אויף אַ געלעכטער, דו פערשטעהסט נישט?

אַזוי רעדען זיי בּיז עס ווייזט זיך דאָס אַלטע געזיבּט פון דער פאָרהאַנג אַרויס, עס איז שוין צייט שלאָפען געהן, און די יונגע פּאָר געזעגענען זיך.

*

ר' יעקב, פּייגעלעס פאָטער, ווערט קראַנק.

אין אָנהויב ווינטער איז עס געוועזען, דער ווינטער האַלט מלחמה מיט'ן זומער: דער שיקט אַ שניי, דער צווייטער — אַ זון. צוגעהט דער שניי, עס ווערט אַ בּלאָטע, און צו מייסטען גיסען רעגען ווי מיט צעבּערס.

אין אַזעלכע וועטערס איז דער אַלטער קראַנק. ער ווערט שלאָפער אויף די פּיס, און ער לייגט זיך אין בּעט אַריין.

אויף קיין בּרויט איז נישט דאָ, אויף קיין קוילען אודאי נישט, בּאָרגט דערווייל פּייגעלע.

און דער אַלטער ליגט אין בּעט און הוסט, דאָס אַלטע בּלייכע צוזאַמענגעצויגענע פּנים ווערט רויטלעך, די ציין בּעווייזען זיך צווישען די צוויי צוזאַמענגעצויגענע ליפּען און די בּלאָהע אָדערן שטאַרען זיך אַרויס פון די שלעפען.

מען שיקט נאָך דעם רופא. דער פערשרייבּט אַ מעדעצין.

די מאַמע וויל דאָס לעצטע קישען פערזעצען, לאָזט פּייגעלע נישט. נעמט זי אָב פון שבירות — קרעקט דאָס נישט — פערזעצט זי איהר זאַקעט, פון נדן וועט זי דאָך חלילה נישט דיהרען.

און ער, אליעזר קומט אַריין יעדע נאַכט.

בּיי דעם בּעקאַנטען טישעל, בּיי דער שיין פון דער בּעקאַנטער בּליטץ-לאָמפּ זיצען זיי בּיידע.

— וואָס ביסט דו אַזוי טרויעריג, פֿייגעלע?

— און וואָס האָב איך פֿרעהליך צו זיין, דער טאַטע איז נעבעך אַזוי קראַנק.

— גאָט וועט העלפֿען, פֿייגעלע, ער וועט געזונד ווערען.

— שוין נישט קיין פֿיער וואָכען קיין פּרוטה אין פֿאָסט אַריינגעגעבען.

— וואָס טויג דיר געלד?

— וואָס הייסט וואָס טויג מיר געלד? פֿרעגט זי דערשראָקען, אַזוי ווי זי וואָלט פֿאַר עפּעס געציטערט — בחנם וועסט דו מיך נעמען?

— ווי הייסט בחנם. דו ביסט ביי מיר אַלעס געלד ווערט. מיין גאַנץ לעבען, וואָס טויג מיר געלד. אָט דו זעהסט די פֿינף פֿינגער, זיי קענען אַלעס פֿערדינען. צוויי הונדערט רובעל האָב איך ליגען אין פֿאָסט, אָנגעזאַמעלט מיר פֿון מיין אַרבייט. וואָס דאַרף איך מעהר?

זי שווייגט אַ ביסעל און לאָזט אַראָב די אויגען — און די מאַמע דיינע? זאָגט זי שטיל.

איך בעט דיך, דו האָסט עפּעס חתונה מיט מיין מאַמען, צו מיט מיר האָסט דו חתונה, און וואָס געהט עס דיך אָן מיין מאַמע?

זי שווייגט.

— איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, איך נעם דיך אַזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — אָט אַזוי — און דו נעמסט מיך אויך אַזוי — ווילסט דו?

זי נעמט דעם עק פֿאַרטוך צו די אויגען און וויינט אין דער שטיל.

שטיל איז אַרום. דער לאָמפּ פֿערשפּרייט זיין העלע ליכטיגקייט אין דעם שטיבעל — און זייער שאָטען פֿערשפּרייט זיך אויף די וועגד.

פֿון הינטער די פֿאָרהאַנג ווערט געהערט דאָס שווערע שלאָפֿען פֿון די אַלטע לייט.

און איהר קאָפּ איז אָנגעשפּאַרט אויף זיינע אַקסלען און איהר געדיכטע שוואַרצע האָר פֿערשטעלען זיין געזיכט.

זי וויינט אין דער שטיל: ווי גוט ביסט דו אליעזר!

און זי עפענט איהר גאנץ הארץ פאר איהם. און דער־ צעהלט איהם פון אלעם ווי עס געהט זיי היינט, ווי שלעכט עס איז זיי היינט, אלץ האבען זיי שוין פערזעצט — און אויף צו מאר־ גענס איז קיין גראשען נישט דא.

ער נעמט זי ליעבליך ארום, און מיט דעם עק פון איהר פארטוך ווישט ער איהר די טרעהרען אב פון די באקען — זאגענדיג.

— וויין נישט, פייגעלע, וויין נישט, עס וועט אלץ גוט ווערען.

— און איך זאג דיר, אז דו זאלסט מארגען געהן אין פאסט אבנעמען עפעס געלד און געבען אויף אלעם, ביז גאט וועט העלפען, דער טאטע וועט געזונד ווערען און קענען פערדינען, דענסטמאל...

— דענסטמאל, חזר'ט זי איבער אין דער שטיל.

— דענסטמאל וועט שוין גוט זיין, גיט ער איהר א ווינק מיט די אויגען.

— אזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — שעפטשען זיינע ליפען אין דער שטיל.

און זי קוקט אויף איהם — א שמייכעל לויפט איבער איהר פנים.

און איהר איז אזוי גוט, אזוי גוט...

צו מארגענס איז פייגעלע דאס ערשטע מאל אריין אין פאסט מיטן ביכעל, אבגענומען א פאר רובעל און אהיים געטרא־ גען דער מוטער.

די מוטער האט שטארק אבגעזיפצט, געמאכט א זויערע מינע — פערקנייטשט דאס פנים און ארויבגעצויגען דאס קאפ טיכעל ביז איבער די אויערען.

דער אלטער ר' יעקב וואס ליגט אין בעט, האט זיך מיט דעם פנים אומגעקערט צום וואנד.

דער אלטער יוד ווייסט וואס פאר א געלד דאס איז! זיין איינציג קינדס אויסגעהארעוועטע כ״ר רובעל. אנדערע טאטעס געבען קינדער און ער נעמט...

און בײַ איהם זעהט עס אויס ווי ער בעגזל'ט זיי, די יונגע מענשען, איהם קומט שוין ניט צו לעבען און פאר'ן טויט בערויבט ער זיי...

און קלעהרענדיג דאס, פערגלייזען זיך זיינע אויגען, די בלאהע אדערן פון די שלעפען קריכען מעהר ארויס און דאס בלאסע פנים ווערט אנגעלאפען מיט בלוט.

און דאס פנים איינגעגראבען צו דער וואנד ליגט ער און קלערט אזעלכע געדאנקען.

ער ווייס, אז ער איז דער גאנצער שולדיגער פון די קינדערס גליק... און ער בעט אויפ'ן טויט...

און זי, פייגעלע, וואלט געוואלט עפעס מיט אמאל בעגליקט ווערען, א סך געלד צו האבען, רייך צו ווערען, צו זיין די גרעסטע גביר'טע.

און אט, למשל, ווען זי האט חאטש איצט טויזענד רובעל און ער קומט אריין: נא, נא דיר דאס גאנצע אוועק, זעה פייגעלע איז געטריי — נא דיר, און זאג נישט, בחנם נעמסט דו מיך אהן נדן, ווי איך שטעה און געה...

*

ביים טאטענס בעט זיצען זיי ביידע, זי מיט איהר אליע'ר.

און דאס הארץ ווערט איהר פול מיט נחת — עפיס פיהלט זי ביי זיך א פערגעניגען, וואס זי האט עס נאך קיינמאל נישט געפיהלט — און א פולע טרעהר בעווייזט זיך איהר אויף די באקען.

זי זיצט און וויינט, פארשטעלט זיך דאס פנים מיט'ן פארטוך.

און ער נעמט זי ליעבליך אן ביים האנד — זאגענדיג אליין מיט זיין ליעב זים קול: פייגעלע, הער שוין אויף, פייגעלע, איך בעט דיך.

און דער טאטע ליגט אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צום וואנד און דאס בעוועגען פון זיין הארץ הערט זיך אין דער שטיל.

און זיי זיצען. זי פיהלט צו איהם א געטריישאפט, זי פיהלט, אז זי קען זיך אויף איהם פערלאזען.

זי זיצט און שלינגט זיינע ווערטער — זי פיהלט ווי ער קיילעלט איהר אראב אלע שווערע שטיינער פון הארצען.

דער טאטע האט זיך אומגעדרעהט, געווארפען א בליק

איך זיי. אויפ'ן טאטענס בלאסע פנים איז עפעס אויסגעגאסען אזא ליעבער שמייכעל, ווי עס וואלט זאגען: האט נישט קיין מורא, קינדערלעך, איך בין מסכים דערויף, מסכים מיט מיין גאנץ הארץ.

און פייגעלע פיהלט זיך אזוי גוט, אזוי גוט...

*

דער טאטע איז נאך קראנק, און פייגעלע נעמט אב איין רובעל נאכ'ן אנדערן, איין פינף־רובעל דיגען נאכ'ן צווייטען.

דער אלטער ר' יעקב ליגט אין בעט און קלערט, קוקט אויף די קינדער און שווייגט.

דאס פנים זיינס ווערט בלאסער, איינגעקנייטשטער, שווארצער און שוואכער. ער פיהלט ווי די כוחות געהען איהם אוים.

פייגעלע נעמט אב פון דער פאסט דאס געלד, די מארקעס אין ביכעל ווערען ווינציגער, ווינציגער, פייגעלע ווייסט, אז עס וועט שוין באלד נישט זיין.

דער אלטער ר' יעקב ווינשט זיך אין דער שטיל: ער וואלט שוין נישט אזוי פיעל געברויכט... ער וואלט שוין נישט קיינעם געשטערט..

און ער שפייט, דער אלטער ר' יעקב, טראפען בלוט, טראפען בלוט, עס שעפט זיך אוים — און די מארקעס — קלעבען זיך פון ביכעל אב... א טראפען בלוט פון מויל — א מארקע פון ביכעל.

דער אלטער ר' יעקב האט דעם לעצטען טראפען בלוט פון זיך ארויסגעגעבען, און פייגעלע דעם לעצטען רובעל פון פאסט...

אין יענעם טאג איז דער אלטער געשטארבען... און אין דעם זעלבען טאג איז אויף דעם ביכעל אין פאסט קיין גראשען ניט געבליעבען... פייגעלע האט אין איין טאג פערלארען איהר טאטען מיט איהר נדן...

*

פייגעלע זיצט ווידער ביי איהר בליטץ־לאמפ און נייהט און נייהט ביז שפעט אין דער נאכט, און פון עדען שטאך מיט דער נאדעל קומט עפעס צו אין איהר ניי ביכעל אין פאסט.

דער נדן מוז איצט זיין גרעסער ווי פריהער, וויל צוזאמען מיט דעם ביכעל, וואו עס קומט צו מעהר מארקעס, קומט אויך אלע מאל צו גרוי'ע האר אויף איהר שווארצען קאפ...

דער חזן מיט די משוררים.

איבער'ן געסעל, פון וועג אן, האט זיך געשלעפט א גרויבער, שווערער פראכט=וואגען. בעוואלקענט אין שטויב, זענען געווען אויף איהם אנגעפאקט א חברה משוררים. דער חזן מיט צווי קליינע „קוויטשערלעך" פון ביידע זייטען זענען געזעסען אויף זיין געזעס. דער באס מיט'ן אונטער=באס און סאפראן זענען געזעסען אויפ'ן צווייטען געזעס, און נאך זיי א שוואך=טענאר'ל און אנ'אלט מיט פעקלעך און קעסטלעך. די שטאדט-מיידלעך, פערטהון אין שבת=מאכען, האבען געלאזט שטעהן אין מיטען די קוגלען, און אין די זומערדיגע בלוזקעס מיט די בעשמוצטע שירצען האבען זיי זיך בעוויזען אין די טהירען. מיט די פינגער האבען זיי אריבערגעווארפען די צעפ, וואס האבען זיך פערווארפען איבער די רויט=געווארענע באקען, און איינע האט צו דער צווייטע אויף יענער זייט שוועל אריבער=געוואונקען: קוק אן די העכט, דו זאלסט מיר לעבען!

די טענארען האבען אין איילעניש ארויסגענומען די רונדע שפיגעלעך מיט די בערשטלעך פון די וועסטען=קעשענעס, ארונטערגעקעמט די פאות הינטער די אויערן, פערשפילעט די קלאפעס פון די מאנטלען, אז מען זאל נאר ארויסזעהן דאס שווארצע שניפסעל מיט א שטיקעל קראגען, האבען אויסגעהוסט זיך, א ציה געטהון אוים דעם גארגעל, און געווארפען אויגען.

— ווי שמחת=תורהדיגע עפעלעך — האט דער טענאר געגעבען א קניפ הינטען=ארום דעם אילט, אז דער חזן זאל נישט בעמערקען.

דער פראכט=וואגען האט זיך אין מיטען געסעל אבגעשטעלט. דער חזן האט פון פוהר נישט געוואלט אראב, ווארטענדיג אז דער גבאי פון דער שוהל זאל קומען איהם מקבל פנים זיין און

אַנגעוויזען איהם דעם אָרט, וואו זיי האָבען זיך אויפצוהאַלטען. דער גבאי איז אָבער געשלאָפען נאָכ'ן מיטאָג, און דער שמש האָט איהם מורא געהאַט צו וועקען. דערווייל איז דער וואָגען מיט דער חברה געשטאַנען אין מארק. עס זענען אָנגעקומען יודען פון אַלע זייטען. זיי האָבען שלום-עליכם אָבגעגעבען דעם חזן מיט די משוררים, און האָבען זיך אַרומגעשטעלט אַרום דער פוהר, וואַרטענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן אויפ'ן גבאי. עס זענען אויך אָנגעקומען אייניגע פון די „לייטלעך", וואָס האָבען אַ גרויס שייכות מיט מוזיק, וואָס זענען אַלײן עפּעס שטיקלעך מנגנים. זיי האָבען זיך געשטעלט בעזונדער — עס האָט זיי נישט געפּאַסט אינאיינעם צו שטעהן מיט דעם איבעריגען עולם, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו ריידען צווישען זיך אויף חזניש לשון. איינער פון זיי האָט אַרויסגענומען פון בוזעם-קעשענע דעם „ירחון החזנים" און האָט אָנגעהויבען הויך לייענען אַ שיר. דער חזן האָט באַלד דערקענט ביי זיי אָן די לאַנגע נעגעל פון די גראָבע פינגער, אַז זיי זענען פון די „גוטע ברידער", האָט ער זיך געגעבען אַ ווענד צו זיי:

— זענען עפּעס ביי אייך אין שטאָדט דאָ בעלנים אויף זמר?

— וואָס שייך? אַ יודישע שטאָדט — האָבען זיי איהם אָבגעענטפערט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער גבאי מיט זעהר רוהיגע, פּאַמעליכע טריט און מיט נאָך פערשלאָפענע אויגען און די קאַנטען פון די פאות זענען ביי איהם נאָך נאַס געוועזען פון דעם וואַשען זיך נאָכ'ן שלאָף. ער איז צוגעקומען פּאַמעליך צו דער פוהר, האָט זעהר לאַנגזאַם אויסגעשטרעקט די האַנד, און געריעדט ווי פון שלאָף:

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פאָהרט אַ יוד? האָט דער גבאי געפרעגט ווי ער וואָלט פון קיין פּותר-חלום נישט געוואוסט.

— אין יודישע שטעדט אַרום, — האָט דער חזן געענטפערט.

— וואָס אַ מגיד? — האָט דער גבאי געפרעגט מיט דעם געלבען נאַאיוועז טאָן.

— ניין, נור אַ חזן מיט משוררים.

— אַזוי, אַ חזן מיט משוררים — האָט דער גבאי לאַנג

אויסגעצויגען, און דערבײַ זיך געלאָסען די פּאות אויסגעצויגען, די וואָנסעס און די באָרד אויסגעגלעט, און נאָך אַ לאַנג איבערקלע־רען, ווי ער וואָלט אויף ריכטיגען שכל געפּאַלען, גיט ער אַ פּרעג:

— און צו וואָס פאָהרט אַ חזן מיט משוררים אין יודישע שטעדט ארום? —

— דאַוונען, האָט דער חזן אָבגעענטפערט.

— אַזוי, דאַווענען. נו, זאָל ער זיך פאָהרען געזונדערהייד. דער גבאי האָט די האַנד אויסגעשטרעקט און איז אַוועקגעגאַנגען.

דער חזן האָט גלייך עפּעס דעם פוהרמאַן אין אויער איינ־געריומט, און דער פוהרמאַן האָט געגעבען אַ שמיצעל צו זיינע פּערד:

— וויאָ, קיין קראָשענוויץ!

זענען אָבער די יודען בעפאַלען דעם וואָגען און די פערד בײַ די לייצעס אײַנגעהאַלטען:

— וואָס, פאָהרען ווערט איהר? דאָ ווערט איהר שבת האַל־טען, אויף אונזערע קעסט.

— פאָהרען! — האָט דער חזן ברייט בעפוֹהלען דעם פוהר־מאַן, און האָט געגעבען אַ וואונק צו די „פון די לײַטלעך” מיט די לאַנגע נעגעל פון די גראָבע פינגער, עס הייסט, אַז ער קאָן זיך אויף זיי פערלאָזען...

דער פראַכט־וואָגען האָט געגעבען אַ קרעכץ אָב, שווער זיך איבערגעריבען איבער דער שטאָדטישער ברוק און איז אַרויס אויף קראָשענוויצער וועג, אָבגעפאָהרען אַ ווארסט צוויי, צום וואַסער צו, וואָס האָט אַ „נאָמען” (דורכדעם מעג מען זיך גט'ן) אין שטעדטיל... און וואָס דאַרף יעדעס יאָהר אַ מענש — האָט דער חזן געהייסען זיך אָבשטעלען, כדי צו בעגיעסען די רעדער.

חברה זענען אַראָבגעקראָכען פון דער פוהר, די בײַנער זיך אויסגעצויגען און האָבען אָנגעהויבען צו מורמלען אויפ'ן חזן עסען....

דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס שליסעלע פון וועסטען־קעשענע און אויפגעעפענט דאָס קעסטעל, וואָס טראָגט אויף זיך

דעם נאָמען „צֵידָה לַדֶּרֶךְ“ און וואָס עס איז פֿערשלאָסען מיט אַ אויבער-שלאָס, מיט אַ הינטער-שלאָס און מיט נאָך אַ ענגליש שלאָס בעלעגט. אַודאַי נישט בחנם. ער האָט אַרויסגענומען פֿון קעסטעל פֿינף ציבעלעס מיט דריי הערינג און האָט זיי איבערגעגעבען יעקעל קאָלבאַסניק, אַ יונג, וואָס איז קליין-געוויקסיג און וואָס פֿערענדערט זיך קיינמאָל נישט, אַזוי אַז מען קען קיינמאָל נישט וויסען ווי אַלט ער איז; טייל רעכענען אַז ער איז אַכטצעהן יאָהר אַלט, און טייל האַלטען, אַז אַכט-און-דרייסיג. ער קאָכט, שטריקט און נייהט ווי אַ נקבה, דערפֿאַר האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען: די בעל-הבית'טע, און איבערגעגעבען איהם די קיך אין וועג. יעקעל קאָלבאַסניק האָט זיך אָנגעטהון אַ פֿאַרטוך און אויף אַ שטיין זיך גענומען צו האַקען די ציבעלעס מיט'ן הערינג. דער חזן האָט דערווייל איבערגעשמועסט מיט'ן עלטערן אילט וואָס ווייטער צו טהון. דער עלטערער אילט, אַ הויך און אַ דאַר יודעל, אַמאָליגער בית-מדרש-בחור, לערנט זיך שחיטה און שרבנ'ט זיך צו צום חזנ'ס עלטערער טאָכטער. ער איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פֿון לשון קודש און האָט אַליין שוין אָבגעדרוקט דריי קאָרעספּאָנדענציעס אין „ירחון החזנים“ בדרך שיר. ער האַלט זיך איבערהויפּט ווייט פֿון דער חברה משוררים און רייבט זיך שטאַרק מיט'ן חזן, האָפֿענדיג אַמאָל מְמַלֵּא מקומו זיין... „קנאַקניסעל“, דער קוויטשער מיט אונטערגעהאַקטע אויגען און מיט אָבגעשוירענע פּאות ביז אין האַלבען קאָפּ אַריין, איז אַרויף אויפ'ן העכסטען בוים אויסקוקען פֿון אַ „שפּאַקטיוו“, צי מען קומט נישט אָן צו פֿאָהרען פֿון דער שטאָדט.

יעקעל קאָלבאַסניק איז פֿאַרטיג געוואָרען מיט די הערינג, דער חַזָּן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט „מוציא'ס“. די חברה האָבען זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס איז אַ רויך געגאַנגען. געשטילט דעם ערשטען הונגער, האָבען זיך די חברה אויסגעטהון און האָבען זיך אויסגעצויגען אונטער די ביימעך, צווישען וועג און די פֿעלדער. עס איז געוועזען אַ הייסער זומער-טאָג, דאָס וואַסער האָט זיך געצויגען אַנטקעגען דער זון ווי אַ שפּיגעל, די פֿאַרטיגע זאַנגען האָבען האַלב געבויגען די קאָרענדיגע בעזעמלעך, וועלכע האָבען זיך ווי וואַקס געגאָלדעט אין דער זון, פֿערשטעלענדיג די פּים פֿון שוואַרצען וואַלד, וואָס האָט זיך נאָך זיי

געוויזען. חברה נאָכ'ן עסען זענען געווען אין גוטען הומאָר. זיי האָבען געוואָלט אָנהויבען צו זאָגען ווערטלעך, האָבען זיי אָבער מורא געהאַט פֿאַר'ן חזן. דער חזן מיט'ן עלטערן אײלט זענען אַרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָבגעלאָזט. אָבער דאָך האָבען זיי ניט אָנגעוואָהרען דעם בטחון אויף די פֿון די לײַטלעך, וואָס האָבען אַ שטיקעל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלען נישט שווייַגען...

דער פֿוהרמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פֿערד, אָנגעשאָטען פֿאַר זיי האָבער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען בײַ דער פֿוהר, שמעלצענדיג זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פּנים זײַנס, וואָס איז אַזוי בעוואַקסען מיט אַ וואַלד שוואַרצע האָהר, אַז עס איז אויף איהם קײַן שטיקעל הויט נישט צו דערזעהן. פּרעגעלט זיך אין די זונ'ס שטראַהלען, און די טראָפּענס שוויים רינען איבער'ן שטערן. נחומ'קע דער ליטוואַק, דער באַס, וואָס קאָן עסען פֿאַר פֿיער און האָט תּמיד דאָפּעלטע טעג, האָט זיך גערוקט צום פֿוהרמאַן דעם טאַבאַק צו דערפּאַקען בײַ איהם. די קוויטשערלעך האָבען אָהן בַהַמָנות די האָהר פֿון די פֿערדס ווײדלען געריסען, און יאָסקע יאָלד מיט „לעפּעלן", דער אונטער-אײלט מיט'ן אונטער-טענאָר. צוויי גלײַכע אַכטצעהן יעהריגע בחורים, וואָס טראָגען פּאַפּירענע אויפגעשטעלטע קראַגענדלעך מיט קאָליערטע שניפּסלעך, האָבען זיך פֿערקליבען הינטער אַ בוים, אַרויסגענומען טינט און פֿעדער — צו פֿערפֿאַסען אַ „ליעבעס-בריעף" צו אַ מיידעל קײַן זשאָבלין.

און די „לײַטלעך" האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אַזוי ווי דער גבאַי איז אַוועק פֿון דער פֿוהר, האָבען זיי זיך געגעבען אַ לאָז אין קצב'ישע געסעל אַרײַן, צו די „גוטע ברידער", און האָבען אָנגעהויבען צו דערצעהלען. אַז עס איז אָנגעקומען דער חזן מיט נאָטען און מיט זיעבצעהן משוררים, אַכט סאַמע ווײנענדיגע קוויטשערלעך, נור דער גבאַי האָט נישט געלאָזט דאַווענען אין שוהל, איז דער חזן מיט די משוררים אַוועק-געפֿאָהרען קײַן קראָשעגוויץ. די קצבים האָבען עס דערהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פֿערקאָכט, האָבען געכאַפּט די שטעקעלעך אין האַנד אַרײַן, אַרונטער צום גבאַי און איהם אַראָבגעצויגען פֿון דער קאַנאַפּע: „גע'הרג'עט קאָנט איהר דאָ ווערען! — האָבען זיי געשריען צו איהם, דעם חזן מוזט איהר אַראָב-ברײַנגען!" און זיי האָבען טאַקע באַלד געשיקט נאָך די פֿוהרמאַנעס, אײַנגעשפּאַנט דרײַ

וועגען, אריינגעפאקט אויך דעם גבאי אויף א וואגען און היידא קיין קראנשעוויטש נאכ'ן חזן.

„קנאקניסעל" האט דערזעהן פון דער ווייטען, אז מען הולכ'ט, האט ער געגעבען א שפרונג אראב פון בוים, פערמאכט דאס פיסק, און א קריעה ארויס פון בויך.

— קוקי־ריקו — מען רייט!

— חברה, גלייך אויפגעשטאנען זאל זיין! די ביכער אין די הענד אריין, — האט דער חזן געגעבען א רוף אויס.

מען האט אויפגעוועקט חאצקלען דעם פוהרמאן, אראבגעשלעפט איהם פון וואגען, פלינק די פערד איינגעשפאנט און דעם עמער איהם געגעבען אין האנד אריין, אז ער זאל בעגיסען די רעדער מיט וואסער: מען פאהרט!...

חברה האבען זיך גלייך אויפגעשטעלט. די קוויטשערלעך האבען זיך געשטעלט ארום חזן, גענומען די ביכער אין האנד אריין און אנגעהויבען צו ארבייטען מיט די כלים, א „לכה דודי".

אז די פוהרען זענען אנגעקומען, האט א קוויטשעריל גענומען:

מקדש מלך עיר מלוכה, און האט געגעבען א חאפ אויף דער צווייטער דינערער זייט: צאי צאי מתוך ההפכה, האט דער באס געגעבען א לאז אראב די טראמבע און א האק צו מיט „איקעלבאק" פי—כה, און דאס משורר'ל האט זיך ווייטער בהמים געבעטען: גיזדענקט אין גאט, רב לך, אך אך, רב לך, נו טאקע רב לך, שבת אויאו שבת.

האבען איהם די אלטע אבגעענטפערט:

— שבת רב לך! שבת רב לך!

און חאצקעל דער פוהרמאן האט צוגעגאסען וואסער הינטער די רעדער, „אין וועג אריין", און דער באס האט נאך געברומט: „שבת רב לך, שבת רב לך"!

האט זיך א טענאר אבגערופען מיט א טרעל און האט געפרעגט: ווייסט דו וואו? ווייסט דו וואו?

האט איהם דאס קוויטשעריל אבגעענטפערט: בע—מק, בע—מק הב—כא.

האט דער טענאר געגעבען צו פערשטעהן: — הבכא, הבכא.

געפעלט עס נישט ווייטער דעם באס, און גיט א ברוהם: בעמק הבכ—א—א!

קומען צו די אַלטען און הויבען אָן: בבא עמק, עמק, עמק. — מק, — מק — מק. — אַזוי קלימפּערן זיי צו, בשעת דער צווייטער קוויטשעריל נעהמט זיך אויף נאָך אַ איידעלער שטימע.

דאָ גיט אַ געה צו צום חזן יאָסקע האַקער און גיט אַ מאַך:

— חזן, פאָהרט מיט אונז אין שטאָדט אַריין!

— איך פאָהר קיין קראָשנעוויץ. אַ בריעף פון קראָשנעוויץ געקראָגען — רופט דער חזן.

— עס וועט אייך נישט העלפען קיין טענות ומענות, — רופט נאָטע „שייגעץ" אוים און נעהמט שפּאַנט אוים די פערד פון חזנ'ס וואָגען, און אַ שפּאַן איין זיי אין זיין וואָגען.

— וועגען עסען זאָלט איהר זיך נישט זאָרגען. אַ אָקס געשאָכטען היינט, — רופט שלמה „דער געלער" אוים.

— אויף די פּראַנטען קוקט נישט! — רופט זיך „שרץ" אָן, — וויזענדיג אויפ'ן גבאי, — די געלזובט קען מען קריגען ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!

— חברה, די פּעקלעך! — שרייט יאָסקע און פּעקעלט שוין איבער די כלים. און איידער זיי קוקען זיך אום, זיצט שוין חברה אויף די פוהרען און מען פיהרט דעם חזן אין שטאָדט אַריין ביד רמה.

מען האָט דעם חזן אין שטאָדט געבראַכט און איהם געגעבען אַ קוואַרטיר ביי דוד גאַרקיבער. די קצבים האָבען די משוררים אויף קעסט צו זיך אַהיים גענומען. די ווייבער האָבען זיך איבער די קוויטשערלעך געריסען און געגעבען זיי צו אַכל'ען, אַז אַזעלכעס האָבען זיי נאָך אין די אויגען נישט אָנגעזעהן. יעקעל „בעל-הבית.טע" האָט זיך נור צווישען די יודענעם אַרומגעדרעהט, געזעסען מיט זיי און געמאָהלט ווי איינע פון זיי. „קנאַקניסעל" האָט ביי זיין בעל-הבית געוויזען שטיק, פלוצלונג האָט ער אָנגעהויבען צו בילען ווי אַ הונד; מען האָט זיך אונטער'ן טיש אַראָבגעבויגען דעם הונד אַרויסצוזאָגען, הויבט ער גאָר אָן צו מיאַנטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע יאָלד מיט „לעפעלן" דעם אונטערבאַס האָבען זיך גלייך בעקענט מיט די טעכטער פון אָרט און אָנגעהויבען נייע ראָמאַנען צו שפּיעלען. זיי זאָגען-צו צו שרייבען ליבעס-בריעוועלעך און באָרגען שוין קליין-געלד „אויף טאַרקעס"

פון די מיידלעך. מיט איין ווארט, חברה האט זיך בעזעצט אין שטאדט ווי היימישע, מיט אלעמען זיך בעקענט, גוט געלעבט, אומעטום געווען און מיט אלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעדטיל האבען זיך געפונען צוויי יונגע־לייטלעך — „ויקהל" און „פקודי". „ויקהל" איז געווען אניאיינבינדער, וואס אין אמת'ן איז ער געווען א וואטען־מאכער און אן אָרימאן — זאל דער איינציגער גאט אויסהיטען. „פקודי" איז געווען א שדכן, א גרויש, אייגענטליך נאך נישט קיין גאנצער גרויש נור דאס ווייב איז איהם משוגע געווארען, בעשעפטיגט ער זיך דערווייל מיט אויפקלויבען מאה חתימות... די צוויי יונגע־לייטלעך האבען זיך בעשעפטיגט מיט שדכנות בשותפות, תמיד האט מען זיי געזעהן געהן אין גאס בעזונדער, „ויקהל" צו חתנ'ס צד און „פקודי" — צו כלה'ס צד. האט מען געזעהן „ויקהל'ן מיט „פקודי'ן" געהן צוזאמען האט מען געוואוסט אין שטאדט, אז מען האט חתן־כלה צוזאמענ־געפיהרט און מען וועט טעי ער ברעכען...

געקומען זענען „ויקהל"־„פקודי" צום חזן אזוי גלאט, און געסט הייסט עס. זיי האבען איהם אנגעשלאגען א געשעפט, אז ער זאל מאכען א קאנצערט אויף בילעטען אין גאלדמאנ'ס זאל, אגב אורחא האבען זיי זיך נאכגעפרעגט, ווער פון די חתנים איז פריי פון מיליטער. אבגעשטעלט האבען זיי זיך אויף יעקלען. יעקעל קאלבאסניק האט די טבע צו ציטערן מיט די ליפען און צו שאקלען מיט איין אויער מיינט מען, אז אויף אלץ, וואס מען זאגט, שאקעלט ער צו: גוט! האבען האט ער א טבע, אין יעדער שטאדט, וואו ער קומט אריין צו שדכנ'ען זיך אין א הויז וואו עס איז דא א מיידעל, און א חתן צו ווערען, קריגט ער, פערשטעהט זיך, צו עסען, צו טרינקען און נאך חתימה־געלט אין דער קעשענע, און פאהרט זיך אין א צווייטער שטאדט אריין, ווייטער א חתן צו ווערען. זיין אייגענס איז א בלאהער בילעט. דאס איז זיין פראפעסיע און זיין נדן.

די שדכנים האבען מיט איהם אנגעהויבען צו ריידען.

— גאנץ גוט, זאגט ער.

— דריי הונדערט גולדען מיט א נייער מאשין,

— גאנץ גוט זאגט ער.

— האטש היינט אויף דער נאכט.

און יעקעל טרינקט שוין ווייטער בראנפען און עסט שוין ווייטער לעקעך.

— איהר ווייסט, חזן, זאגט צו מארגענס „קנאקניסעל" יעקעל איז שוין ווייטער א חתן געווארען.

— א בייזע נאכט אויף זיין קאפ. מען וועט דאך אונז פון דער שטאדט ארויסטרייבען.

און יעקעל געהט אנגעטהון א ניי העמד מיט א נייעם קאלנער און קנאקט ניס־קערענדליך, — און טהוט איהם עפעס!

דערווייל האט דער חזן גענומען אנגעגרייט זיך א שבת צו דאווענען. צום ערשטען האט ער געארבייט מיט די קוויטשערלעך. ער האט געוואוסט, אז ער האט זיך אויף וועמען צו פערלאזען. צו קבלת שבת האבען די ווייבער די פענסטער אין שוהל אויסגעהאקט, פאר וואס מען האט די ווייבערשע שוהל פערמאכט, און שבת ביי טאג האט דער חזן אבגעהאלטען דעם עולם ווי ראש־השנה. אין אלע חברות האט מען דעם שבת פריה אבגעדאווענט אהיים געאיילט זיך, דעם „קידוש" ארייגנעכאפט. פערביסען מיט די ציבעלעס און אין שוהל אריין צו דער צווייטער קדושה. אין שוהל איז אזוי דושנע געווארען און דער ריח פון די ציבעלעס האט אזוי געשטיקט, אז מען איז שיער געשטארבען פאר א טרונק וואסער. דער חזן האט געוויזען קונץ־שטיקלעך — און די קוויטשערלעך האבען געהילכט. אין דער ווייבערשער שוהל איז געווארען א געוויין, ווי צו שופר בלאזען, קיינער האט נישט געוואוסט פאר וואס און וועז, נור ווי האט דאס נישט א יודענע וואס צו וויינען — האט מען דערווייל די שונאים אנגעשאלטען אויף וואס די וועלט שטעהט. שבת ביים עסען האט די גאנצע שטאדט געקלונגען פון געזאנג. פאר יעדען פענסטער, וואו עס האט נאר א משורר געגעסען, זענען געשטאנען קופקעלעך יודען, ווייבער, יונגען און מיידען. און האבען זיך איינגעהערט. פון די אפענע פענסטער האט דאס געזאנג ארויס־געדרונגען אין גאס אריין, יודען האבען די ארויבגעפאלענע טענער צוריק אויפגעהויבען און איבערג'חזר'ט נאך די משוררים. אין קצבישען געסעל איז גאר געוועזען הימליך. בעריל „קארעטע" האט זיין משורר „קנאקניסלין" פאר דער טהיר אנידערגעזעצט, און אליין, אנגעטהון אין דעם אנצוג, וואס ער האט זיך געמאכט אויף פסח, האט ער זיך אוועקגעזעצט צו דער

רעבּטער זײַט און צרומגענומען דאָס ביסעל פוהרמאַנעס אַרום זיך און איבערגע'חזר'ט איין שטיקעל נאָכ'ן אַנדערן פון דעם, וואָס מען האָט אין שוהל געזונגען...

נאָכ'ן עסען האָבען זיך חברה אין גאָרטען צו שרה פרײדען אַוועקגעלאָזט. דאָרט האָבען שוין געוואַרט אויף זיי שנײַדער-געזעלען, אײניגע זענען געווען אין נײַע שבת'דיגע קאַפּטענס אָנגעטהון און מיט „העבּסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען" אונטער די אָרימס, און אַ פּאָר שנײַדערגעזעלען זענען געווען מיט קורצע רעקלעך און אין הייבּע פּאַפּירענע קראַגענדלעך. דאָ האָט מען זיך שוין נישט שלום-עליכם אָבגעגעבען, נור פאָרגעשטעלט:

— האַבּע די עהרע פאָרצושטעלען פרײַלײן דבושה — העררפינחס.

— זעהר מיר אַנגענעהם — און מען גיט זיך די הענד, און מען זעצט זיך אויפ'ן גראָז אונטער די בּוימער. צוערשט זיצט מען שטיל, דערנאָך הויבּט מען אָן צו רײדען וועגען געשיכטען.

— וואָס פאַר אַ געשיכטע לעזען זי הײַנט?

— די געשיכּטע מיט'ן „שטומען גוטען יוד".

— אַ העבּסט-אינטערעסאַנטער ראָמאַן.

דערנאָך הויבּט מען אָן שמועסען פון לידער. זינגט אַ מײדעל אַ ליעד פון „אַ אונגליקליכּע ליעבּע" זינגט אַ יונגער-מאַן, ווי אַ יונגער מענש זאָגט אָב וידוי, אײדער ער נעהמט זיך דאָס לעבען און געזעגענט זיך אָב פון פאָטער און דער מוטער, פון די בּרידער און שוועסטער — אַלץ דעריבּער וואָס זי האָט איהם אָבגענאַרט, און די קינדער שאַלען צווישען די בוימער אין האַלב-טונקלען שאָטען. — ביז די נאַכּט פאַלט צו, מיט איין וואָרט. עס איז געווען אַ שבת פון געזאַנג.

און פון דעם אַלעם איז נישט געווען מיט וואָס אַוועקצופאָהרען. אַז עס איז געקומען זונטאָג, האָט יעדער זיך גענומען צו זײַן געשעפט, יעדער איז געווען פערטהון מיט זיך און קײַן גראָשען האָט מען נישט געזעהן, דער חזן איז אַלץ געזעסען אין גאָרקיך, און דער גאָרקיבּער האָט אַלע טאָג געצעהלט די פּעקלעך, וויפיעל זיי זענען ווערט. די משוררים האָט מען געגעבּען אָנצוהערען דאָרט וואו זיי עסען, אַז עס זענען דאָ אויך אַנדערע

בעלי־בתּים, נור דאָס זענען נישט אַזעלכע לײַטלעך, וואָס מאַכען זיך פֿערשטעהן מיט אָנצוהערענישען... עס איז נישט געבליבען קײַן אַנדער עצה, ווי צו מאַכען אַ „קאָנצערט" אויף בילעטען אין גילדמאַנ'ס זאַל, געבליבען איז צו מאַכען אַ קאָנצערט „די מאַמע רחל", דאָס הײַסט פֿאָרשטעלען, ווי נבוזראַדן טרײַבט דורך די יודען פֿאַר דער מאַמע רחל'ס קבר, און די מאַמע רחל שטעהט אויף פֿון קבר און בעווײַנט די יודען. מען האָט געשיקט נאָך פּענקע דעם מאָלער און מען האָט זיך אָנגעהויבען דינגען דעם זאַל. מיט גילדמאַנען האָט מען אָבגעמאַכט אויף העלפֿט, און פּענקע האָט זיך גענומען אויסצומאָלען די סצענע. קודם כל האָט ער אַוועקגעשטעלט אַ וואַנד אויף וועלכער עס זענען געוועזן אויסגעמאָלט הויכע טענען־בוימער, און אויף זיי זענען געוואַקסען לולבים, געבונדענע מיט אתרוגים, אויף דער וואַנד איז געשטאַנען אויסגעשריבען: דרך בית־אל, דאָס הײַסט, אַז דאָס איז דער וועג קײַן בית־אל, אויף דער ערד בײַ דער וואַנד האָט ער אַנידערגעשטעלט אַ גרויסען שטײַן, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויפֿגעשריבען: „קבר רחל", רחל דער מאַמעס קבר, און פֿאַרטיג.

חברה האָבען זיך אָנגעטהון ווײַסע קיטלעך מיט טַלִתים פֿון אויבען, מיט פּעקלעך אויף די אַקסלען און מיט אויסגעקרימטע שטעקענס אין די הענד וועלען זיי אַרויסגעטריבען אין גלות אַרײַן פֿון נבוזראַדן, פֿון יעקעל קאָלבאַס הײַסט דאָס, וואָס איז געווען אָנגעטהון אין אַ רויט העמד מיט זעלנערישע שליפֿעס און אַ רויטען לאַמפּאַס מיט אַ קופּערנער קאַסקע פֿון די פֿײַערלעשערס אויפֿ'ן קאָפּ. מיט אַ רויט אָבגעפֿאַרבט פּנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער טאַקע נעבעך אויסגעזעהען ווי אַ נבוזראַדן, און נבוזראַדן האָט אַזוי געזאָלט זינגען:

געהט, יודעלעך, געהט.
אין גלות אַרײַן,
אין גלות אַרײַן,
געהט, יודעלעך, געהט...

פֿאַר וואָס נעבעך יעקעל קאָלבאַס איז געוואָרען אויסגעקליבען פֿאַר נבוזראַדן, ווײַסט אײן גאָט, — דאַכט זיך אַ יוד. וואָס זײַן גאַנצער נדן איז „אַ בלאָהער בילעט", נאָר מסתמא איז עס איבער דער באַס־שטימע און פֿאַר נבוזראַדן פּאַסט דאָך אַ באַסשטימע...

יודלען דעם עלטערן איז האט מען געמאכט פאר די „מא-מע" רחל. מען האט איהם אנגעטהון אין לאנגע ווייסע תכריכים מיט א שבת'דיגער הויב אויפ'ן קאפ און א רעכט ביסעל תחינות איהם אין ארעם אריינגעגעבען און אנידערגעלעגט אונטער'ן שטיין.

יודעל דער אילט האט זיך אנידערגעזעצט און אויפגעשרי-בען מיט גרויסע כתיבה-אותיות א מודעה אויף א ווייס שטיק פאפיר:

„קול רנה והודיה!"

„עס וועט ווערען געגעבען א קאנצערט פון דעם בעריהמ-טען קעלצער חזן מיט זיין בעריהמטען כאר. אין וועלכען עס ווערט פארגעשטעלט א שטיקעל מיט'ן נאמען:

די מאמע רחל'ס קבר.

וואו עס וועט זיך ווייזען ווי לעבעדיג די מאמע רחל, ווי זי בעוויינט איהרע קינדערלעך, און נבוזראדן ווי ער טרייבט די יודען אין גלות אריין.

איבערמארגען דינסטאג

אכט א זייגער אווענד, אין בעריהמטען סאלאן פון ה' גילדמאן.

ערשטע פלעצער 1 רובעל. צווייטע 50 קאפ. צו שטעהן 25 קאפ'.

(ליכטיג וועט זיין אין סאלאן ווי ביי טאג, אכט נייע לאמפען).

„ויקהל'ן מיט פקודי'ן" האט מען גענומען און איבערגעגעבען זיי דאס פאפיר, אויף וועלכען פענקע האט אויסגעמאלט די זעלבע טענען-בוימער, וואו עס וואקסען די געבונדענע לולבים מיט די אתרוגים — און זיי איבער'ן שטאדט געשיקט צו די בעלי-בתים מודיע צו זיין וועגען קאנצערט.

אז עס איז געקומען איבער-מארגען דינסטאג האבען חברה געפאסט א גאנצען טאג. אז מען האט זיך געהאלטען אין איין צוגרייטען, גרייט מען זיך שוין צו נאך. קודם כל האט מען געבראכט צושלעפען פון דער גאנצער שטאדט טליתים מיט קיט-לען און אלערהאנד מכשירים. האט א יוד געבארגט א טלית, איז ער געווארען א גאנצער מאכער און אנגעגרייט זיך צו קומען אויפ'ן קאנצערט מיט דער גאנצער משפחה און נאך מיט דעם ווייב'ס משפחה צוגעלעגט...

פֿון דער פּריה אָן איז די קאַסע געווען אָפֿען. מען האָט גענומען אַ טישעל און אַנידערגעשטעלט אין הויף פֿון סאַלאָן, בעדעקט איהם מיט אַ טישטוך און אַנידערגעזעצט דערבײַ יודלען, דעם עלטסטען אַילט מיט בילעטען צום פֿערקויפֿען. נור יודען האָבען נישט אַנדערש וואָס צו טהון? געהט אַוועק די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע, — עס ווײַזט זיך קיין הונד נישט. טראַכט יודעל: אין דער פּריה צו וואָס האָט מען זיך צו אײַלען, מען וועט נישט קריגען די מציאָה? קומט אָן אַ זײַגער איינס, צוויי, ווײַזען זיך אַ גאַנצע חברה חדר־יונגלעך, וואָס אָט ערשט זענען זיי אַרויסגעגאַנגען פֿון הינטער דעם רבינ׳ס רוט, און איינער פֿאַר אַלע האָט אויפֿגעבונדען פֿון אַרבע־כנפֿות דאָס „קעזעל“ און אַרויסגענומען פֿינף און צוואַנציג צווייערס פֿאַר אַ בילעט „צו שטעהן“. וואַרט יודעל ווײַטער, עס ווערט פֿאַר נאַכט, קומט נאָך אַ יוד צוגעהן און לעגט אַרויס פֿינף האַרטע צעהנערס, דערנאָך ווערט ווידער שטיל... יעדע מינוט בעווײַזט זיך אַנ׳אַנדער משורר און געהט באַלד טרויעריג אַוועק...

עס איז געוואָרען נאַכט. די גאַנצע חברה איז צוזאַמענגעקומען. אָנשטאָט יודלען האָט זיך דער חזן אַנידערגעזעצט. — טאָמער וועט עס בעסער געהן... קיין האָהן קרעהט נישט... עס הויבען אָן צו קומען די ערשטע געסט. יעקעל קאָלבאַסניק׳ס (נבוזראַדן׳ס—הייסט דאָס) „נײַע“ משפּחה—די כּלה אַ נײַעם קאָפֿטען אָנגעטהון, מיט די מחותּנת׳טע און די מחותּנים — דאַכט זיך היימישע מענשען: זייער נבוזראַדן... דערנאָך זענען געקומען צוגעהן די טליתים־יודען און די קיטעל־יודען...

דערווײַל הינטער דער פּלאַכטע, וואָס „ויקהל“ האָט פֿון ערגעץ־וואו געבראַכט צושלעפּען און וואָס האָט געדיענט פֿאַר אַ פֿאָר־הויז — האָבען חברה זיך אָנגעטהון, הינטערן שטיין אַרונטערגעלעגט און מען וואַרט. יעדע מינוט וואַרפֿט אַנ׳אַנדער משורר אַנ׳אויג פֿון אונטער דער פֿאָרהאַנג. דערזעהט ער נבוזראַדן׳ס משפּחה, זיצענדיג אויף דער ערשטער באַנק, גיט ער אַ קרעכץ אָב און געהט אַוועק. חברה, מיעד פֿון אַ גאַנצען טאָג, ציהען זיך אויס אין די טליתים אויף דער ערד, אויף דעם וועג קיין בית־לחם, צווישען די טענען־בוימער. אַ מיעדקייט איז אויף זיי געפֿאַלען, עס ווערט וואָס אַמאָל שפּעטער. די פּאָר ליכט וואָס מען

האָט אָנגעצונדען, האַלטען בײַם צאַנקען, אין דעם סאַלאָן הויבט אָן טונקעל צו ווערען. נבוזראדנ'ס משפחה לאַנגווײַליגט זיך... די טליתים־יודען ווערען מיעד וואַרטענדיג און פערלאָזען אײַנציג־ווײַז דעם „סאַלאָן": „עס וועט שוין גאָר נישט זײַן"... אין פאָרהויז קריעגט זיך דאָס חדר־יונגעל און וויל צוריק די פינף־און־צוואַנציג קאָפּיקעס...

עס איז געוואָרען שפּעט אין דער נאַכט. אין זאַל איז שוין קײַנער נישט געווען. חברה אָבגעמאַטערט אָנגעטהון אין די צוריסענע טליתים, זענען געלעגען אויף דער פּאָדלאָגע אויפ'ן וועג קיין בית־לחם אין מיטען צווישען זיי איז נבוזראדן מיט דער „קאַסקע" אויפ'ן קאָפּ מיט'ן רויטען העמדעל, אַלע ליעגען זיי פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר. דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאַנקט אַ לעצטער שײַן פון אַ אויסגעהענדיג ליכט. די לבנה דורכ'ן פענסטער האָט בע־גאָסען די ליעגענדע, אָבגעמאַטערטע אַרויס־געטריבענע יודען און האָט בעפונקעלט נבוזראדן'ס קאַסקע. די שאָטענס אויף דער וואַנד האָבען גערוהט צווישען די טענען־בוימער, וואָס זענען אויפ'ן וועג קיין „בית־לחם", די מאַמע רחל איז מיעד געוואָרען ליעגענדיג אין קבר, איז זי אַרויס אין די לאַנגע תכריכים און אין דער שבת־הויב אויפ'ן קאָפּ, און האָט זיך אַנידערגעשטעלט צו קאָפּענס פון די ליעגענדיגע, אויסגעמאַטערטע אַרויסגעטריבענע יודען. קוקענ־דיג אויף זיי האָט זי די הענד פערשפּרייט צום הימעל און האָט אַזוי אָנגעהויבען צו בעזינגען:

זעה, טאַטע אין הימעל,
וואָס דו האָסט פון דײַן פאָלק ישראל געמאַכט.
דײַן שטאָדט חרוב געמאַכט
דײַנע קינדער פערטריבען!

— — — — — — — — — — — —

און נבוזראדן האָט פון שלאָף אָבגעענטפערט:
געהט. יודעלעך, געהט
אין גלות אַרײַן,
אין גלות אַרײַן!
געהט, יודעלעך, געהט!

אַ יודיש קינד.

(ערצעהלונג פון פוילישיודישען לעבען).

די מאַמע איז פון דער כלה׳ס צימער ארויסגעקומען: זי האט געוואָרפען אַ שטעבענדיגען בליק אויפ׳ן מאַן, וואָס איז געזועסען ביים אָבגעגעסענעם טיש און האָט פאר׳ן בענשען קניידלעך פון ברויט־טייג געקנעטען.

— גאָה מענה דו מיט איהר, איך האָב שוין קיין כח נישט.

— רחל־לאה האָט קינדער ערצויגען! הע! מיט די פינגער וועט מען דיר נאָכטייטען, לייטענס געלעבטער. אַ חורבן נאָך דיינע יאָהרען!

— נאָך מיינע? נאָך דיינע אַ חורבן, האָסט דו געדאַרפט אין דערהיים צו ליעגען, קינדער צו ערציהען! נישט, דאָס זאָל זיך אַרום־שלעפען, שוואַרצע יאָהר ווייסט מיט וועמען...

— „בע״ — רחל, וואָס האָסט דו דיך יעצט אַנידערגעשטעלט מיט מיר קריגען? די מחותנים וועלען דאָך באַלד קומען צו פאָהרען.

— און וואָס ווילסט דו פון מיר? מנשה׳לע, הע?!

— געדענק אין גאָט, קום אַריין צו איהר, עס וועלען דאָך זיין לייטענס געלעכטער...

דער מאַן האָט זיך אַ הייב געגעבען פון טיש און איז אַריין אין צווייטען צימער צו דער טאָכטער.

נאָך איהם איז נאָך די מוטער.

אויף די קליינע קאַנאַפּקע, וואָס איז געשטאַנען ביים פענסטער, איז אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר אַכטצעהן געזעסען, דאָס

פנים איהרס איז געווען פערשטעלט מיט ביידע הענד, און די הענד בעהאלטען אין איהרע געדיכטע שווארצע האר, וואס זענען געווען צופלאָסען. זי האָט געמוזט וויינען, וויאָרום איהר ברוסט האָט זיך געפאַליעט און הויך אָבגעהעשט. אויפ'ן בעט, איהר געגנאיבער, זענען געלעגען אויסגעשפרייט דאָס ווייס זיידען „חופה קלייד", מיט דעם שווארץ זיידען „שוהל-קלייד", און דאָס שווארץ טוכענע קלייד פון „צו מארגענס", וואָס דער „אויסשטייער"-שניידער האָט ערשט נישט לאנג אָבגעבראכט. ביי דער טהיר איז געשטאַנען א יודענע מיט א שווארץ שלייפעל אויפ'ן קאָפּ, וועלכע האָט געהאלטען שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנה'לע! וואס, דו ווילסט מיר די חרפה אָנטהון? די גאנצע וועלט זאָל האָבען מיט מיר צו טהון? — האָט זיך דער פאָטער אָנגערופען. די כלה האָט נישט געענטפערט.

— קוקט'ס מיר אָן, משה גרויס טאָכטער! פאר גנענדעל פריינדעל'ס טאָכטער פאסט צוטראָגען א שייטעל, און משה גרויס טאָכטער פאסט נישט?

— זי האָט זיך כ'לעבען אביסעל מעהר איינצורעדען פון דיר, מעהר געבילדעט פון דיר, מעהר נדן פון דיר, — האָט די מוטער צוגעהאָלפען.

די כלה האָט זיך גאר נישט אָנגערופען.

— טאָכטער, זעה, וויפיעל ממון און דמים דאָס האָט אָבגעקאָסט, ביז גאָט האָט אונז שוין געהאָלפען צו א שטיקעל נחת, און יעצט ווילסט דו אונז די שמחה פערשטערען? געדענק אין גאָט וואָס טהוט זיך מיט דיר! מען וועט דאָך אונז אין חרם לעגען. דער יונגער-מאַן וועט צופוס אהיים לויפען!...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאר, — זאָגט די מוטער, און נעהמט פון די יודענע, וואס שטעהט ביי דער טהיר, א שייטעל פון א שאַכטעל ארויס און געהט צו צו דער טאָכטער — „לאָז דיר דאָס שייטעל אָנמעסטען, די האר פון דעם שייטעל זענען פון איין קאָליר מיט דיינע האר" — און זי לעגט דער טאָכטער די פרעמדע האר אויפ'ן קאָפּ.

דאָס אכטצעהן-יאָהריגעס מיידעל האָט דערפיהלט עפּעס שווערעס אויפ'ן קאָפּ. זי האָט אָנגעטאַפּט מיט דער האַנד איהרע האר, און האָט דערפיהלט צווישען די איהריגע ווייכע, קיהלע, לע-

בעדיגע האָר, פֿרעמדע האָר, טויטע און שטײף־קאַלטע, און אײן געדאַנק האָט אין איהר יונגען מוח געקלאַפּט: ווער ווײסט וואו דער קאָפּ פֿון אָט די פֿרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפֿינט זיך יעצט?... און אַ שרעקליך אָבשײ האָט זי אַרומגענו־מען, און ווי ווען עס וואָלט זי אַנגעריהרט עפּעס נישט רײנעס,— האָט זי געחאַפּט דעם שײטעל פֿון קאָפּ און אַ וואָרף געגעבען אן דער ערד, און איז האַסטיג אַרוים פֿון שטוב.

טאַטע מאַמע האָבען אײנער דעם צווײטען אָנגעקוקט...

צו מאָרגענס נאָך דער חתונה, האָט זיך די מחותנת׳טע גאַנץ פֿריה געפֿעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האַנד און מיט דעם שײטעל און קאָפּעלוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אַ מתנה דער כלה פֿון איהר שטאָדט, און איז געגאַנגען די כלה אָנטהון צום „פֿריה־שטיק".

נאָר די מחותנת׳טע איז פֿון דרויסען געבליבען... די כלה האָט זיך פֿערשלאָסען אין איהר שטוב און האָט קײנעם נישט אַרײַנ־געלאָזט צו זיך.

די מחותנת׳טע לויפֿט מיט אַ געוואַלד צום מאַן, דער ליגט נאָך פֿון די נעכטיגע מחיה מיט אַ טוץ פֿעטער׳ס און שוואָגער׳ס פֿערפּלאָנטעפּעט אינאײנעם און שלאָפֿען, זי געהט צום חתן, דער חתן אַ אַכטצעהן־יעהריגער בחור, די מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּען, אין זײדענע קאַפּעטע און שטרײמעל דרעהט זיך ווי אַ אָב־געשמיסענער איבער די שטוב, און בעהאַלט פֿאַר בושה די אויגען אין דער ערד, שעמט זיך אַ מענש אין פּנים צו קוקען. זי האָט דאָך אויפֿגעזוכט די מחותנת׳טע און געהען בײדע אַהין צו דער כלה, רײסען די טהיר אויף און קומען אַרײַן.

— פֿאַר וואָס האָסט דו דיך אײַנגעשלאָסען, ליעבע טאָכ־טער, ברויכסט דיך נישט צו שעמען.

— עס איז אַ יודישע זאַך, זאָגט די מחותנת׳טע און צוקושט זיך מיט די שוויגער.

זי ענטפֿערט גאָר נישט.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט אַ שײטעל און אַ קאַפּעלוש צו שוהל־פֿיהרענס, זאָגט דער כלה׳ס מוטער.

פון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק שפּילען דעם „גוט־מאָרגען”.

— נו, נו כּלה׳שי, כּלה׳לעבען, די געסט הייבען זיך שוין אָן צוזאַמען־צו־קומען.

די מחותנת׳טע נעהמט זיך די צעפּ פערנאַנדערצופלעכטען.

די כּלה בויגט אַוועק דעם קאָפּ פון דער שוויגער, און פאַלט דער מוטער אויפ׳ן האַלז:

— איך קאָן נישט, מאַמע לעבען! דאָס הארץ לאָזט מיך נישט, מאַמע קרוין!

זי האָט די האָר אין ביידע הענד בעהאַלטען, נישט צולאָזענדיג די מחותנת׳טע צו זיך מיט דער שער.

— געדענק אין גאָט, טאָכטער לעבען... האָט זיך די מוטער געבעטען.

— אין פייערדיגע טייכען טהוט מען אויף יענער וועלט בראָטען פאַר דעם. מיט גליהענדע צוואַנגען טהוט מען די „קאָר־לעס” אויפרייסען פון דער בּרשעת, וואָס טראָגט די אייגענע האָר נאָך דער חתונה.

אַ קעלט איז דורך דורך אַלע ביינער פון דעם יונגען אַכט־צעהן־יאָהריגען מיידעל.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידעל געבעטען.

און זי האָט מיט איהרע הענד איהרע האָר אָנגעטאַפּט. אַ פאַליע שוואַרץ־זיידענע האָר האָבען זיך צווישען איהרע הענד געגאָסען; און אַ געפיהל האָט געקלאַפּט אין דעם יונגען מיידעל־שען האַרץ: אַז איהרע האָר, וועלכע זענען מיט איהר אינאיינעם געוואַקסען, וואָס האָבען מיט איהר אינאיינעם געלעבט, וועט מען אָבשניידען, אַז קיין מאָל, קיין מאָל וועט זי שוין איהרע אייגענע האָר נישט האָבען... אַז פרעמדע האָר וועט זי טראָגען... האָר וואָס זענען געוואַקסען אויף אַ פרעמדען קאָפּ, וואָס ווער ווייסט, צי דער מענש פון די פרעמדע האָר לעבט נאָך איצט, אָדער פוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד, און קאָן ביי נאַכט צו איהר קומען צום בעט, און בעטען זיך מיט אַ טויטע שטימע:

— גיעב מיר אָב מיינע האָר, גיעב מיר אָב מיינע האָר.

אַ קאַלטער פראָסט איז אַריבער איבער דעם מיידעלס ביינער ביז צו דעם מאַרך. זי האָט אַ ציטער געגעבען.

איבער איהר קאָפּ האָט זי שוין דערהערט אַ קוויטשען פון אַ שער... זי האָט זיך געגעבען אַ ריס פון דער מוטערס אָרים, געכאַפּט די שער פון דער שוויגער'ס הענד, געוואָרפען אין דער ערד, און געשריגען ניט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— מיינע אייגענע האָר, לאָז מיך גאָט אַליין שטראָפען!

און עס האָט שוין גאָר נישט געהאָלפען. די מחותנת'טע האָט נאָך יענעם טאָג זיך געפּאַקט און צוריק אַהיים געפיהרט דעם לעקעך מיט די גענז. וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפ'ן פריהשטיק פאַר די „איהריגע". זי האָט אויך געוואָלט מיטנעהמען דעם חתן, האָט די מחותנת'טע געזאָגט: „אַ זאַשע"! ער געהערט שוין צו מיר!

און שבת צום „שוהל-פיהרען" האָט מען משה גרויס טאַטער געפיהרט פריי און פראַנק פאַר גאַנץ „פּיאָנטיק" אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסען קאַפּעלוש אין שוהל אַריין.

נאָר וואָס מען האָט זי דורך דעם וועג אָנגעשאָלטען, זאָל אַריין אין אַלע וויסטע מדבריות, וואו קיין מענשענס טריט טרעטען נישט.

עס איז געווען אַ זומער פאַר נאַכט, אַ פּאָר וואָכען נאָך דער חתונה. דער יונגער-מאַן איז פון „שטיבעל" אַהיים געקומען, און איז אין זיין חדר אַריין. זי, דאָס ווייב, איז שוין געשלאָפען. דאָס שטילע ליכט פון קליינעם לעמפּעל, וואָס איז געפאַלען אויף איהר — האָט בעלויכטען איהר בלייך געזיכט, וואָס איז געווען אָפען דאָ און דאָרט פון צווישען איהרע שוואַרץ-זיידען האָר, אין וועלכע דאָס גאַנצע פּנים האָט זיך געבאָדען. איהרע בלייכע שלאַנקע הענד האָט זי אַרום איהר קאָפּ האָר געהאַלטען ווי זי וואָלט מורא האָבען, אַז עס זאָל ווער איהר ביי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָבשניידען.

ער איז אַהיים געקומען אויפגערעגט און בייז. שוין די פיערטע וואָך נאָך דער חתונה. און מען האָט איהם קיין עליה נישט געגעבען; חסידים טהוען איהם אָן דין, און היינט האָט איהם חיים משה אַזוי אויסגעזידעלט און בפרהסיא פערשעהמט.

איבערדעם, וואָס „זי“ געהט אין איהרע אייגענע האָר — „אַ לעהמע־נער גולם ביכט דו“, — האָט צו איהם ר׳ חיים משה געטענ׳עט — „ווי הייסט אַ אִשָׁה וויל נישט: והוא ימשול בה, שטעהט בפירוש געשריבען“. אַהיים געקומען איז ער מיט׳ן געדאַנק באַלד צו צו־געהן צו איהר, און צו זאָגען: — „אשה, עס איז אַ דין תורה! טראָגסט דו די אייגענע האָר קומט דיר אַ גט אָהן אַ כתובה“, און פּאַקען די זאַכען און אַהיים פאָהרען. נאָר דערזעהענדיג דאָס ווייבעל ווי זי שלאָפט אין בעט, און איהר בלייך געזיכט, וואָס קוקט אַרויס פון דעם שוואַרצען קרוין האָר, האָט ער אויף איהר גרויס רחמנות געקריגען. ער איז צו צום בעט, אָבגעשטעלט זיך, לאַנג געקוקט אויפ׳ן ווייבעל, דערנאָך אייניגע מאָל שוואַך אויס־גערופען:

— חנה׳לע... חנה׳לע... חנה׳לע...

זי האָט פּלוצלונג און דערשראָקען די אויגען אויפגעעפענט, פערוואונדערט און פערשלאָפען זיך אַרומגעקוקט:

— נָתָן דו רופסט, וואָס ווילסט דו?

— גאָר נישט. דאָס הייבעל איז דיר אַראָבגעפאַלען, — זאָגט ער, אויפהייבענדיג די ווייסע נאַכט־הויב, וואָס איז איהר פון קאָפּ אַראָבגעפאַלען.

זי האָט דאָס הייבעל אויפ׳ן קאָפּ געוואָרפען, און געוואָלט זיך צו דער וואַנד פערדרעהען.

— חנה׳לע, חנה׳לע! איך האָב עפּעס מיט דיר צו רעדען.

די ווערטער האָבען געטראָפען צו איהר האַרץ. דורך די גאַנצער צייט פון דער חתונה האָט ער מיט איהר כמעט ווי נישט גערעדט. אַ גאַנצען טאָג האָט זי איהם נישט געזעהען. ער איז געזעסען אין בית־המדרש, אָדער אין שטיבעל. איז ער אַהיים געקומען מיטאָג עס׳ן, האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָהן ווער־טער. האָט ער עפּעס געוואָלט, פלעגט ער רעדען סתם ווי אין דער וועלט אַריין. האָט ער שוין יאָ ווען מיט איהר אַ וואָרט אויסגעשפּראָכען, האָט ער די אויגען געהאַלטען אַראָבגעבויגען צו דער ערד, און מורא געהאַט צו קוקען איהר גלייך אין פּנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איהר, רעדט ער אַזוי ווייך, ווען זיי זענען ביידע אַליין ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס האָסט דו מיר אַזוינס צו זאָגען? — האָט זי אין דער שטיל אויסגערעדט.

— חנה'לע — הייבט ער אָן: איך בעט דיך, מאַך מיך נישט צו נאַרען, און מאַך דיך נישט צו נאַרען אין מענשענס אויגען. מיר זענען דאָך אַ זיווג פון גאָט בעשערט: דו ביסט דאָך מיין ווייב, און איך בין דיין מאַן; און ווי פאַסט עס, און ווי זעהט עס אויס אַ אשת־איש אין אייגענע האָר..

דער שלאָף האָט נאָך געהאַט האַלב פערוועבט איהרע אויגען, איינגאַנצען אָבער פערוועבט איהר געדאַנק און ענערגיע. זי האָט זיך געפיהלט שוואַך. און דער מידער קאָפּ איז לייכט געפאַלען אויף זיין ברוסט.

— קינד, — זאָגט ער ווייטער, — איך ווייס, דו ביסט נישט אַזוי פערשאַט ווי מען זאָגט אויף דיר. איך ווייס דאָך יאָ, דו ביסט אַ כשר יודיש קינד... און השם־יתברך וועט אונז דערצו העלפען, און מיר וועלען האָבען כשר'ע יודישע קינדער. לעג אַוועק די שטות'ען; צו וואָס דאַרפסט דו, די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבען צו טהון? מיר זענען דאָך שוין מאַן און ווייב. דיין שאַנד איז דאָך מיין שאַנד...

און איהר האָט זיך געדאַכט, אַז עפּעס ווער, זעהר אַ וואַרעמער און זעהר אַ נאָהנטער, קומט צו איהר און רעדט צו איהר. קיינער האָט נאָך מיט איהר אַזוי ווייך, אַזוי היימיש נישט גערעדט. און ער איז דאָך איהר מאַן, איהר איינציגער מאַן, מיט וועלכען זי וועט וואָהנען אַזוי לאַנג... אַזוי לאַנג... און קינדער האָבען... און אַ הויז פיהרען...

זי האָט איהר קאָפּ אויף איהם לייכט אָנגעלעהנט.

— איך ווייס, אַז עס איז דיר אַ שאַד דיינע האָר, דיין מיידעל־ציערונג. איך האָב דיך געזעהען, כלה־ווייז, ווען איך בין ביי אייך צו גאַסט געוועזען... כ'ווייס, אַז גאָט האָט דיר בעשענקט מיט חן און לייטזעליגקייט... כ'ווייס גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויך אין האַרץ, אַז מען דאַרף די האָר דיר אָבשניידען. וואָס זאָל מען אָבער טהון. עס איז אַ דין בפירוש, פאַר דעם זענען מיר דאָך יודען, מיר קאָנען זיך נאָך חלילה פערזינדיגען ביי אַ קינד געווינען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין.

זי האָט גאָר נישט גערעדט, נור לייכט איז זי אין זיינע

אָרים געבליבען, און זיין פּנים האָט זיך געוואַשען אין דעם קיהלען דופט פון איהרע זיידענע שוואַרצע האָר, אין וועלכע עס איז געווען פערהילט. אין די האָר האָט אַ נשמה געלעבט, און ער האָט זי געפיהלט, ער האָט זי לאַנג און טיעף אָנגעקוקט, אין זיינע אויגען איז אַ בקשה געווען, אַ בקשה אויף איהר אייגען גליק און אויף זייער ביידענס גליק.

— זאָל איך — האָט ער מעהר מיט די אויגען געפרעגט איידער מיט'ן מויל.

זי האָט גאָר נישט געענטפערט, זי האָט נור איהר קאָפּ אין זיין שויס געהאַלטען.

ער איז האַסטיג צו צום שופלעדעל און דערפון דאָס שעריל אַרויסגענומען.

אויף זיין שויס איז זי געלעגען, איבערגעבענדיג איהר קאָפּהאָר אַ אויסלייזגעלד פאַר זייער גליק... מיט האַלב-פערוועבטע אויגען פון שלאָף האָט זי אָן עפּעס געטרוימט... און די שער האָט געקוויטשעט איבער איהר קאָפּ, אָבשניידענדיג איין לאָק נאָך דער צווייטע. אַזוי האָט זי געטרוימט אַ גאַנצע נאַכט...

אַז חנה'לע האָט זיך אין דער פריה אויפגעחאַפּט, האָט זי געוואָרפען אַ בליק אין שפּיגעל, וואָס איז געהאַנגען נעגענאיבער איהר בעט. אַ שרעק איז אויף איהר אָנגעפאַלען. זי האָט געמיינט אַז זי איז משוגע און ליגט אין האָספּיטאָל... אויף דעם טישעל פאַר איהר זענען געלעגען איהרע אָבגעשניטענע טויטע צעפּ. די נשמה, וואָס האָט געהאַט געלעבט אין די צעפּ, וואָס זיי זענען געווען אויף איהר קאָפּ, איז יעצט געווען אָבגעשטאָרבען, און זיי האָבען דערמאָהנט פון טויט...

זי האָט דאָס פּנים אין ביידע הענד פערבאָרגען, און אַ געוויין האָט אָנגעפילט דאָס קליינע צימעריל...

גוּסְטְדיגע שְׁטֶעֶרְן.

(א בילד).

נעוואוינט האָב איך דענסטמאָל אונטער די הויכֿע ריעזיגע בערג „טאַטרען”, אין אַ קליין דערפֿעל, וואָס איז בעוואָהנט פֿון אייניגע בערג בויערען, וואָס האָבען געלעבט אין ערד-גרובען אָהן דעכֿער, אָהן קוימען, ווי אין מיטעל-אַלטער. „קאָזניץ” ליגט אין אַ טיעפֿען טאָהל, וואָס איז איינגעזונקען דריי טויזענד קלאַפֿטער טיעף צווישען בערג. אין דעם דאָרף פֿיהרט אַריין אַ שמאָל שנעע-וועגעל. וואָס ציהט זיך צווישען צוויי הויכֿע וואַסער-פֿאַלען, וואָס זענען יעצט, אין די דרייסיג גראַד פֿראָסט פֿערפֿרוירען געוואָרען, און געבילדעט צוויי אונגעהייערע הויכֿע אייז-ווענד, וועלכֿע די אָרט מענשען רופֿען: „קראַשינסקעס טהויער”. אין דאָרף האָט די זונן קיין מאָל נישט אַריין געשיינט. די דריי, פֿיער שטונדען טאָג האָט מען אויך געמוזט בעלייכֿטען מיט קליינע נאַפֿט-לעמפּלעך, אָדער ברענענדיגע שטיקלעך קינן. פֿון דער זונן, וואָס האָט הויך גערוהט אויף די שפּיצען פֿון די שנעע-בערג האָט זיך נאָר טהיילמאָל אָבגעשפּיעגעלט אַ גלאַנץ אין אַ בויעריש פֿענסטערעל. וואָס איז אין דער העלפֿט געווען פֿערשטאָפּט מיט עפּעס אַ שמאַטע. דער איינציגער פֿלעק פֿון דער זונן האָט אַ ביסעל היימישער געמאַכֿט דאָס טויטע דערפֿעל, וואָס איז שטענדיג געלעגען פֿערבאָרגען אינ'ם שאָטען.

ביי דעם „גאַזדע” (בעל הבית) וואו איך האָב געוואָהנט, איז אמאָל אין אָנהויב הערבסט אַ זוהן אוועקגעקומען. ער איז אויף די בערג געגאַנגען און איז שוין מעהר נישט צוריקגעקומען. דער „גאַזדע” האָט געגלויבט, אַז די לֵצים פֿון די בערג האָבען איהם פֿערנאַרט אין אַ הייל אַריין. און ער לעבט דאָרט מיט אַ שֵׁדית, פֿערגעסענדיג אין גאַנצען אָן דער וועלט. יעדעם מאָל. ווען אויף

די בערג האט זיך אפגעריסען א שטורם-ווינד, אויסגעריסען בוימער מיט די ווארצל און געשליידערט זיי פון די בערג אראפ, — האט דער „גאזדע” מיט'ן הויזגעזינד אין א ווינקעל זיך בעהאלטען, געקניעט און געצעלמ'ט זיך, און אנגערופען שמות פון בערג-געטער, פאר שרעק. דער זוהן זיינער זאל ניט צוריקקוקען מיט דער שדית — און חרוב מאכען זיין נחלה. און וואס א מאל דער ווינד האט די בוימער געווארפען אויפ'ן אויבענדעק פון דער הייל — האט ער זיך אויף דער ערד געווארפען, מיינענדיג אז אט איז דער זוהן שוין דא.

דאס לעבען פון די בערג-בויערן האט מיך אזוי דורכגענומען, אז איך האב איינציגוויי אנגעהויבען צו גלויבען אין זייערע סמנים, אין זייערע לעגענדען. און ווען א אוראגאן האט געוועלטיגט אין די בערג, האב איך מיך אויך, גלייך מיט דער גאנצער משפחה, אין א ווינקעל פון שטוב איינגעקארטשעט פאר פחד, דעם „גאזדעס” זוהן זאל פון די בערג נישט צוריק-קומען.

דענסטאל האב איך זיך מיט איהר בעגעגענט.

אין דעם ווילדען טהאל צווישען איין און שניי, פערגעסען פון גאט און לייט, איז געשטאנען א דריישטאקענדיגע געביידע. — דאס סאניטאריום פאר קראנקע אויף סוחאטע. פון דער געביידע האט ארויסגעשטארט א הויכער קוימען, וואס האט דריי מאל אין טאג געפייפט, און יעדעס מאל ווען עס האט זיך דערהערט דער פייף פון סאניטאריום, האט זיך געדאכט, אז דאס איז א גוסס'דיגער קרעכץ פון די קראנקע, וואס געפינען זיך דארט...

די געזונדע מענשען די „גאזדעס” האבען מיט שרעק געקוקט אויף דעם הויז, וואס האט דערמאנט אן טויט... וועגען הויז פלעגט ביי זיי ארומגעהן פערשידענע לעגענדען: ווער עס קומט דארט אריין, קומט שוין מעהר נישט ארויס. אין סאניטאריום פלעגט איינגענטליך זיין זעהר פרעהליך. מען האט זיך געוויילט, געשפילט, געגעבען פון צייט צו צייט פארשטעלונגען, וואס די קראנקע אליין האבען אויסגעפיהרט, נאר יעדען מארגען אין דער פריה האבען צו פריהשטיק געפעהלט א פאר געסט, וועלכע מען האט ביי נאכט דורך די געהיימע, אין די וואנט איינגעמויערטע טרעפ, ארויסגעפיהרט אויף מטה'ס בעטלעך, כדי די לעבעדיגע זאלען עס ניט בעמערקען.

זי איז געווען א קראנקע פון סאניטאריום; פלעגט זיך פון צייט צו צייט ארויסגנב'ענען פון קראנקען-הויז און שפאצירען איינע אליין צווישען די ווילדע בערג אין טיפען שניי. די דאקטוירים, וועלכע האבען שוין נישט געלייגט קיין שום האפנונג אויף איהר געזונד, — האבען איהר ערלויבט צו געניסען פון דעם וואס זי וויל, אין איהרע געצעהלטע טעג. געווען איז זי נאך א גאנץ יונגע. — א אכטצעהן, נײנצעהן יעהריגע מיט לאנגע ווייכע בלאנדע האר. פון די בלויע אויגען, וואס האבען זיך. פערשעמטערהייט ארונטערגערוקט אונטער איהר שטערען, האט שוין ארויסגעקוקט דער טיעפער ערנסט פון טויט. אויף איהרע יונגע פרישע ליפען האט אבער נאך געשיינט דער זיסער שמייכעל פון לעבען... און זי האט געמאכט דעם איינדרוק פון א הויכער, בליהענדער אונטערגעשניטענער טובעראזא בלום. איך ווייס ניט ביז היינט, צי זי האט געוואוסט פון דעם, אז איהרע טעג זענען געצעהלטע, צי זי האט נישט געוואוסט — זי איז זעהר פרעהליך געווען. און עס האט זיך איהר געוואלט לעבען. איינע אליין מיט די צופלאשעטע האר, אנגעטהון אין א ווייסען סערדוק, מיט א הויכען שטעקען אין דער האנד. האט זי אויף די בערג געשטייגט, גלייך ווי זי וואלט געגאנגען זוכען איהר גליק, וואס זי האט ערגיץ פערלוירען...

איך האב זיך בעגעגענט מיט איהר אויף א שפיץ בארג, ביי א געפרוירענעם סטאוו, צווישען „סאקראקען" מיט „שטעכערס", וואס זענען געווען בעלעגט מיט קישעלעך שנע. מיר האבען זיך באלד דערקענט. און, גלייך ווי מיר וואלטען שוין לאנג געווארט אויף א צוזאמענטרעפען, האבען מיר זיך ביי די הענד אנגענומען און הויך אויף די בערג געשטיגען.

די זונן האט בעגאסען מיט ליכט דעם שפיץ „געוואנט" און דער ווייסער שנע, באדענדיג זיך אין דער העלער זונן, האט אזוי פיעל ליכט פערשפרייט. אז עס האט זיך געדאכט, אז אויף דעם שפיץ „געוואנט" פליסט א ליכטיגער ים, וואס גיסט זיך ארויף אויף דעם בארג „ציערוואנער ווירכ'ס" אקסעל זי בעגייסטערט מיט לעבען, האט געצויגען מיין האנד און געשטיגען אין שנע. אין דער ארומיגער שנע-וועלט איז קיין מענש, קיין בעשעפונג פון מענשליכע הענד נישט געווען צו זעהן. אונז האט זיך געדאכט, אז מיר זענען געקומען אויף די גרענעץ פון יענער זייט וועלט... וואו איין פליע

געל שנע ליגט אויפ'ן צווייטען, אין אוצר הקבח זענען מיר געקו־מען. — אט באלד וועט זיך די בלעך הויבען און וועלטען וועלען ווערען פערשאטען מיט שנע...

און, אז זי האט דערזעהען דעם ווייסען וואלד־שנע, וואס האט ארויסגעקוקט פון צווישען די שווארצע וואסער־טאוולען פון קלײנעם וואסער־קוואל, וואס גיסט זיך פון די בערג אראב, האט זי איהרע לאנגע יונגע הענד פערשפרייט:

— גאט, ווי־שע איז די וועלט!

און יאנג, לאנג דערנאך האט זי שטיל געשוויגען...

פון צייט צו צייט האבען מיר זיך געזעהען, צוזאמען שפא־צירט. שטענדיג איז זי די אייגענע: פרעהליך, אפען און דאך איז זיך עפעס א סוד געהאט בעהאלטען... דעם סוד, וואס איז פאר אונז און נאך אונז... זי האט קיין איינציג מאל נישט דערמאנט פון דער וועלט, פון וועלכער זי איז אהער געקומען צו פאהרען, ניט פון יענע וועלט, וואו זי מאכט זיך אין וועג אריין... איז איהר קאלט געווארען אין די בערג, האט זי זיך ווייך געטוליעט צו מיר, זעהר ווייך און זעהרווארם, דעם קאפ בעהאלטען ווי א קינד אין מיין ברוסט. גלייך ווי זי וואלט געוואלט אין מיר אריין.

ווי א גוטער ליכטיגער מלאך האט זי זיך אויף מיין שוועל בעוויזען:

—קום—זאגט זי צו מיר, און מיין האנד געצויגען.

איך האב מיך אין מיין פוטער איינגעטוליעט און מיט איהר נעגאנגען.

א נאכט איז געוועזן א ליכטיגע און א לויטערע. א האלבע לבנה אהן איין פגימה'לע איז געשטאנען אויפ'ן שטערען פון „גע־וואנט“, וואס איז אין גאנצען פון קאפ ביז די פים איינגעהילט אין א ריין געוואשענעם קיטעל, געלעגען טיעף פערקלערט אין זיין סוד... די לופט איז אזוי קלאר געוועזן, אז מען האט געפיהלט דעם פראסט, וואס טראגט זיך ארום. די שטערען זענען שארף געזעסען אין דער שווארצער־סאמעט נאכט, ווי איינער וואלט זיך אין צווייטען געריבען. זי איז זעהר פרעהליך געוועזן. זי האט קיין איין ווארט ניט גערעדט. נאר זעהר ווארם מיין האנד געדריקט.

און מיך נעצויגען נאָך זיך. און מיר האָבען אין דער איינזאַמער לויטערער נאַכט ווייט און לאַנג שפּאַציערט. דער שנעע האָט גע־סקריפּעט אונטער אונזערע פיס און די אַרומיגע שטומע ווייסע וועלט האָט מיט אויפמערקזאַמקייט אויסגעהערט די טריט פון צוויי יונגע פערבלאַנדזשעטע נשמות... אין די הייזלעך זענען שוין לאַנג די ברענענדיגע קיהנדעלעך אויסגעלאָשען געוואָרען. שוואַרצע שאָ־טען האָבען זיך געלעגט איבער דעם ווייסען נאַכט־פעלק אויף די קליינע הייזלעך, און אַרום אונז איז אַזוי שטיל געווען, אַז מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אימיצער גייהט נאָך אונז און צעהלט אונזערע טריט...

פון צייט צו צייט איז אַ שטערענדעל געפאַלען פון הויכען הימעל. אין אַ סעקונדע אַ רייזע אַרום די וועלט געמאַכט און איז פערלאָשען געוואָרען. זי האָט געקוקט מיט בענגשאַפט אויף די אויסגעהענדיגע שטערנדלעך, און וויי׳ך מיין האַנד אָנגענומען, מיר טיעף אין די אויגען געקוקט, און מעהר מיט אַ געלעכטער און פרעהליכקייט ווי מיט טרויער האָט זי זיך צו מיר אַזוי אָנגערופען:

— צו איז וואָהר, וואָס קינדער ערצעהלען, אַז יעדער מענש האָט זיין שטערן אין הימעל, און אַז זיין שטערן פאַלט פון הימעל אַראָב ווערט זיין לעבען אויסגעלאָשען?

— אַזוי ערצעהלען קליינע קינדער.

זי איז אויף אַ מינוט שטיל געבליעבען.

— דאָס וואָס קינדער ערצעהלען איז טהייל־מאָל זעהר וואָהר, ניט אַזוי? האָט זי געפרעגט מיט אַ קינדיש־חן עוודיגע מינע.

— מיין מאַמע פלעגט אַזוי זאָגען...

— און וואו קומען אַהין די אויסגעהענדע שטערענדלעך!

— דאָרט וואו עס קומען אַהין די געשטאָרבענע נשמות,

— נאָכ׳ן טויט וואַשען זיך די נאַקעטע נשמות אין קאַלטען וואַסער, איידער זיי שטייגען אַרויף צום בית־דין של מעלה.

— דאָרט באָדען זיך אויך די נעפאַלענע שטערן.

זי איז אויף אַ מינוט שטיל געבליעבען.

— אָט, אָט, פאַלט אַ שטערן! — ווייזט זי מיר אָן מיט׳ן פינגער.

— פערביי אונז געפלויגען.

— אפשר איז עס מיינער? וואַרט, וואַרט — מאַכט זי מיט

דער האנד — און האט זיך געלאזט נאכיאגען דעם געפאלענעם שטערן.

איך בין אליין איבערגעבליבען אין די ליכטיגע נאכט צווישען שטערן און שנע.

פון דענסמאל אן האב איך זי מעהר ניט בעגעגענט,

די מעשה מיט די „שעהנע מארי״:

די מיידלעך האבען נאך אין גאס שפאצירט. אפווארטענדיג געסט. עס איז שוין שפעט אין דער נאכט געוועזען. די געוועלבער זענען שוין לאנג פערמאכט, קיין שאטען האט זיך אין דער גאס נישט געוויזען. דאך זענען נאך די מיידלעך נישט געגאנגען שלאפען, אויסגעשלאפען זענען זיי געוועזען פון ביי-טאג, און פון א צווייטער גאס האט זיך אין דער שטילער נאכט געהערט טריט. ביי דעם דענק-מאל מיט דעם פיש-מענש, וואס שטעהט לזכר, אז עס איז דא אמאל א תקנה געוועזען. ווייזט זיך א שאטען, אפשר קומט א יאלד אן? נאר די טריט הערען זיך אלץ אין איינעם, און דעם איינגעשלאפענעם פיש-מענש שאטען ריהרט זיך נישט פון ארט... עס איז געוועזען א ליעבע שבת-צו-נאכט, פסח צייט, די לופט יונג, פריש און זי ערקוויקט. דער הימעל טיעף בלוי, אויסגעמאלט מיט שטערן, אז עס איז א ליעבע לוסט צו שפאצירען. אלץ האט נאר געשמעקט, און די מיידלעך האבען זיך געפיהלט ניי געבוירען. איינע האט געפייפט, די צווייטע האט געזונגען און האט קאקעטיש געוואונקען מיט די אויגען, ווי עס וואלט פאר איהר א חברה בחורים געשטאנען. די נאכט איז זעהר שטיל געווארען, ווי עס וואלט דעם אטהעם אויפגעהאלטען אזוי, אז די מיידלעך'ס געזאנג האבען אין די ווייטע גאסען איבער די הויכע דעכער אבגעקלונגען. די הויכע שמאלע הייזער פון די „אלטע שטאדט״ ווארשוי זענען געשטאנען און האבען געשוויגען. די הויכע שטאקען זענען געוועזען פערבארגען אין שווארצע נאכט-פלעקען און די שטיקער גרויע טויערען, וואס זענען בעלויכטען געווארען פון די איינזאמע נאכט-לאמטערן, האבען נאך מעהר געשוויגען, און זענען נאך מעהר פער׳סוד׳עלט געוועזען...

עס האָט אָנגעהויבען קאַפּען אַ רעגענדיל, אַ לײַכט-טריעפּענדער, פריהלונג רעגענדיל, וואָס יעדער טראָפּען האָט געזוכט אַ אָפּען מײַלכעל ערד, וואָס זאָל עס קענען מחיה זײַן. נאָר די טראָפּענס פּאַלענדיג אויף שטײנער און מויערען האָבען זײער פרישקײַט און זומער-געשמאַק אין אויר פערשפרײַט. דאָס רעגענדיל האָט דאָס געסעל מחיה געווען און הײמליך געמאַכט. די מײדלעך האָבען זיך הינטער די רינעס געשטעלט און אײנע דער צווײטער אַריבערגערעדט, אַריבערגעזונגען און אַריבערגעשאָלטען. באַלד איז אײנע אַפּער פון דער רינע און זיך געשטעלט אויפען רעגען. „ועט זי העכער וואַקסען" — זאָגט זי. האָבען איהר די חבר'טאָרינס באַלד נאָכגעטהון. די צווײטע דערמאָנענדיג זיך, וואָס זי פלעגט טהון אין אַזאַ רעגען בײַ זיך אין דערהײם, האָט זי זיך דאָ אויך די קאַמאַשען מיט די שטרימף אויסגעטהון, און אין די וואַסערלעך אַרומגעשפרונגען. די איבעריגע האָבען אויך דאָס זעלבע געטהון. זײ האָבען זיך די נאַסע האָהר צולאָזט, און באָרוועס געיאָגט אײנע נאָך די צווײטע אין רעגען. און פערגעסענדיג אין אַלעם, וואו זײ זענען און וואָס זײ זענען, האָבען זײ זיך ווי קינדער געשפּיעלט, געלאַכט, געזונגען, געפּײַפט און געפּאַטשט אײנע די צווײטע מיט וואַסער; נאָר פּלוצים האָט זיך אַ גרעגערן געהערט פון נאַכט-סטרוזש. דער „פעטער" פון „הויז" האָט מורא געהאַט, אַז מען געהט אויף אַ „וואָלאָווע", האָט ער זײ אין „שטוב" גערופען. די „מײדלעך" האָבען זיך מיט בעש אין שטוב געלאָזט. אײנע איז באַלד צו צו „איהרען" און האָט איהם אָנגענומען בײַ די קאָדלעס האָר און פון די קאַנאַפּע איהם אַראָבגעשלעפּט:

— ווײסט מיט מיר חתונה האָבען?

— אַ מכה.

— האָב איך דיך אין דער ערד, — און זי איז אויף אײן פוס אָבגעשפרונגען.

די צווײטע איז צו צו „איהרען", און האָט איהם געקלאַפּט אין רוקען:

— דו ביסט אַ יאָלד! דו ביסט אַ יאָלד!

אין שטוב האָט געהערשט אַ טונקעלהײַט און אַ אומעט. אויף די בעטען זענען געלעגען אויסגעצויגען יונגען און האָבען געקאָרשעט פּאַפּיראָסען און הויך געשאָלטען אײנער דעם צווײטען.

טהיילמאָל האָט זיך אַרײַנגעמישט אין געשפּרעך אַ קול פון אַ נישט-געזועהענע פּערזאָן, וואָס איז געווים געוועזען פערנומען מיט עפּעס אַנדערש אין איינם פון די פיעלע שטיבלעך, וואָס נאָר אַ דין ווענטעל האָט זיי אָבגעשיידט פון די גרויסע שטוב... נאָר אַזוי ווי די חאַלאַסטרע מיידלעך האָבען זיך געגעבען אַ וואָרף אַרײַן אין שטוב איז דער שמיעס אָבגעהאַקט געוואָרען. זיי האָבען זיך געגעבען אַ וואָרף אין די אָרים פון די געקויפטע חתנים, וואָס זיי מוזען זיי אויפהאַלטען, דערפאַר וואָס ער זאָגט איהר צו, אַז ער וועט מיט איהר חתונה האָבען. די מיידלעך האָבען די יונגען די מײַלער מיט די הענד פערשטעלט. אין שטוב איז געוואָרען פרעהליך. דער „יאָלד", וואָס איז געוועזען ביי די וואָלאַצלאַווקערן האָט געשטעלט ביער. עס איז אויך געקומען דער „ווילדער יונגער מאַן", וואָס פאַלט אַלע מאָל אַרײַן, קלויבט זיך אויס אַ „יאָלדין". בעצאָהלט זײַן רובעל און טהוט גאָר נישט... זיי ווייסען נישט ווער דאָס איז אַזעלכער, עפּעס אַ משוגענער ליטוואַק אין ברילען. אָרעם אָנגעטהון, אַז עס איז אויף איהם אַ רחמנות צו קוקען. ער קומט אַרײַן ביי נאַכט, זעצט זיך אַנידער און פרעגט זיי אויס נאַרישע קשיות. טהייל מאָל קושט ער און שמייכעלט בשעת מעשה ווי די באָבע וואָלט איהם געהאַט, בעהאַלט דאָס פּנים, און הייסט די אויגען פערמאַכען ווי אַ צנועה'דיגע כלה... טהיילמאָל דאָס אויך נישט...

מיטגעבראַכט האָט ער מיט זיך „דער משוגענער ליטוואַק" אַ מעשה-ביכעל. זיי האָבען געמיינט, אַז עס איז די מעשה פון די „שענע מאַרי" — האָט עס זיי אַ גרויס הנאה געטהון, און האָבען זיך אַרומגעזעצט אויסהאָרכען! ער אָבער האָט זיי אָנגעהויבען צו לייענען אַ מעשה פון אַ „יאָלדין", וואָס איז געלעגען אין שפּיטאָל, און איז דערנאָך משוגע געוואָרען, און האָט זיך אין די גאַסען אַרומגעוואַלגערט. זיי האָט די מעשה גענודשעט. די גראָבע רויטע מויד, דעם קצב'ס טאָכטער, פון קראָשענוויץ, וואָס דער פאָטער זוכט זי אַרום, איז באַלד אײַנגעשלאָפען ביי די מעשה ווי אַ שטיק „קל וחומר", איז צוגעלאָפען צו איהם חנה'לע און האָט ביי איהם דאָס בוך פון האַנד אַרויסגעשלעפּט, אַ שנעל איהם אין נאָז געגעבען, און געכאַפּט איהם אין אָרים אַרײַן: „קום מיט מיר טאַנצען!

דער „פעטער" איז אריינגעקומען פון דער צווייטער שטוב און האט די „חתנים" אהיים געבעטען, עס ווערט שפעט. די חברה האבען זיך אבגעטראגען. דער „משוגענער ליטוואק" האט זיך איינגעבעטען, עס גלוסט זיך איהם נישט אהיים צו געהן. אין שטוב איז ביי איהם פוסט און פאסט, און ער האט מורא פאר די פיער ליידיגע ווענד. דער „פעטער" האט אבער נישט געוואלט הערען. די „חברה" האבען די „שטוב" פערלאזט. די מיידלעך האבען זיך אויף די קאנאפעס אויסגעצויגען, ווארטענדיג אונגעדולדיג אויף גאלדה'לען, דעם „בעל-הבית" טאכטער, וועלכע וועט קומען און פאר לעזען די מעשה כיט די „שענע מארי".

דער בעל-הבית, וואס איז אמאל געוועזען איינער פון די „חתנים", האט חתונה געהאט מיט אזא „איינע" און אליין פאר זיך אויפגעעפענט א „הויז". אין לעבען האבען זיי זיך זעהר „ארענטליך" אויפגעפיהרט. ער איז געווארען א ארענטליכער מענש, אפילו א ספר געלאזט שרייבען אין זיין חברה אריין, וואו ער דאווענט, און פון איהר האט מען תמיד א נדבה געזעהען. זיי האבען געהאט א טאכטער גאלדה. די טאכטער האט זיך אויפגעבאוועט אין „הויז". דער פאטער מיט די מוטער האבען זי אבגעהיט ווי די אויגען אין קאפ, אז זי זאל א „מיידעל" בלייבען. אבער עס איז נישט געוועזען צו וואס. דאס בעשטענדיגע שמוטץ, אין וועלכען זי האט זיך געפונען, האט אויף איהר דעם מינדסטען איינדרוק נית געמאכט, זי איז געווארען צוגעוואהנט צו דעם לעבען פון קינדהייט אן, און ביי איהר האט עס אויסגעזעהען, אז עס איז קיין עולה נישט, אז עס איז אזא מין ארט פערדיענסט... ווער עס דארף עס, מעג עס. זי האט צו עסען ביי טאטע-מאמע.. און „דאס לעבען" האט נישט בעליידיגט איהר מיידעל... ערשט אז דער פאטער האט זיך איבערגעצויגען אין זיין פריוואט וואהנונג און פארוועהרט די טאכטער צו ווייזען זיך אין „הויז" — האט עס זי געצויגען דארט אהין אין „הויז" אריין, צו פאר בענגקשאט צו איינינגע מיידלעך, אדער מיט דעם פארוועהרען איהר אין „הויז" אריינצוקומען, האט מען זי נייגעריג געמאכט. זי פלעגט זיך טהייל-מאל, ווען דער פאטער ווערט גוט אנטשלאפען, ארויסגנב'ענען זיך פון דער וואהנונג, וואס זיי האבען געהאט אויפ'ן ערשטען שטאק און אראב אונטען אין „הויז" אריין, צו די מיידלעך.. די „מיידלעך" האבען זי זעהר ליעב גע-

האָט, זײַ האָבען מיט איהר געשמועסט װעגען חתנים, װאָס מען רעדט איהר. װעגען תנאים־שרײַבען, און װעגען חתונה האָבען... און זײַ פלעגען מיט גרויס פערגעניגען און נײַגעריגקײַט קוקען אויף די רויטע, בלוט־פלעקען, װאָס די מינרעסטע בעװעגונג פון אַ „פערנומען" שטיבעל רופט אַרויס אויף איהר פיעל מײַדעלשע געזיכט, זײַט זײַ האָבען זיך פון דאָטען אַרויסגעצויגען...

נאָר אונגעדולדיג געוואַרט האָט אויף איהר יעדע נאַכט „מאַנקע".

די אַלע מײַדלעך, װאָס זענען דאָ געװען — האָבען זיך געטרײסט מיט דעם, װאָס הײַנט זײַנען אפילו די בעל־הבתישע טעכטער נישט בעסער, דער חילוק איז נור, װאָס זײַ זינדיגען פאַר פרנסה, און די בעל־הבתישע טעכטער פאַר װאָהלטאָג, און קיים. װעלען זײַ נור קריגען מענער װעלען זײַ צוריק אָרענטליך װערען, אַזוי װי זײַער „בעל־הבית'טע". זײַ װעלען פיהרען אָרענטליכע הײַזער, און האָבען אַזעלכע טעכטער, װאָס װעלען זיך רײַטלען בײַ די קלענסטע געלעגענהײַט װי גאַלדה'לע. נור דאָך פלעגען זײַ איהר נישט פערגינען די רויטע באַקען, און װינשען זיך איז האַרץ אַז עס זאָל זיך געפינען אַ „גוטער ברודער", װאָס ער זאָל בײַ איהר די רויטע באַקען צונעהמען... אַנדערש איז מאַנקע. מאַנקע האָט טאַקע נור ליעב געהאַט גאָלדה'ן איבער איהר פרישקײַט און מײַדעלקײַט, צו האַלזען און אײַנצונאָרען זיך אין איהרע פול־רויטליכע ברישטען...

מאַנקע האָט נישט חתונה צו האָבען. זי איז „אַזא אײַנע" װײַל זי איז... װעמען זי האָט געװאָלט, דעם האָט זי זיך איבערגעגעבען דאָס ערשטע מאָל... ער האָט איהר גאָר נישט פערשפּראָכען... די מאַמע איהרע איז אויך נישט בעסער געװען. די מוטער האָט זי געהאַט, װען זי איז מיט איהר אין שפּיטאָל געלעגען... די מאַמעס ירושה ליעגט איהר אויפ'ן פּנים אויסגעגאָסען... אַ שװאַכע מיט דינע בײַנער, נור געשיקט און אַ בעהאַלטענע צוציהענדע תּאוה ליעגט איהר אויסגעגאָסען אין אַלע איהרע אברים... אַ נעמבזר'טער לאָק איבערן שטערן פערװאָרפען, מיט אַ פאָר הויכע קאָליערטע שטרימף, אַ קורצע האַלקע מיט אַ געריײַעלטע בלוזקע, װעלכע איז געשניטען אויפ'ן זעלנערישען אַרט מיט אַ טראָלט... װינקט זי מיט'ן לאָק, בײַסט זיך דיר די תּאוה אין די בײַנער אײַן.

דעֶר גאַנצעֶר קעֶרפּעֶר גיט איהר אַ ציטעֶר מיט'ן וואונק ... און דו פיהלסט אַ געֶברויך אײַ-צונאָרעֶן זיך אין די בלאַטעֶ. ווײַל זי איז שמוטציג... בײַ איהר אין שטיבעֶל האָט זי שטעֶהן צווײַ בעֶטעֶן. אויף אײַן בעֶטעֶל קאָסט אַ רובל; דאָס איז איהר געֶשעֶפט, פאַר דעֶם מוז זי באַצאָהלעֶן דעֶם „בעל-הבית" דרײַ רובל אַ טאָג. אויפ'ן צווײַטעֶן בעֶט שלאָפט זי אַלײַן. הונדעֶרט רובל גיב איהר, אַז זי זאָל מיט אַ „יאָלד" געֶהן אויף איהר בעֶט.. דאָס איז איהר הײַם.. זי איז נאָך געֶנוג יונג, אַז זי זאָל קלעֶרעֶן אויף שפּעֶטעֶר. פון 12 יאָהר אָן איז זי שוין דאָ, — עֶס איז גאַנץ גוט, האָט איהרעֶ שעֶהנעֶ קלײַדעֶר, איהר קאָרב וועֶש, געֶהט זיך יעֶדעֶן פאַרנאַכט אין קאַוועֶ-הויז אַרײַן. די גראָבעֶ איטעֶ, דעֶם קצב'ס טאָכטעֶר פון טעֶמפּאָווקעֶ, ווײַנט בײַ נאַכט אין שלאָף, און כאַפּט זיך אויף ווי אַ משוגעֶנעֶ טהײַל-מאָל. זי זעֶהט די געֶשטאָרבעֶנעֶ מוטעֶר אין חלום. אַ בײַזעֶ נאַכט אויף איהר קאָפּ! — וואָלט זי, מאַנקעֶ, געֶזעֶהעֶן איהר מוטעֶר, וואָלט זי געֶווײַנט? — אדרבה, זי וואָלט געֶרן געֶוואָלט זעֶהעֶן, ווי אַ מאַמעֶ זעֶהט אויס ...

אין פעֶנסטעֶריל האָט זיך גאָלדה'עֶס געֶזיכט געֶוויזעֶן. זי האָט דאָס פעֶנסטעֶר אויפגעֶעֶפעֶנט, און איהר פאַליעֶ נאַסעֶ האָר דורכ'ן פעֶנסטעֶר אַרײַנגעֶשיקט. ווי אַ לײַכטעֶר ווינד וואָלט דורך דעֶר שטוב דורכגעֶוועֶט. די מײַדלעֶך האָבעֶן זיך אויפגעֶכאַפּט ...

אַ לײַכטעֶ האַנד האָט אין דעֶר טהיר שטיל געֶקלאַפּט.

מאַנקעֶ איז מיט לײַכטעֶ טריט צו צו דעֶר טהיר, און מיט אַ קלאַפּעֶנדיג האַרץ, ווי זי וואָלט אַ חתן עֶרוואַרט, האָט זי די טהיר אויפגעֶשלאָסעֶן. עֶס האָט זיך אַרײַנגעֶשלײַכט גאָלדה'לעֶ זי איז געֶוועֶן אויסגעֶטהון ביז צום העֶמד, און מיט אַ טוך אַרומגעֶהילט. דעֶר פרישעֶר פריהלינג געֶשמאַק, וואָס דעֶר רעֶגעֶן האָט עֶרשט אין דעֶר לופט פעֶרשפּרײַט, האָט זיך צווישעֶן איהרעֶ האָאָר אויפגעֶהאַלטעֶן... מאַניעֶ האָט זי לײַדעֶנשאַפטליך אַרומגעֶנומעֶן און איהרעֶ פרישעֶ ליפּעֶן געֶקושט. זי האָט זי צו דעֶר קאַנאַפּעֶ צוגעֶפיהרט, אַנידעֶרגעֶזעֶצט זיך נעֶבעֶן איהר, טיעֶף איהר אין די אויגעֶן געֶקוקט און זי האָט גאָלדה'לעֶן איהרעֶ נאַסעֶ האָר געֶוויזעֶן, דעֶרצײַלט איהר ווי זײַ זעֶנעֶן אויפ'ן רעֶגעֶן אַרומגעֶלאָפעֶן, דעֶרנאָך האָט זי זיך צו איהר צוגעֶטוליעֶט, איהר די בריסטעֶן עֶנטפּלעֶקט — און געֶקושט זײַ ... און צו די איהריגעֶ צוגעֶטוליעֶט ... איהרעֶ פולעֶ, קיהלעֶ

הענד געהאלזט, און דאָס פּנים אין איהר פאולען האלז איינגענאָרעט.

מאַניע האָט זי געוואָלט אַריינגעהמען צו זיך אין שטיבעל אַריין, אַז זי זאָל מיט איהר דורכשלאָפען די נאַכט. האָבען די איבעריגע מיידלעך נישט געלאָזט. זיי האָבען זיך אַרום איהר אַרומגעזעצט, איינער האָט איהר די האָר צולאָזט, די צווייטע האָט איהר אין נאַקעטען גאַקען געקושט, און געבעטען זי, אַז זי זאָל פאַרלעזען די מעשה מיט די „שענע" מאַרי. דאָרט, וואו דער „שוואַרצער יונגער-מאַנטשיק" האָט זי אַריינגעכאַפּט צו זיך אין קערקער.

גאָלדה'לע האָט געקענט לעזען, און האָט געלעזען מעשה-ביכלעך. נור יעדעס מאָל, ווען זי איז געקומען צו זיי — האָט זי זיי געמוזט פאַרלעזען די מעשה פון דער „שענער מאַרי", — און יעדעס מאָל פלעגען זיי זיך אַנידערזעצען אַרום רוהיג און אויסהאָרכען מיט די אונגעדולדיגקייט, נישט דוקא ווי זיי וואָלטען עס דאָס ערשטע מאָל געהערט, נור ווי די פּערזאָן פון די ערצעהלונג קעהרט זיך מיט זיי אַן גאַר אַ נאָהענטע. גאָלדה'לען האָט די מעשה שוין נישט אינטערעסירט. שוין דריי יאָהר ווי זי לעזט אַלץ פאַר זיי פאַר די מעשה. נור דאָס „הויז" האָט פון קיין אַנדערע מעשה נישט געוואָלט הערען. איינע האָט שוין געבראַכט צו-שלעפען דאָס „מעשה ביכעל" די „געהיימע מערדער". געבראַכט איהר די לאָמפּ, און אַלע האָבען זיך אַרום איהר געזעצט. איינע האָט די צווייטע אַוועקגעשטופּט, אַז זי זאָל נעהענטער זיין צו גולדה'לען, און זענען שטיל געוואָרען אויסהאָרכענדיג.

גאָלדה'לע האָט אָנגעהויבען צו לעזען פון דעם אָרט וואו עס ווערט דערצעהלט, ווי דער שוואַרצער מערדער" וואָס האָט צום טויט פאַרליבט זיך אין די „שענע מאַרי", „וועלכע האָט געהאַט אויגען ווי די שטערען, און אַ געזיכט ווי דער מאָנד" — האָט ער זי אַרויסגעגנב'עט אַ נאַכט פאַר דער חתונה מיט איהר „היים-געליעבטען" ראָבערטען, און ער האָט זי אַריינגעשליידערט צו זיך אין קערקער, און ער איז געשטאַנען און ער האָט פאַר איהר אויסגעגאָסען זיינע הייסע ליעבע, און ער האָט זי צוגערעדט, אַז זי זאָל פערגעסען אָן איהר ראָבערט. וועלכער איז יעצט ביי איהם געפאַנגען, און אַז מיט איין וואָרט „יאָ", קען זי איהם גליקליך מאַכען און זיך גליקליך מאַכען און ווערען די קעניגין פון די „געהיים

מערדער". די „שענע מארי" וויל אָבער ניט ברעכען דאָס וואָרט, וואָס זי האָט פערשפּראָכען איהר ראָבערט'ן צו זיין זיינע, ביז צו דעם לעצטען שאָפּעל ערד. זעהט דער „שוואַרצער מערדער" אַז מיט גוטען וועט ער ניט קענען אויספיהרען, טהוט ער אַ פייף און עס לויפען אריין פופציג זיינע באַנדיטען „מיט שוואַרצע אויגען אין די שטערען" און „מיט געשאַרפטע שפּיזען אין די הענד".

„— גיב זיך אונטער! גיט ער אַ רוף אויס.

— אַ מכּה דיר! אַ מכּה דיר. — ברומען די מיידלעך העכסט אויפגערעגט אין דער שטיל...

עס עפענען זיך די טהירלעך פון די „פערנומענע" שטיבלעך, און מיידלעך, אויסגעטהון ביז צום העמד גנב'ענען זיך אַרויס פון די איינגעשלאָפענע געסט, קומען אויך אַהער צו גאָלדה'לע, און הערען זיך איין אין דער שטיל, צו דעם וואָס גאָלדה'לע לעזט ווייטער.

„...האָט ער זי געהייסען אויסטהון נאַקעט אַזוי ווי גאָט האָט זי בעשאַפען, און געגעבען אַ בעפעהל, אַז מען זאָל אַריינבערענגען דעם געבונדענעם ראָבערט'ן, ער זאָל זיך צוקוקען מיט זיינע אייגענע אויגען ווי איהר שענער קערפּער וועט ווערען בעזיטצען פון „דעם שוואַרצען מערדער" — און דערנאָך ווערען צושניטען אויף שטיקלעך. — דער „אונגליקליכער" ראָבערט האָט געבעטען זיין ברויט, אַז זי זאָל נישט לאָזען אונטערקומען איהרע יונגע יאָהר פון דעם מערדער'ס האַנד. האָט די „שענע מאַריע" איהם אַזוי אָבגעענטפערט:

— „אַזוי לאַנג ווי עס טהוען אונזערע שטערן אין הימעל לייכטען, אַזוי לאַנג וועל איך אונזער הייסע ליעבע ווי מיינע אויגען אין קאָפּ אָבהיטען.

— אָך שענע מאַריע! האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט דער „שוואַרצער רויבער" געהייסען. פיער בעדיענטע זאָלען איהר דאָס העמד אויסציהען און די שפּיזען גרייט מאַכען. נור אַזוי ווי עס איז געוואָרען ענטפּלעקט איהר יונגעם לייב, איז דער „שוואַרצער מערדער" פערבלענד געוואָרען פון זיין הערר־ליכקייט און שענקייט:

— „שטעהט! האָט ער געגעבען אַ רוף אויס צו די מערדער מיט די שפּיזען.

— „לאָזט מיך מיט איהר אַליין — דאָט ער געגעבען אַ בע־

פעהל. אין איין מינוט האבען אלע דאס קערקער פערלאזט, און עס איז נור איבערגעבליעבען „די שענע מאריע" מיט'ן שווארצען מערדער אליין.

„האט ער זיך געגעבען א ווארף צו איהרע פיס און האט אזוי געזאגט:

„שענע מאריע! דיין שענעס לייב האט אנגעצונדען דעם פלאם פון דער ליעבע אין מיין הארץ, און נישט מיט דיין אונשולדיגעס יונג בלוט, וואס עס וועט ווערען פערגאסען דורך מיין האנד, וועל איך קענען פערלעשען דאס העלישע פייער פון די ליעבע, וואס פלאקערט אין מיין הארץ — נור דיין מונד און דיינע זאנפטע קושען, זיי וועלען קענען פערלעשען. זעה! איך בין דער קעניג פון די „שווארצע מערדער" — מיין האנד טהוט אייזען ברעכען, נור די ליעבע פון א פרוי איז שטארקער פון אייזען. מיין האנד טהוט מענשענס בלוט פערגיסען און מענשענס רייכטהום רויבען — נור די ליעבע פון די פרוי קען זי ניט רויבען... שענע מאריע! ווי א אונמעכטיג קינד ליעג איך, קעניג פון די „שווארצע מערדער", צו דיינע פיס, און בעט ביי דיר מיטלייד! ווי א הונד וועל איך ליעגען ביי דיינע פיס. — אויף די הענד וועל איך דיך ארומטראגען! — ! —"

— שווארצער הונד! א מכה דיר! האבען די מיידלעך געברומט.

„האט די שענע מאריע איהם אזוי אבגעענטפערט:

„קעניג פון די שווארצע רויבער! אין דיין האנד בין איך, טהו מיט מיר וואס דו ווילסט, אבער פערלאנג ניט פון מיר מיין עהרליכקייט. איך האב פערשפראכען מיין ווארט מיין היים-געליעבטען ראבערט'ען, און זיינע מוז איך איבערבלייבען ביז צום טויט...

— אט אזוי — האבען די מיידלעך געברומט.

— „האט זיך דער שווארצער מערדער געגעבען א ווארף ארויף אויף איהר שענעם קערפער. די שענע מאריע האט געשריען רעטונג, אבער אומזאנסט איז געוועזען איהר רופען אין ווילדען וואלד. האט זי געביסען מיט די ציין די שטריק וואס האבען פערבונדען איהרע הענד, אבער אומזיסט! די שטריק זענען געוועזען צו שטארק פאר איהרע עדעלע ציין.

אין דער שטוב איז געווארען זעהר שטיל. די מיידלעך

האבען דעם אטהעם אויפגעהאלטען — איינהארכענדיג זיך וואס וועט דא זיין;

— „זי האט געביסען דעם מערדערס פינגער, איינגעביסען זיך אין זיין הארץ...

— אט אזוי. לאז דיך ניט! לאז דיך ניט! האבען די מיידלעך שוין הויך געשריען.

„נור באלד דאך איז דער שוואכער וויבליכער קערפער געלעגען ווי א געבונדענער קרבן אונטער דעם מערדער'ס האנד.

— מאמע, קרוין, מאמע לעבען,— האבען די מיידלעך געוויינט הויך.

„פלוצלונג האט זיך די טיהר געגעבען א פראל אויף, און זשאנדארען מיט בלויזע שווערדען אין די הענד זענען אריין, געגעבען א חאפ דעם באנדיט.

— ס — א — — — — — — — — — — — —

* * *

און שטוב איז שטיל געווארען. גאלדה'לע האט אויפגעהערט צו לעזען. און האט די גאנצע צייט געקוקט צו דעם פערמאכטען שטיבעל: וואס דארטען טהוט זיך... די מיידלעך האבען געשמיעסט פון די מעשה. מאניע האט מיט שטייפע טריט שפאצירט איבער דער שטוב אהין און צוריק, וויזענדיג איהרע קאליערטע זאקען פון דער קורצער האלקע, און האט געוואונקען מיט'ן לאק פאר זיך, און האט גערעדט צו זיך, יאלד! יאלר! יאלד!

דעם בעל הבית'ס טאכטער האט זיך אונטערגע'גנב'עט הינטערן ווענטיל פון א פערמאכטען חדר'ל און נייגעריג דורך א שפאלט אריינגעקוקט.

רויטע בלוט פלעקען האבען אויף איהרע באקען געבליהט. די ברוסט איהרע האט זיך הויך בעוואויגען, און זי האט הויך און ווארם אבגעאטהעמט, אז דאס בלוט אין איהרע הענד האט געציטערט און געוועקט זיך.

מאניע האט עס בעמערקט. זי איז פלינק צו צי איהר,

אײַנגעביסען איהרע דינע טרוקענע ליפּען אין דעם מיידעל׳ס באַקען,
און האָט דאָס מיידעלשע בלוט מיט׳ן פולען מויל אויסגעזופּט...

. . . .

אין פענסטער האָט זיך שוין אנגעהויבען צו גרויען די וואַנד
פון דער געגענאיבערדיגער מויער...

א ברוגז.

מיט א פערביטערט הארץ בין איך פון דער היים אוועקגעלאָפען און געלאָזט זיך געהן נאָך ליענטשיץ צו מיין מוהמען נחה־פערלען.

געוועזען איז עס איינער פון יענע טעג, וואָס נאָך דעם וועטער איז שווער צו וויסען, אויב עס איז א ווינטער אָדער א זומער־טאָג: דער הימעל איז גרוי בעוואָלקענט, די ערד פייכט און דער שטח איז מיט א שווערער לופט אָנגעפילט.

דער וועג, וואָס איך געה אויף איהם, ציהט זיך שטום־טויט ווייט אוועק, און אין דעם ראָוו וואָס איז צווישען דעם וועג און די ווייטע בעוואָלקענטע פעלדער, פאשען זיך קיה און פערד. נעבען זיי זיצען קליינע שגצים׳לעך, איינגעקאָרטשעט אין ברייטע פאָטעדישע וועסטען, און קוקען אויף מיר נאָרעדיג ארויס פון אונטער די טיפע היטלען, וועלכע זענען אריבערגעצויגען איבער זייערע אויערען. עס גלוסט זיך זיי נישט, זעהט זיך אויס, אין אזא וועטער מיט מיר צו טשעפען, און זיי לאָזען מיך רוהיג ווייטער געהן. באלד איז א קארעטע דורכגעפאָהרען, און איך האָב געוואָרפען א בליק אין די קארעטע אריין. אינוועניג ליגט עפּעס א הערר אויסגעצויגען אויפ׳ן געזעס, און קוקט שטום אין א צייטונג אריין, וואָס איז איבער זיינע קניה אויסגעשפרייט. באלד איז די קארעטע מיט דעם העררן אויף דעם וועג ווייטער אוועק געפאָהרען.

איך געדענק, אז דענסמאָל, געהענדיג אויפ׳ן וועג, האָב איך עפּעס פון א זאך געקלערט, וואָס האָט מיך שטארק דערשראָקען און פערשעמט; איך האָב ביי מיר געקלערט, אז ווען איך וואָלט חלילה א יתום געוועזען, מיין מאמע וואָלט, חלילה. אויפ׳ן „גוטען אָרט" געלעגען, וואָלט איך זי אזוי ליעב געהאט, אזוי ליעב! באלד אָבער, האָב איך מיך דערמאנט, און וואָס

פֿאַר אַ זאַך איך קלער, און איך האָב מיך אַ זיך זעלבסט פֿער־שעהמט: „שטיק־גולם, נאַר. — האָב איך צו מיר געטענה'ט, — ווער וויל דאָס האָבען, אַז אַ מאַמע זאָל שטאַרבען? ווער?"

באַלד האָב איך מיך אַליין געטרייסט, אַז איך מיין חלילה נישט דאָס. וואָס הייסט אַ מאַמע זאָל שטאַרבען! איך מיין עפּעס גאָר אַנדערש; אַז עס שטאַרבט חלילה ביי וועם אַ מאַמע, איז דאָך אַזוי נישט גוט, גאָט איינער!

און געדאַכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אַזוי ווי מיין אייגענע מאַמע וואָלט אויף מיר רחמנות געקריגען, און מיט גרויס ער־באַרימקייט נעהמט זי מיין קאָפּ אַרום און גלעט מיך אַזוי ווייך מיט איהר האַנד אויף מיין באַק, און זאָגט צו מיר, מיט אַ גוט ער־באַרעמדיג געלעכטער'ל:

— נאַרעלע, ווער וויל דאָס האָבען, אַז זיין מאַמע זאָל שטאַרבען? ווער? ...

די גרויסע וואָלקען זענען טונקלער און געדיכטער געוואָרען, און האָבען זיך האַרטער צו דער ערד אַראָבגערוקט. דער זאַמד אויפ'ן וועג איז פייכטער און אַנקלעבענדיגער. און דאָרטען ווייט בעהאַלטען זיך די פעלדער אין אַ געדיכטען טוי־נעפּעל. אַ גויה איינגעוויקעלט אין אַ גראָב טוך איז דורכגעלאָפען, זי האָט זיך געאיילט, ווייזט אויס, וואָס גיכער אַהיים צו קומען. באַלד איז אַ פוהר פון ווייט אָנגעקומען צו פאָהרען. די צוהיטצטע, מאַטע פערד זענען מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, פאַמעליך, מיט קליינע טריט צו דער שטאָדט צוגעגאַנגען; דער פויער, וואָס איז אויף דער פוהר געזעסען, איז געוועזען איינגעהילט אין אַ פייכטען זאַק, און ער האָט מאַט געקוקט אויף די אָבגעאַרבעטע פערד. דער הוט איז ביי איהם, ביז אין האַלבען קאָפּ געוועזען אַרויפגערוקט, די פייכטע האָר האָבען זיך איהם געקלעבט אין אַקסענדיגען, בע־שמוצטען שטערן; אין זיינע קליינע שוואַרצע אויגען האָט עס גע־בלישטשעט: געלויבט צו גאָט, מיר זענען שוין אין דער היים! אַנטקעגען פון דער שטאָדט צו איז אַ צווייטע פוהר אָנגעקומען צו פאָהרען. די פערד האָבען נאָך זיכער געשטעלט זייערע האַר־טע טריט אין דער פייכטער ערד, און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער האָבען זיי זיך ערגעץ וואו אין דער וועלט אַריין געאיילט...

דער פויער, וואס איז אויפ'ן וואגען געזעסען, איז נאך אין א טרוקענעם זאק געווען איינגעהילט. דעם הוט גוט, ביז אין די האלבע אויערען אראבגערוקט, און ער האט רוהיג פאר זיך געקוקט אין זיינע אויסגעלאשענע אויגען איז עפעס אומעטיגעס געווען: דער וועג הויבט זיך ערשט אן...

באלד האט זיך געוויזען א געלער קלאץ מיט רויטע אבגעפארבטע פאסען. ליגענדיג האלב אויסגעבויגען פון איין זייט וועג צו דער צווייטער זייט אריבער, — א גרענעץ צווישען דעם וועג און דער שטאדט. פון איין זייט איז דער קלאץ געווען העכער, און עס האט זיך פון דער הויך א קייט אראבגעצויגען, ביי א בודקעלע. איינגעוויקעלט אין א פוטער, זיצט מיין מוהמע נחה־פעריל. זי האט אבגעדונגען דעם שטאדט „שלאבען", און זי לאזט נישט קיין פוהר פון דער שטאדט ארויס און נישט קיינע אין דער שטאדט אריין, וואו מען בעצאהלט איהר נישט דערפאר. עס דאכט זיך, אז זי איז די שומר'טע פון דער שטאדט, ווען זי וויל גיט זי א ציה ביי דער קייט, לאזט דעם קלאץ פון דער הויך אראב, און שניידט אב ליענטשיץ פון דער גאנצער וועלט.

איך בין צו איהר צוגעגאנגען, נאר איבער די בלאטע אבער, ווייל איך בין פאמעליך מיט מורא געגאנגען. האט זיך מיינע טריט נישט געהערט, און זי איז געזעסען איינגעוויקעלט אין איהר פוטער, און האלט דעם קאפ אראבגעבויגען און דרימעלט.

— גוט נאווענד! — האב איך שוואך ארויסגערעדט.

זי זיצט און הערט נישט.

— גוט נ' אווענד! — האב איך נאך א מאל, שוין א ביסעל העכער, מיט הארץ־קלאפען געזאגט.

מיין מוהמע זיצט. עס האט זיך מיר געדאכט, אז מיט צופליים מאכט זי זיך אזוי, זי וויל מיך נישט זעהען.

איך בין געשטאנען און געווארט.

דאך האט זי זיך אומגעדרעהט, און דערזעהענדיג מיך, האט זי מיט דעם רוקען א שוידער געטהון און געזאגט: „שמואל", באלד האט זי ווייטער דעם קאפ אראבגעבויגען, און איז ווידער שטיל געבליבען. געדאכט האט זיך מיר דענסמאל, אזוי ווי איך וואלט ביי א קלאמקע פון א טהיר אנגעהמען, פריווענדיג זיך צו עפענען. די טהיר איז פערשלאסען.

באלד, ניט אויפהויבענדיג דעם קאפ, האט זי מיך געפרעגט:

— מיט וועם ביסט דו געקומען?

גערעדט האט זיך, אזוי ווי א פערשלאפען קול וואלט פון אונטער דער באנק א פויערגערעדט.

— מיט א פויער, ער האט זיך דארט אין דארף אבגעשטעלט, — וויז איך איהר מיט'ן פינגער.

און זי איז שטיל געווארען און האט ווידער דעם קאפ אראבגעהאלטען, צו דרימלען, אויב וואס?

דערנאך האט זי פאמעליך דעם קאפ אויפגעהויבען, געווארפען אויף מיר א חשדי'גען בליק און האט ביטער אבגעזיפצט.

מיין מוהמעס קרעכץ האט מיך בערוהיגט. געוועזען איז עס עפעס ווי א אונטערשריפט אונטער זעהר א שווערען קאנטראקט.

שטיל בין איך נאך איהר אין דער שטוב אריינגעגאנגען.

— זעץ דיך. שרה דאבריש וועט באלד קומען, וועט זי פייער מאכען. —

באלד האט זי די שטוב פערלאזט.

אין שטוב האט שוין אנגעהויבען טונקעל צו ווערען. די צוויי איבערגעבליבענע שויבען, וואס פארהענגעל האט זיי נישט פערשטעלט, זענען פערלאפען געוועזען, און טריבע טרעהרען זענען איבער זיי גערונען. פאר די צוויי אויפגעבעטע בעטען איז מיין פעטער'ס, עליו־השלום, בילד געהאנגען, און דעם טויטענס אויסגעבלייכטע געזיכט האט שטרענג אויף מיר געקוקט און גוט אכטונג געגעבען אויף אלץ, וואס איך טהו. אויף דער צווייטער זייט וואנד איז ביי דער שאנק א קאמאד געשטאנען, בעדעקט מיט א געשטריקטען טישטוך. אויף איהם זענען געוועזען אויסגעשטעלט פערשידענע קאלירטע טעלער, צוזאמען־געגלייסטע גלעזערנע קלאשען, צווישען זיי איז אויך געשטאנען א גלעזערנע צוקער־פושקע. איך האב עס אויפגעדעקט. אינוועניג איז נאך געלעגען וואטע, אודאי נאך פון מיין פעטער'ס אתרוג, עליו־השלום.

איך האב מיך אנידערגעזעצט ביים טישעל, גענומען א ספר'ל אין האנד אריין און האב דערינען אריינגעקוקט.

אין הארץ האב איך מורא געהאט, אז עס זאל מיר חלילה

נישט איינפאַלען, צוצוגעהן און די צוקער־פושקע צו צוברעכען, אָדער גלאַט אַזוי נעהמען אַ טעלעריל פון קאַמאָד, און עס אויף דער ערד אַראָבוואַרפען, נאָר איך האָב מיר די בייזע מחשבות פון קאָפּ פעריאַגט און אין ספר׳ל זיך פערטראַכט.

באַלד האָט זיך די טהיר אויפגעעפענט, און אַ מיידעל איינגעוויקעלט אין אַ טוך איז אַריינגעקומען.

זי האָט דאָס טוך פון איהר קאָפּ אַראָבגערוקט, און עס האָבען זיך בעוויזען איהרע צוזאַמענגעפרעסטע האָר אויף איהרע שלייפען.

זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און האָט געקוקט אויף מיר מיט איהרע צוויי גרויסע אויגען. מען האָט דערקענט אין איהר, אַז זי ווייסט נישט וואָס צו זאָגען, און וואָס צו טהון.

באַלד האָט זי דאָס לעמפעל אָנגעצונדען און זי האָט עס אויף דעם טישעל פאַר מיר אַנידערגעשטעלט.

איך האָב מיך טיעף אין ספר׳ל פערטראַכט.

— דו ביסט, דער מוהמע מלכה׳לעס זוהן? — האָט זי מיך פלוצלינג געפרעגט, אַראָבבויגענדיג דעם קאָפּ, צוהאַקענדיג האָלץ אויף דר׳ערד.

— יאָ — ענטפער איך איהר. און דו ביסט דער מוהמע נחה פעריל׳ס טאָכטער?

— יאָ — זאָגט זי.

און איך האָב ווייטער אין ספר׳ל אַריינגעקוקט.

— לאַנג וועסט דו פערבלייבען? — האָט זי מיך ווייטער געפרעגט.

— איך קלערער דאָ, אין בית־המדרש צו לערנען. — זאָג איך איהר מיט זעהר אַ ערנסטען טאָן.

— טאַקי? — פרעגט זי.

— יאָ, — פרעה איך מיך אויף מיין איינפאַל, — די צייט איז ביי אונז שלעכט, דער טאַטע פערדיענט נישט, ער קאָן מלמדות־געלט נישט צאָהלען, בין איך געפאָהרען אין דער פרעמד לערנען.

— צייט דער טאַטע עליו־השלום איז געשטאָרבען, — זאָגט זי מיט אַ טרויעריגען ניגון, און נעמט אָן מיט די פינגער דעם שוואַרצען סאַמעט בענדיל, וואָס זי טראָגט אויפ׳ן האַלז. איז ביי

אונז אויך די צײַט שלעכט. דער „שלאבען" איז טײַערער געוואָרען, מען איז וואָך גאַנצע נעכט און מען פערדיענט גאָר ניִשט.
באַלד זאָגט זי ווײַטער:

— די ווײסט דו קענען לערנען, שלאָפען ווײסט דו בײַ אונז, שבת און יום-טובים ווײסט דו אודאי אויך עסען בײַ אונז, און מאָרגען וועלען מיר בײדע אַריבערגעהן צו דער מוהמע רבקה'לע — אַ געשעפט „טעג", ווײסט האָבען וואָס צו עסען.

איך קוק אויף איהר און שווײַג.

— וואָס וועט דיר אויך ניִשט קאָסטען, — זאָגט זי ווײַטער, — אין איינעם מיט די אַנדערע וועט מען דײַנע אויך אויס-וואַשען. ניִשט געזאָרגט, ווײסט דיר אַ עצה געבען.

איך האָב מיך אין שטיבעל אַרומגעקוקט, און אַלץ האָט מיר שוין אַזוי פרײַנדליך, אַזוי הײמיש אויסגעוויזען.

— דאָ, זעהסט, — זאָגט זי צו מיר, ווײַזענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם שטיקעל ליידיגען אָרט, וואָס איז צווישען דעם שענקעל און דעם קאָמאָד, — וועט מען קענען אַ בעטעל אַני-דערשטעלען. בעטגעוואַנד איז אָהן עין-הרע דאָ בײַ אונז גענוג.

איך האָב געוואָרפען אַ בליק אויף דעם ליידיגען שטיקעל ווינקעל, און אַ וואַרימקייט איז דורך מײַן האַרץ דורכגעלאָפען. דאָ וועט מײַן „מקום מנוחה" זײַן.

— גוט? — און איהרע צוויי גרויסע אויגען האָבען ליעבליך געשמײכעלט צו מיר.

איך האָב געשוויגען און געקוקט אויף איהר.

און קוקענדיג דערנאָך אויפ'ן פענסטער — האָב איך מיר געטראַכט: דרויסען איז פינסטער, און איך בין אין דער היים...
זי האָט מיר אַ גלאָז טהיי דערלאַנגט.

— טרינק, דערוואַרים דיך, באַלד וועט די וויעטשערע פאַר-טיג ווערען.

די טהיר האָט זיך אויפגעעפענט, מײַן מוהמע איז אַרײַנ-געקומען.

איך, האַלטענדיג דאָס גלאָז טהיי אין דער האַנד, האָב איך עפּעס בײַ מיר געפיהלט, אַז איך טהו אַ עולה.

— ווײסט, מאַמע, שמואל דער מוהמע מלכה'לעס איז היִע

אהער געקומען לערנען. ער וועט עסען „טעג", בײַ אונז וועט ער נעכטיגען, וואס נישט?

די מוהמע האט אויפגעעפענט דעם פוטער, און עס האט זיך געוויזען דאס שווארצע באנד, וואס זי טראגט אויף איהר האלז.

מײַן מוהמע האט אבגעזיפצט און געשוויגען.

— זעהסט, מאמע, דא, צווישען דער שאנק און דעם קא־מאד וועט מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען. דאכט זיך בײַ דער מוהמע רבקה'לע איז דא א איבריג בעטעל, איך וועל מאר־גען צו איהר אריבערגעהען.

— מאך דיך נישט צו נאר! שמואל וועט מארגען אהײם פאהרען.

און אראב־בײַגענדיג דעם קאפ האט זי אין דער שטיל געזיפצט.

— א קינד מאכט זיך צום נארען, חאפט זיך אויף און לויפט פון דער היים אוועק. אוי, אוי, יונגע נארישע קינדער!

שרה דאבריש איז געשטאנען אין מיטען שטוב און געקוקט אויף מיר פערוואונדערט און רחמנות'דיג.

איך האב מיך פערשעמט אין ספר'ל פערטראכט.

אין שטוב איז שטיל געווארען.

באלד האט זיך געהערט א פוהר פאהרען, און מײַן מוהמע איז פון שטוב ארויס.

שרה דאבריש האט שוין גאר נישט גערעדט, דאס פנים האט זי אין קוימען פערבארגען.

איך בין צום פענסטער צו און אויף דער גאס ארויסגעקוקט. דרויסען איז זעהר פינסטער געוועזען. באלד האט זיך א קלאפען פון רעדער געהערט, און א פוהר מיט א לאמטער איז דורכגע־פאהרען. די פוהר איז געפאהרען, און פון דער ווײַטענס האט זיך א פונק ליכטיגקײַט אין דער פינסטערניש געטונקט...

* * *

אויף מארגען אין דער פריה האט מיך מײַן מוהמע מיט א פויערישע פוהר אויפגעדונגען און מיך צוריק אהײם געשיקט.

שרה דאבריש, מײַן מוהמעס מײַדעל איז געשטאנען בײַם שלאבען און האט מיר נאכגעשריגען:

— פֿאַהר געזונדערהייט, גרים די טוהטע מלכּה'לע.
די פֿוהר איז ווייטער געפֿאָהרען.

דער הימעל איז געווען בעוואָלקענט. אַ געדיכטער קאַלט-בלוטיגער רעגען האָט אָהן אַנ'אויפֿהער פֿון דער הויך, פּאַמעליך-אויף דער ערד געגאָסען. עס איז געווען איינער פֿון די רעגענס, וואָס מען ווייסט נישט, ווען זיי הויבען זיך אָן און ווען זיי לאָזען זיך אויס. עס דאַכט זיך, אַז עס רעגענט שוין אַזוי פֿון אייביג, די וועלט איז באַלד אַזוי בעשאַפֿען געוואָרען מיט'ן רעגען, און עס וועט ווייטער רעגענען, ווייטער, אַזוי לאַנג ביז די וועלט וועט שטעהן...

און איך האָב מיך איינגעגעאָרעט אין אַ ווינקעלע וואָגען אַריין, בעהאַלטען מיך אונטער דעם נאַסען געזעס, און מיינע הענד האָב איך אונטער מיין קאַפּאָטע אַרונטערגעשטעקט, אָנגע-טאַפּט דאָס העמד אויף דער ברוסט, איך האָב ביי מיר געשפּירט, אַז מיינע הענד זענען ביי מיר אין דער היים, אין מיין אייגען ווינקעל בעהאַלטען.

אַ קיטיל האָט זיך פֿון וואָגען אָבגעטשעפּעט און האָט אָהן אויפֿהער אין די ברעטער געקלאַפּט, דער רעגען האָט בעקאַפּיעט, און די קיטיל האָט נאָכאַנאַנד געקלאַפּט, און עס האָט זיך גע-דאַכט ווי אַ הונד וואָלט אונטער אַ נאַסע באָדע געקלאָגט.

און די וואָלקענס ציהען זיך איבער מיין קאָפּ. אָט דאַכט זיך מיר, אָט שטעק איך די האַנד אויס און טאַפּ זיי אָן, נאָר אָט רוקען זיי זיך העכער אַרויף, און דער רעגען קאַפּיעט. אַ טראָפּ צו אַ טראָפּ, אַ טראָפּ צו אַ טראָפּ, און די טראָפּענס פֿאַלען אין די וואַסערלעך, וואָס זענען צווישען דעם וועג און צווישען די ווייטע, נאַסע פֿעלדער, און די וואַסערלעך רעדלען זיך, און די פֿייכטע ערד זאַפּט אין זיך די טראָפּענס איין.

איך קוק אויפֿ'ן פֿויער. ער זיצט איינגעקאָרטשעט אין זיין נאַסען פּאַלטאָ, אַראָב בויגענדיג דעם קאָפּ אויף דער ברוסט, און זעהט אויס טיעף פֿער'חושב'ט. זיינע אויגען קוקען ווייט אַוועק. ער האַלט אָפֿען דאָס מויל און שווייגט, נאָר זיין אויסגעשטרעק-טער רוקען דאַכט זיך. ווי ער וואָלט זאָגען, גלייכגילטיג איינזאַ-פּענדיג אין זיך, די טראָפּענס רעגען: וואָס געהט עס מיך אָן?
און די פֿערד געהען זיך פּאַוואָלע, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ

און שטעלען זיכער זייערע הארטע טריט אין דער פייכטער ערד.

איך קוק אויפ'ן ראד פון וואגען, ווי עס דרעהט זיך אריין אין דער בלאטע. אט באלד פאהרט א העלפט ראד אין דער הייך ארויף. ארייננציהענדיג אונטער זיך דאס אנדערע האלבע ראד אין בלאטע, און אזוי דרעהט עס זיך, אמאל איז איין האלבע ראד אין דער בלאטע און די אנדערע העלפט אין דער הייך און דאס צווייטע מאל פערקעהרט.

און איך קוק מיך ארום — די פעלדער זענען בעוואלקענט און נאס, דער הימעל איז גראה; ער הענגט, דאכט זיך, נאר אראבצופאלען און אלס צוצודעקען — און געדאכט האט זיך מיר, אז די גאנצע וועלט, אט דאס אלץ וואס איז ארום, איז ברוגז אויף דער וועלט'ס מאמען, זי אנטלויפט פון חדר צו דער מוהמען נחה־פעריל. און די וועלט האט אויך א עלטערן ברודער, וואס ער וועט זי פרעגען, ווען זי וועט א היים קומען: וואו ביסט דו געוועזן?

אויפ'ן פעלד אקערט א פויער. דאס פערד איינגעשפאנט אין דעם אקעראייזען, ציהט זיך און שלעפט זיך איבער דער פייכטער ערד, עס שטעקט דעם קאפ ארויס און ציהט ווייט אויס דעם האלז. דאס אייזען שלעפט זיך נאכ'ן פערד — און דער פויער געהט אונטער זיי, און שמייסט מיט דער בייטש.

און די פוהר פאהרט ווייטער, אט באלד ווייזט זיך א לאנג שטיק שווארץ אויסגעשניטען פעלד פון טארעב. באלד ציהט זיך א שווארץ שטענגעל פון פעלד אין וועג אריין, ווי א וועג וואס פיהרט צו א „בית־עולם“ צו.

און ארום שוועבט א נעפעל אין דער לופטען און שטיקט אלעם צו.

און געדאכט האט זיך מיר, אז מיר אלע — איך, דער הימעל, די פעלדער, דער פויער מיט'ן אקעראייזען, אלעם ארום זיטצען אין חדר. עס איז דאנערשטאג נאכ'ן אנבייסען; די זונן איז ערשט ביי'ם שפיטץ פענסטער, א סימן, אז עס איז ערשט האלב איינס, און מיר זאגען איבער דעם שיעור פאר'ן רבי, און מיר קענען נישט דורכקומען.

באלד האט זיך בעוויזען א הויכער פאלאץ ארומגערינגעלט מיט א גארטען. פון דערהויך האבען זיך געוויזען פיער גרויסע

פֿענסטער, אין מיטען—אַ באַלקאָן. פֿון פּאַלאַץ ציהט זיך אַ לאַנגע אַלעע אַרום הויכע בוימער.

און איך האָב מײַן פּנים טיעפֿער אין דער קאָפּאָטע בעהאַלטען. די הענד האָב איך אונטער מײַן װעסטעל אַרונטערגערוקט, אָנגעטאַפּט מײַן ברוסט און האָב מיך געפֿיהלט היימישער, איך בין בײַ מיר...

און עס האָט זיך בעוויזען פֿאַר מײַנע אויגען מײַן ברודער׳ס פּנים, ער שלאָגט מיך נאָך נישט, ער האַלט דעם שטעקען אין האַנד און קוקט אויף מיר, קוקט מיך גוט אָן, און בײַ דער טהיר שטעהט דער פּויער, ער פֿערלאַנגט די פֿערציג גראָשען, וואָס די מוהמע האָט איהם צוגעזאָגט...

און דאָ שטעהט דער פּאַלאַץ—און באַלד אָט עפֿענט זיך די טהיר פֿון דעם פּאַלאַץ אויף—און די פֿוהר פֿאָהרט מיט מיר אַרײַן, מען גיט מיך ערגעץ אַ נעהם אַרויף... איך ליג אונטער אַ זײַדען בעטגעוואַנד... מיר איז וואַרם... באַלד באָד איך מיך אין אַ וואַנע, און דאָ זענען אָנגעגרייט פֿאַר מיר נײַע קליידער פֿון קאָפּ ביז די פֿיס... איך שפּיר ווי דאָס זײַדענע העמד קנאַקט אויף מײַן רוקען... און אַ אַטלעסען קאַפּאָטקעלע, מיט אַ גאַרטעלע... איך קוק, דורכ־געהענדיג, אין שפּיגעל אַרײַן, איך זעה אויס ווי אַ בן־מלך... צווײַ לאַנגע שוואַרצע פּאות׳ליך...

עפּעס אַ פֿוהר איז דורכגעפֿאָהרען, דער פּויער איז פֿון וואָגען אַראָב, און עס דאַכט זיך, אַז ער האָט בײַ דעם צווייטען אַ פּאַפּיראָס פֿעררויכערט.

... און מען פֿיהרט מיך אין אַ גרויס צימער אַרײַן... עס בלישטשען אַזוי פֿיעל ליכט און זילבערנע רעהרען... בײַ אַ לאַנג געדעקטען טיש זיצט אַ אַלטער יוד אויבען אָן... מיט אַ ווײַסע באָרד... אַ זילבערן טאַבאַק־פּושקעלע אין האַנד און קוקט אין אַ ספֿר אַרײַן... עפּעס אַ יודענע אין גרויסע בריליאַנטענע אויררינגען, אין אַ זײַדענער הויב גרייט צום טיש. איז עס מײַן מאַמע? נײַן... אַ פֿרעמדע... מען פֿרעהט זיך מיט מיר... שלום־עליכם... מען קושט מיך... די מחותנת׳טע ווײַנט...

עפּעס איז ווער דורכגעלאָפֿען אײַנגעווייקט אין רעגען. אויפֿ׳ן פֿעלד שטעהט אַ פֿוהר אָהן אַ פֿערד. נאָר דעם דישעל איז אַזוי לאַנג

... איך זיץ ביים טיש ... שמועס אין לערנען... איך פערענ-
פער א הארבען רמב"ם... דער מחותן ווענדט מיך אָב מיט א מר"ל ס
א קשיא... איך ברענג איהם א ראיה פון א רא"ש... אלע קוקען אויף
מיר ... נאר מיין מחותן שטעהט פערגאפט ... די מחותנת'טע ווישט
זיך די אויגען מיט א טיכעל' ... און דארט ... פון א שפאלט פון דער
טהיר ... א זיידען קלייד'על ... זי הארכט ... זי עפענט ברייטער אויף
די טהיר, און קוקט ... איך מאך מיך ווי גאר נישט ... און רעד
ווייטער, פערענטפער א „תבואת-שור".

... מען פיהרט די כלה אריין ... זי איז שען ווי א בת-מלכה...
אין בלויס זייד און סאמעט ... אין צוויי שווארצע צעפּ ... אין א ווייס
שערציל... זי לאזט אראב דעם קאפּ ... זי שעמט זיך ... איך אויך...
דאס הארץ קלאפּט אין מיר.

... — ווי געפעלט דיר דיין כלה? ... די קינדער שעמען זיך!
זעהסט, זעהסט ווי רויט ער איז געווארען ... און איך שטעק מיין
פינגער אין גארטעל אריין און דרעה מיר איבער'ן שטוב ...

... זיי ווילען זיך אליין געוועהנען איינער צום צווייטען ...

... מען גרייט צום טיש ... א גרויסער העגנגלייכטער פון באלקאן
אראב מיט גרויסע ברילאנטענע גלעזליך ... איך מיט מיין מחותן
זיצען אויף איין זייט טיש ... זי מיט דער מחותנת'טע אויף דער
צווייטער זייט טיש ... דער הענגלייכטער פערשטעלט ... זי קוקט
אויף יענעם זייט הענגלייכטער, איך אויף דער זייט ...

... איך זאג ווייטער תורה ... דאס פּשט'ל אויף „שחיטת-חוץ"...
פערענטפער דעם רמב"ם... דער מחותן ווענדט אָב ... איך לאז
נישט ... ברענג די גמרא פון חולין ... זי ווינקט ... קוקט אויף מיר:
לאז דיך נישט ... אט אזוי ... פערענטפערט ... ריכטיג ... זי שמיי-
בעלט ... הא?!

מען פיהרט מיר מיין כלה צו ... איך מאך די אויגען צו...
איך קוק נישט ... מען גיט מיר א גאלדענעם זייגער ... זי געהט ...
געהם, זאגט זי, און קוקט מיך אן ... איך מאך די אויגען צו און
נעהם ... איך טראג איהם אויף די אטלעסענע וועסט ...

... איך זיץ מיט איהר אליין ... אין א גלעזענער אלטאנקע...
זי קוקט נישט ... איך אויך נישט ... מען קוקט אין וואסער אריין...
ניין אין א ספר'ל אריין ... זי שמייכעלט ... ניין ... זי זיצט, האלט
דעם קאפּ אראבגעבויגען ... ניין ... זי זיצט און קוקט אויף מיר

גלײַך אין פּנים אַרײַן ... איך אויך ... גלײַך איהר אין פּנים אַרײַן...
זי װײַנט ... יאָ, עס רינען אַראָב די טרעהרען איבער די באַקען ...
איך האַלט די צעפּ ... נײַן ... מען מעג דען? ... איך קוק אויף איהר...
איך װײַן אויך ... זי האָט אויף מיר רחמנות... אַזוי רחמנות...

איך נעהם זי אָן בײַ דער האַנד ...

„דו האָסט נישט דעם פײַער צו בעצאָהלען? האָסט מורא פאַר דײַנע עלטערן ברודער? ..."

איך קוק מיך אום, דעם פּאַלאַץ איז מען שוין לאַנג פאַרבײַגעפאָהרען, עס ציהען זיך נאַסע בעװאָלקענטע פעלדער.

עס בעװײַזט זיך אַ קלײַן הײַזיל, דער שטרױדאַך איז אין רעגען דורכגעװײַקט, פון קוימען געהט אַ געדיכטער רויך אַרויס און צולעגט זיך געדיכט איבער'ן װעג, פאַר דער טהיר שטעהט אַ פוהר, דאָס אויסגעשפּאַנטע פערד האַלט דעם קאָפּ אין װאָגען בעהאַלטען, און גיט איבער זײַן רוקען אַ כפּרה דעם רעגען. דער פוהרמאַן שטעהט אין דער טהיר בײַ'ם הײַזיל, אײַנגעקאָרטשעט אין זײַן צעװײַקטען מאַנטעל, האַלט די בײַטש אין אָרעם, פערלעגט די הענד און קוקט נאַרעדיג פון מאַנטעל אַרויס:

עס בעװײַזט זיך דאָס װעלדיל, עס שטעהט אין רעגען און קען זיך נישט ריהרען, און די בוימער טוליען זיך צו אײַנער צום צװײַטען.

נאָך דעם װאַלד זעהט מען שוין דעם שפּיץ קירכע פון אונזער שטעדטיל אַרויס, און מײַן האַרץ האָט אָנגעהויבען צוקלאַפּען: שוין אין דער הײם!...

דִי מְשוּגָעֶנֶע מַאמֶע.

עס איז געווען א ווינטערדיגער פארנאכט.

די קינדער זענען געזעסען ארום טיש אין חדר און האבען זיך מעשיות דערצעהלט פון שדים! דער רבי איז נישט געווען. ער איז געגאנגען מעריב דאווענען אין בית־המדרש. דאס לעמפעל האט זיך נאך נישט געהאט צוברענט, און די קינדער, זיצענדיג ארום דעם טיש האבען זיך אבגעשאטענט אויף די געגענאיבערדיגע וואנד. די בעוועגענדיגע הענדטליך האבען מאדנע שאטען געווארפען אויף די וואנד, וועלכע האבען זיך געריסעוועט אויף דעם טונקעל גרויען טלאה אין געשטאלטען פון נעכטיגע שדים...

די קינדער זענען איבערגעגאנגען פון דעם שמועס פון די שדים אויף טויטע מאמעס. פערצעהלט האט נחמ׳קע דער יתום. ער האט ערשט נישט לאנג אויפגעהערט קדיש צו זאגען, און די קינדער האבען איהם שטארק מכבד געווען. האט איהם ווער שלעכטס געטון, האט ער איהם באלד איבערגעבעטען מורא האבענדיג, אז זיין געשטארבענע מאמע זאל נישט קומען ביינאכט צו איהם און ווערגען...

אין א ווינקעל טיש איז געזעסען חיים׳ל, א קליין יונגעל פון א יאהר צוועלף, ער איז געזעסען אין שכנות מיט נחמ׳קען, האנד ביי האנד האט ער זיך אנגערירט מיט איהם און האט געפיהלט א נאהענטקייט עפעס מיט נחמ׳קעס געשטארבענע מאמע... ער איז דאך א חבר מיט נחמ׳קען, וועט זי פאר איהם אויך דארט בעטען אין הימעל...

דעם יונגעל האט זיך געוועלט וויינען — האט ער זיך אבער פערשעמט פאר די חדר־יונגלעך. די חדר־יונגלעך האבען אלץ אין איינעם וויטער פערצעהלט פון זייערע מאמעס. ער האט זיך פיעל מאל געוואלט אריינמישען אין שמועס. נאר איהם האט זיך גע־

דאַכט, אַז די קינדער לאַכען איהם אויס, קוקען אויף איהם און טײַטען מיט די פֿינגער...

דער רבי איז פֿון בית־המדרש צוריק געקומען.

דאָס קלײנע לעמפעל האָט געלויכטען, דאָס טישעל מיט די קינדערישע פּנים'לעך זענען געוואָרען בעלויכטען, זײַ האָבען געקוקט אין די גרויסע גמרות, אין די לאַנגע בײַטען אויסגעזײַעט מיט גמרא אותיות, וואָס האָבען דערמאָנט אָן די לאַנגע ווינטער נעכט...

— זאָגט'ס קינדער — האָט דער רבי אויסגערופֿען און זײַן לאַנגער דאַרער שטעקען האָט זיך אָנגעהויבען שאָקלען מיט אײַן טאַקט איבער די וואַנד.

— שְׁמַע מְנֵיהּ תְּלָת... „וועט דאָך זײַן געדרונגען דרײַ זאַכען" — האָט זיך דערהערט אַ כאָר פֿון קינדערישע קול'כעלעך.

חיים'ל האָט זיך אויך מיטגעשאָקעלט מיט די קינדער.

... טְרֵינָה משוגענע!... טרינה משוגענע!...

ווער רופֿט דאָס אין זײַנע אויערען? ער קוקט זיך אום.

... דאָרט בײַ דעם פלומפּ... אין צוגאַנגענעם שנײַ שטעהט זי, און רײַסט זיך די האָר פֿון קאָפּ...

ווער איז עס, טרינה משוגענע, צו זײַן מאַמע?

נײַן, דענסטמאָל איז זי נאָך נישט געווען די משוגענע טרינה דענסטמאָל איז זי דאָך זײַן מאַמע געווען.

פֿרײַטיג צונאַכטס, די ליכט ברענען אין די לײַכטערלעך, די חלות זענען צוגעדעקט מיט'ן חלה־„צווועלעכיל", און דער רויטער קדוש־ווײַן פֿונקעלט זיך אין פֿלעשעל. די מאַמע זיצט, אויפֿן קאָפּ דאָס הײַבעל מיט די ווײַסע בענדער.

ווער? זײַן מאַמע?

„... טרינה משוגענע שטעהט בײַם שוואַרצען פּלאַט. אַזוי אײַנגעריכט, אַזוי ברודיג. און די הײַטלעך פֿון די אויגען זענען אויפֿגעריסען, און פֿון די אויגען הײַטלעך גיסען זיך טרערען. אין דער האַנד האַלט זי אַ סדור מיט אָבגעפּליקטע הושענות, אויפֿ'ן קאָפּ האָט זי אַנ'אַלטען פּריצישען קאַפּעלוש, און די יונגען צופּען בײַם קלײד, בײַ דער טוך..."

— אַוועק זאָלט איהר געהען, יונגען, אַוועק...

— טרינה משוגענע! טרינה משוגענע!

זי וויינט, זי לאַכט...

אָמַר אַבַּיֵי — האָט אביי געזאָגט... האָט אביי געזאָגט...

— וואָס האָט ער געזאָגט אביי? — פרעגט דער רבי.

— האָט אביי אַזוי געזאָגט — אַזוי געזאָגט...

... די משוגענע טרינה האָט אַ שווארץ סאַמעטעל אויפ'ן האַלז — דער אַרבעל איז אַראָבגעריסען, און אַז זי געהט, שלעפּט זיך איהר נאָך אַ בלאָטיגער שלומפּער...

אמאָל איז ער אַהיים געקומען אויף דער נאַכט פון חדר, אַ קליין יונגעל איז ער נאָך דענסטמאָל געוועזען ווי שלמה'לע דעם רבי'ס. דער בעהעלפער האָט איהם אָבגעפיהרט. די מאַמע איז געזעסען ביי דעם ווינטער-לאָמפּ און האָט די וואַרעמע וועש אונ-טערגעשטריקט. אין דעם אויבען האָבען זיך עפּעלעך געבראָטען, די מאַמע האָט איהם אַנ'עפּעלע געגעבען. ביים ליכט פון לאָמפּ האָט ער דער מאַמעס האַלז געזעהן. ער איז אַזוי ווייך געווען — אַזוי ווייך. די מאַמע האָט אַ שווארץ פלעקעל אויפ'ן האַלז געהאַט.

טרינה די משוגענע האָט אויך אַ שווארץ פלעקעל אויפ'ן האַלז, און, אַז זי לאַכט, לאַכט דאָס פלעקעל מיט, און אַז זי איז משוגע, איז דאָס שווארצע פלעקעל אויפ'ן האַלז אויך משוגע. משוגע? איז דאָס שווארצע פלעקעל אויפ'ן האַלז אויך משוגע?

די מאַמע האָט איהם געקושט... ניין, טרינה די משוגענע ליגט אין מטה אויפ'ן גוטען אָרט... יונגען לויפען נאָך... דאָרט אין דער קיך, ביי'ם ווינקעל זיצט זי...

— חיים'ל, וואו האַלט מען?

— דאָ — טאַפּט דאָס אינגעל מיט די האַנד אין דער גמרא.

— שווייגען איינער! און דער קאַנטשיק שפּרינגט אַרום איבער'ן קינד'ס פּנים.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין — וויינט דאָס קינד

— „... ווי ער רופט די משוגע'נע מאַמע..."

די קינדער לאַכען.

— מַתְקִיף לֵיה רַב פַּפָּא — האָט רב פפא אַ קשיא געפרעגט.

— וואָס האָט רב פפא אַ קשיא געפרעגט? הער, חיים'ל?

— אַ צוויי זענען געגאַנגען אויפ'ן וועג, נו, נו...

... ביי נאַכט איז געוועזען, און שווארץ איז געווען די נאַכט.

אזוי שווארץ, מאמע קרוין! א רעגען האט געגאסען, פון אויבען און פון אונטען...

ער איז אהיים געלאפען פון חדר, איינגעוויקעלט אין דעם קאפעטיל אויפגעשטעלט דעם קראגען איז ער געלאפען...

איז ארייננעקומען אין ראג. פאר זייער הויז איז ווער געשטאנען, אנגעלעהנט ביי דער וואנד פון דער אלטער חורבה איינגעקארטשעט, און געציטערט פאר קעלט.

ער האט זיך אויף א מינוט אבגעשטעלט, געקוקט אויף איהר.

איינגעוויקעלט אין א שווארץ טוך איז זי געשטאנען און טראפען וואסער זיינען גערונען פון איהר. און זי האט זיך אזוי איינגעקארטשערט... און געשוויגען...

נאר זי האט געקוקט אויף איהם אזוי טיעף, מיט אזוי פיעל בחמנות, און זי האט עפעס געזאגט.

ער איז געשטאנען.

און זי האט זיך דערנעהענט צו איהם און געקוקט אויף איהם. איהם איז אזוי היים געווארען און דאס הארץ האט אין איהם אזוי געקלאפט... אזוי געקלאפט...

און זי איז וואס א מאל נעהענטער צוגעקומען צו איהם, זי האט געקוקט אויף איהם...

און ער האט דערנסטמאל אזוי רחמנות געקריגען אויף זיין מאמען, אזוי רחמנות... גאט איינציגער!

זי האט איהם ביי דער האנד אנגענומען.

ער האט א ציטער געגעבען. ער האט זיך דערשראקען און איז ענטלאפען פלינק... פלינק...

און איהם דאכט זיך, אז זי איז איהם נאכגעלאפען. און איהם דאכט זיך, אז די האר האט זי געהאט צופלאשעט, און די הענד האט זי פערשפרייט, און איז איהם נאכגעלאפען, נאכגעלאפען...

און ער איז פלינק ענטלאפען.

— חיים'ל, חיים'ל, חיים'ל — האט זי איהם נאכגעשריגען...

יא, ער האט געהערט איהר קול...

זי האט געוויינט, זי האט געלאכט...

טרייַנה די משוגענע קומט יעדען טאג און שטעלט זיך אנידער פאר זייער טהיר אוןווארט. איינמאל האט ער געהערט,

זוי שיינדעלע די שכנה'טע האט אזוי געזאגט : „א מאמעס א הארץ לאזט נישט רוהען : משוגע, און דאך קאן זי אן די קינדער נישט פארגעסען״ ...

און דער טאטע קומט ארוים מיט א פאסעק און טרייבט זי אוועק, זי שטעהט און קוקט אויף איהם. דערזעהט זי א קינד, איהם, אדער זיין שוועסטערל, שטרעקט זי די הענד אויס, און רופט עפעס, און וויל עפעס, וויינט זי לאכט זי...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

דאס יונגעל האט אציטער געגעבען, זיין קינדיש גופ'ל איז פון דער באנק אויפגעשפרונגען.

— וואס טהוט זיך מיט דיר, שייגעץ! קיין איין ווארט זאג-סט דו דאך ניט, און דער קאנטשיק איז געפאלען איבער זיין פנימ'ל...

דאס יונגעל האט אנגעהויבען צו וויינען.

איהם האט זיך געלוסט צו וויינען. לאנג וויינען, לאנג און לאנג, און אין וויינענדיג האט ער זיך געפונען ביי זיי אין דערהיים.

זיי האבען נאך דענסטמאל געוואהנט אין דער איינענער שטוב, וואס זיי וואהנען איצט. די מאמע זיצט תמיד אויף דעם קיכען-בענקעל ביים אויווען און קוקט אויף דעם פוס פון טאטענס בעט. שטענדיג קוקט זי אויף דעם פוס, דורך גאנצע טעג, אזוי ווי זי וואלט עפעס דארט געזוכט, און האט זיך ווער צווישען איהר און דעם פים אוועקגעשטעלט, האט זי געקוקט מיט אזעלכע רחמנות'-דיגע בליקען...

דער טאטע איז בייז, שילט אלע, שלאגט אלע...

די עלטערע שוועסטער סוד'ט זיך מיט דער מומע.

שכנות קומען אריין, קוקען אויף איהם און קרעכצען...

טיילמאל קומט ער אהיים אויף דער נאכט פון חדר, מיט דעם לעמפעל אין דער האנד, אין דער שטוב איז טונקעל. עס איז קיינער ניטא, נאר די מאמע זיצט איינע אליין ביים קיכען-ווינקעל און קוקט אויפ'ן פוס.

ער געהט צו צו איהר: מאמע.

זי רופט זיך גאר נישט אן.

ער הייבט אן צו וויינען פאר דער מאמע: מאממע מאמ-מע!..

זי רופט זיך גאר נישט אן... נאר קוקט אויפ'ן פוס פון טאטענס בעט...

קומט אַרײַן די עלטערע שװעסטער, און גיט איהם ברױט מיט פּאָװידלע.

ער האָט שױן אָן אַלעם פֿערגעסען.
אין הױף איז זיך אַ סוכּה געשטאַנען, אַ סוכּה נאָך פֿון סוכּות.
די מאַמע איז אַלײן אין דער סוכּה... נײן... דענסטמאָל איז זי שױן טרײַנה די משוגענע געװעזען...
און מען שלאָגט זי יעדען טאָג מיט שטריק, מיט שטיקער העלצער.
ער זעהט, װי מען שלאָגט זײַן מאַמע, דער טאַטע אַלײן שלאָגט, די פֿעטער שלאָגען... און די מאַמע רײַסט די האָר פֿון קאָפּ, אָבער נײן, זי איז גאָר רוהיג, גאַנץ רוהיג נאָר זי קוקט אױף אײן אָרט מיט אױסגעגלאָצטע אױגען.
בײַ נאַכט הערט איהר טײַלמאָל װי זי װײנט... „מ'דאַרף זי שלאָגען". מען זאָגט, אַז עס איז אַזאַ רפֿואה.
מען גיסט איהר קאַלט װאַסער אױפ'ן קאָפּ
און זי ציטערט אַזױ.
מען דאַרף עס. עס איז אַזאַ רפֿואה.
מען מעג שלאָגען אַ מאַמע? יאָ, מען מעג?...

און אַ מאָל בײַ נאַכט, אין זעהר אַ פֿינסטערע נאַכט. די שדים מוזען שפּאַצירען אין די גאַסען אין אַזאַ נאַכט, און די מאַמע איז אַלײן אין סוכּה צװישען די שדים...
רבונו של עולם.
אױף דער סוכּה איז קײן מזוזה ניטאָ, קײן קריאַת־שמע האָט זי אױך ניט געלײענט, אױ, פֿיל שדים מוזען דאָרט זײַן...
ער האָט זיך צוגעגנב'ט צו דער סוכּה, און האָט געהערט װי עס ברומט אַרױס פֿון דער סוכּה...
עפּעס אַזױ שרעקליך...
אַ גאַנצע נאַכט האָט ער דענסטמאָל ניט געקענט שלאָפֿען, פֿון דער סוכּה ברומט עס אַרױס...
װער ברומט, די מאַמע צו די שדים ברומען?

אַמאָל האָט מען איהם פֿון דער הײם אַװעקגעפֿיהרט, איהם

מיט זיינע צוויי שוועסטער, צו דער מומע נחה. און דער טאטע איז ערגעץוואו נעהאט אוועקגעפאהרען.

די מאמע איז עפעס שוין ניט געוויען. זי איז ניט געשטארבען, מען האט זי ניט אויפן גוטען ארט געפיהרט, נאר זי איז שוין אוים מאמע געווארען...

עפעס לויפט זי אין גאס ארום. יונגען לויפען איהר נאך. מען ווארפט איהר שטיינער נאך. און זי שטעהט א גאנצען טאג אליין ביי דעם פלומפ...

זעהט זי — ענטלויפט ער פלינק א היים, אז ער זאל זיך מיט דער מאמע ניט צוזאמען בעגעגענען.

עפעס וואלט ער יא געוואלט זיך מיט דער מאמע צוזאמען טרעפען, נאר ניט אויף דער גאס. ערגעץ וואו דארט. אין א בעהאלטען ארט, אז עס זאל קיינער, קיינער ניט זעהן...

דענסטמאל וואלט ער צוגעגאנגען צו איהר אין דער שטיל, נאר אין דער שטיל, ער וואלט זי ביי דער האנד אנגענומען און וואלט אזוי געזאגט:

— מאמע... מאמע...

און וואלט פלינק ענטלאפען.

— פאר וואס? עס איז דאך א מאמע, מיין מאמע!

ניין, ענטלאפען וואלט ער נישט. ער וואלט געשטאנען.

ער שטעלט זיך פאר, ווי ער וואלט געשטאנען — אט געהט איך צו צו איהר, אט אזוי, נעם זי אן ביי דער האנד.

א משוגענע האנד — — פלינק...

— פערמאכט די גמרות, נעהמט די סדורים, — זאגט דער רבי. די קינדער שטעהען און דאווענען מערב.

„והוא רחום יכפר עון...”

„— פאר וואס וואלט איך ענטלאפען? — עס איז דאך מיין מאמע! מיין מאמע, מיין מאמע...

די קינדער האבען זיך שוין די קאפאטקעלעך אנגעטהון. די לאמטערען געגומען אין די הענד און זענען אהיים געגאנגען.

א גרויסע לבנה וואנדעלט אין הימעל, די לבנה קוקט צו איהם אראב מיט אזוי פיעל רחמנות. איהם דאכט זיך, אז די לבנה האט אויך א משוגענע מאמע, דורך דעם חבר'ט זי זיך מיט איהם.,

איז ער אנגעקומען אין קליינעם ליקעל ארויין, פאר זייער

הויז, איז ער פלוצלונג שטעהן געבליבען. ביי דער וואנד אנגע־
לעהנט הינטער די רינגע איז זי געשטאנען, טרינה די משוגענע...
דעם קאפ האט זי ארויסגעשטארט פון דעם שווארצען צו־
ריסענעם טוך און האט דאס ערגעץ וואו געגלאצט מיט די אויגען...
צוגעהן צו נישט צוגעהן?
זי קוקט אויף איהם. דער מאמעס בליק, זי שווייגט. נאר
דאכט זיך זי שמייכעלט. וואס שמייכעלט זי?
— מאמע, מאמע, דו ביסט מיין מאמע? יא? האט דאס
יונגעל געפרעגט און אומגעקוקט זיך, אויב קיינער הערט נישט,
אויב קיינער זעהט נישט.
זי האט זיך גאר נישט אנגערופען.
ער איז נעהנטער צוגעגאנגען צו איהר. הארט נעבען איהר:
— דו ביסט מיין מאמע? יא? דו ביסט?
זי האט זיך גאר נישט אנגערופען, נאר מיט די אויגען
ערגעץ וואו געגלאצט...
— פאר וואס ביסט דו נישט אין דער היים? פאר וואס
לויפסט דו אין די גאסען ארום?
זי האט זיך גאר נישט אנגערופען...
— מאמע, פאר וואס שווייגסט דו? פאר וואס?
און דאס יונגעל איז ארויסגעבראכען מיט א געוויין.
נאר זי האט זיך גאר נישט אנגערופען...
— ווילסט עסען? יא, ווילסט עסען? זאג, ווילסט עסען?
זי האט זיך גאר און גאר נישט אנגערופען.
ער איז אריין פלינק אין דער שטוב געזאגט „גוטען אבענד".
אין שטוב איז אומעטיג געווען און טרויעריג. דער טאטע
איז געזעסען ביים טיש און האט עפעס געדרעבענט. די עלטערע
שוועסטער איז געשטאנען ביי דער קיך, און האט עפעס געקאכט.
— חיים'ל, ווילסט עסען? — האט איהם די שוועסטער
געפרעגט.
ער האט זיך אומגעקוקט, אויב דער טאטע הערט נישט,
איז צוגעגאנגען צו דער שוועסטער:
— לאה, די מאמע שטעהט אין דרויסען.
די שוועסטער האט נאר פערביסען די אויבערשטע ליפ מיט
די ציינער, און האט געוויזען מיטן פינגער אויפ'ן טאטען...

חימ'ל האט גענומען די צוויי שטיקלעך פוטער מיט ברויט, וואס די שוועסטער האט איהם געהאט אנגעשניטען, און ארויס־געטראגען דער מאמען.

ער האט זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעהט נישט, איז ער צוגעגאנגען צו איהר, און דערלאנגט איהר די שטיקלעך ברויט.

— עס, ביסט דאך הונגעריג.

זי האט זיך גאר נישט אבגערופען.

ער האט איהר די שטיקלעך ברויט אויף די האנד געלעגט: נעם, ביסט דאך הונגעריג.

זי האט ערגעץ וואו ווייט געצייט מיט די אויגען, ווי זי וואלט געקוקט אין א פרעמד לאנד

צווישען א וואנד.

אויף אנ'איינזאם פעלד, הינטער א גרויסער שטאדט אין א טהאל איז געלעגען א גרויסע שווארצע פעסטונג, ארום־געצוימט מיט א הויכער דיקער מויער, וועלכע האט אבגעשניטען די פעסטונג פון דער וועלט און פערשטעלט פון איהר די וועלטליכע שיין. פון איין זייט מויער האט אברייטער שטארקער טייך גע־פלאסען, וואס נור ביי נאכט, ווען עס איז אין דער געגענד ארום שטיל געוועזן, האט מען געהערט דאס קלאפען פון זיינע חוואליעס אן די מויער. דאס עכא פון די חוואליעס האט זיך אבגערופען פון גאנץ ווייט און האט ערוועקט א געפיהל פון עפים א משוגענער מאמע, וואס איז אנגעבונדען ביי דער מויער און וויל זיך אליץ דערשלאגען צו דער פעסטונג ארויסצובעקומען די גופים פון איהרע קינדער, וועלכע זענען דערינען בעגראבען...
אין דער פעסטונג אין אנ'איינזאמען ווינקעל איז געשטאנען א הויכע שווארצע טורמע פאר פאליטישע פערברעכער.

די טורמע, וועלכע איז בעשטאנען פון אייניגע עטאזשען, איז געוועזן פול מיט ארעסטירטע. די ארעסטירטע פלעגט מען פון צייט צו צייט איבערבייטען די צימערס, כדי זיי זאלען נישט קיין צייט האבען זיך צו בעקענען מיט די שכנים, און טאקי ביי טאג איז דאס הויז געוועזן אויסגעשטארבען און האט דערמאנט אן א קאטאקאמבע, וואס אין איהרע לעבער ליגען לעבעדיגע, געזונדע מענשען אהן בעוועגונג. יעדער פון די ארעסטירטע איז געלעגען אויף זיין נארע, אדער פערקוקט זיך צו משוגע ווערען אויף דעם שפי'ץ אויבען. אייניגע ארעסטירטע האבען פון אנ'אפענעם לאך פון זייערע פענסטערלעך געזעהען די רויטע קוה, וואס פיטערט זיך אויפ'ן פעלד, און זענען שוין אזוי געווארען צוגעוועהנט צו דער קוה, אז זיי האט זיך געדאכט. אז זיי האבען מעהר אין זייער לע־

בען ניט געזעהן... אנדערע ארעסטירטע האבען ווי עפּיס אויף צו להכעיס געקוקט אויף דעם אויג פון דעם זשאנדארם, וואס האט ניט מיעדוועדיג אריינגעקוקט דורך דאס טהיר־לאך... קיים אבער פלעגט צופאלען די נאכט איז דאס הויז ווי בעלעבט געוואָרען. פון אלע זייטען ווענד האט זיך געהערט א בעשטענדיגעס פינגערקלאפען. איין ארעסטירטער האט זיך מיט דעם צווייטען אויסגעשמועסט און דערצעהלט זיך פון די אינטימסטע זאכען, ניט זעהענדיג איינער דעם אנדערען. דער צווייטער האט ווייטער איבערגעגעבען דעם שמועס דעם דריטען שכן. דער דריטער דעם פיערטען אזוי, אז דאס גאנצע גרויזאמע שווארצע הויז האט אנגעהויבען צו רעדען און צו לעבען אין איינעם. עס האבען זיך דערקענט פריינד מיט פריינד, ברידער מיט ברידער. נאהענטע און ווייטע... פון צייט צו צייט האט זיך געהערט פעסטע טריט אין קארידאר, און דאס שטומע רעדען פלעגט זיך איבעררייסען און דאס גאנצע הויז שטום טויט ווערען. באלד אבער ווי די טריט זענען נור פערשוויגען געווארען, פלעגט ווייטער דער שמועס זיך אנהויבען און דאס הויז פלעגט אויפס ניי אויפלעבען...

אזוי האט דאס הויז איינגעוויהנט זיך צו לעבען שטומערהייד, און די פינגער אנשטאט די ליפען צו בענוצען, און מענשען האבען זיך איינער מיט דעם צווייטען בעקענט אזוי ארום. דאס אויער פון די ארעסטירטע איז געווארען אין דעם פאך אזוי אויסגעבילדעט, אז זיי האבען לויט דעם פינגער קלאפען דערקענט יענעמס חאראקטער — איז ער א גוטער אדער א שלעכטער, אן אינטעליגענט אדער אן ארבייטער. זיי פלעגען אין די פינגער קלאפען הערען יענעמס מינע, דאס געלעכטער און דאס געוויין פון יענעם. איינער פלעגט דעם צווייטען טרייסטען דורך די פינגער, ליעב קריגען און פריינד האבען. נישט איינמאל אבער האט זיך אן ארעסטירטען פערגלוסט אזוי אין העלען מיטען טאג אנהויבען צו שרייען, אדער גלאט צו רעדען אין די וועלט אריין, פרובענדיג זיין רעדענס־ארגאן, אויב ער דינט איהם נאך...

א מאל אין מיטען דער נאכט, ווען די טורמע האט געהאלטען אין מיטען בעסטען שמועס דורך די פינגער קלאפען, האט פלוצלונג ריין און פריש אבגעשאלט א יונג, געזונד לאכען פון א לויטערער מיידעלשער שטים. די ארעסטירטע זענען פלוצ־

לונג דערציטערט געוואָרען. זיי האָט זיך געדאַכט, ווי עס וואָלט עפּיס געשעהן אַ נישט נאַטירליכעס, און פערשטומט זענען זיי וואַרטען געבליבען, אָבהאַקענדיג דאָס פינגער-קלאַפּעריי, האַרענדיג אויף עפּיס וואָס: עס זאָל זיך הערען אַ קאַנאָנען-שאָס צו דאָס גלייבען... נאָר נאָך אַ מאָל האָט זיך דערהערט דאָס מיידעלשע זונען-לאַכען, ווע"לכעס האָט אין די איינזאַמע פערשטומטע ווענד פון טורמע אַזוי ווילד אָבגעשלאָ:ען, ווי אַ טויטער וואָלט פלוצלונג אָנגעהויבען צו ריידען. ביי די אַרעסטירטע האָט זיך אָנגעהויבען דאָס קול צו רייסען פון האַרץ... עס האָט זיך געוואָלט אָנהויבען צו שרייען, הויך צו שרייען אויפ'ן גאַנצען קול. אָט שוין האָט דער און יענער דאָס מויל געעפענט, וועלענדיג אַ געשריי טהון, נאָר ביי אַ"לע איז געווען ווי דאָס לשון וואָלט זיי געוואָרען אָבגענומען און קיינער האָט נישט געקאָנט קיין זילבע פון מויל אַרויסברענגען...

דאָס לאַכען איז געווען פון אַ יונג מיידעל, נאָך אַ קינד. אַז מען האָט זי דאָ אַהער געבראַכט פון איהר מאַמעס שטוב, האָט זי אַזוי ווייט ניט פערשטאַנען די ערנסטקייט פון דער זאַך, אַז מוטהיג און שטאָ"ץ מיט אַ ראָמאַנטישער מינע האָט זי זיך אויפ-געהויבען און איז נאָכגעגאַנגען דעם קאָמיסאַר מיט די פאָליציאַנטען, וועלכע האָבען זי דאָ אַהער געפיהרט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז נאָכדעם וואָס עס האָט זיך מיט איהר געטראָפען, מוז געשעהען עפּיס זעהר אַ וויכטיגע זאַך... און זי איז די העלדין דערפון. קוים אָבער איז זי געבליבען אַליין צווישען די שטומע פיער ווענד האָט זי זיך אין אַ ווינקעל געזעצט, און איהר יונג לעבעדיג האַרץ האָט מיט אַמאָל דערפיהלט די עלענדקייט, אין וועלכער זי געפינט זיך איצט אין די פרעמדע הענד וואָס זענען אַרום איהר. און זי האָט אָנגעהויבען צו וויינען: שטיל געוויינט, און לאַנג געוויינט אַליין נישט וויסענדיג פאַר וועמען און צו וואָס. אַז זי האָט אָבער זיך געהאַט גוט אויסגעוויינט, איז איהר לייכטער געוואָרען, און זי האָט זיך געפיהלט ווי אַ העלדין, און דאָס האָט איהר מוטה און שטאָלץ געגעבען. זי האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער. שטאַרק געמאַכט אַ פּאָר פויסטען און הויך די ברוסט אויסגע-שטרעקט, ווי גרייט צו ערהאַלטען דאָס שיסען פון די זעלנער. נאָר דערמאָהנענדיג זיך אין מיזען דעריגען אַז זי רעדט אַליין צו

זיך, האָט זי זיך פּלוצלונג ניט ווערענדיג און ניט וויסענדיג קינדיש־היז, גליך צולאַכט אויפ'ן גאַנצען קול.

דער זשאַנדאַרם, וואָס איז געשטאַנען אין קאָרידאָר אויף דער וואַך, איז פלינק צו צו איהר טהיר און האָט אריינגעוואָרפען אַ שטרענגען בליק אין דעם פענסטער, בייזערענדיג זיך. זיין ערנ־סטער און שטרענגער בליק, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַ פּיער־עקעדיג לעבעל, האָט זי נאָך מעהר גערייצט צום לאַכען. און זי האָט עס לויז געלאָזט. אַז דער האַרטער סטראַזשניק האָט דער־זעהען, ווי אַ יונג פריש מיידעל (די איינציגע אין טורמע) שטעהט איינע אַליין ביי דער וואַנד פון איהר צימערעל און רעדט אַליין צו זיך, איז זיין מענשען־האַרץ געריהרט געוואָרען, און פאר גרויס פערגעניגען האָט ער אויך אָנגעהויבען מיטצושמייכלען, ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָהנט אָן זיין זעלנערשע פפליכט, און האָט נעפּרובט מאַכען אַן ערנסט שטרענג געזיכט, בעפעהלענדיג מיט דעם בעוואוסטען זעלנערשען טאָן. ער האָט עס אָבער ניט געקאָנט אָנווענדען צו דעם יונגען לוסטיגען קינד, און דורכדעם האָט עס אויך, פערשטעהט זיך, קיין ווירקונג ניט געהאַט.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, ווי די דיסציפּלין אין דער שטרענגער טורמע איז געוואָרען געבראָכען און האָט זיך פער־פעהלט איהר ווירקונג אויף שפּעטער.

דאָס מיידעל האָט זיך באַלד איינגעוואָהנט אין איהר ענג־קליין צימערעל. מיט איהר מיידעל־גייסט האָט זי זיך איהר ווינקעל אַזוי בעקוועם געמאַכט און אויפגערוימט, ווי עס וואָלט איהר בעשטענ־דיגעס ווינקעל זיין. שוין זענען אויף די בעשמוצטע פענסטערלעך גע־האָנגען אַ פּאָר ריינע זויבערע פאָרהאַנגלעך. די ווענד זענען שוין געוואָרען בעהאַנגען מיט קליינע פּיער־עקעדיגע בילדלעך, דאָס בעט איבערגעצויגען מיט אַ קלאָר ווייס ליילעך. דאָס צימער'ל האָט גאָר בעקומען אַנ'אַנדער חן: פון יעדען ווינקעל האָט אַרויסגעקוקט די איידעלקייט און די זויבערקייט פון דער איידעלער פרויען־האַנד, און אין גאַנצען האָט עס געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַנ'אונשולדיגער מיידעל־ווינקעל. אין ייעלכען עס יוערט געטרוימט די זיסע חלומות פון דער ערשטער פרויען־ליעבע, ווען איש דעם קינד ווערט אַ פרויענצימער..

און נישט בוקא זי בלויז, נאר די גאנצע שווארצע גרויזאמע טורמע איז עפּיס ווי איבערגעאנדערשט געווארען. עס האט זיך געפיהלט, אז אין זיינע שיוערע מויערן האלט זיך אויף א פרויען־צימער — א מיידעל... נאך האט זי קיינער פון די ארעסטירטע נישט געזעהן, נישט געוואוסט, ווי זי זעהט אויס, צי זי איז א שענע, אדער א מאוסע, א יונגע צי אן אלטע. נאר דאך האבען אלע געפיהלט, ווי די ארעסטירטע, אזוי די זשאנדארמען. די נאהענטקייט פון א פרויענצימער מיט זיי אין שכנות.

און דאס מיידעל האט דעם טאן גאנץ איבערגעאנדערשט אין דעם שרעקליכען הויז.

דאס מיידעל האט געשפּיעלט פּיאנא, און נאך גאר נישט האט זי געבענקט אין איהר פערשפּארונג, ווי נאך דעם ראיאל. טיילמאל, ווען עס פלעגט אנהויבען טונקעל ווערען אין איהר צימערעל און אנצינדען זיך דאס קליינע לעמפּעל, פלעגט זי אנהאפּען א שרעקליך בענקעניש נאך שפּיעלען, דאן פלעגט זי זיך אוועקזעצען אין א ווינקעל־שטוב, פערקעמט זיך די צעפּ ווי „גרעט־כען" און איינהארכען זיך, טיעף זיך איינהארכען. דענסט־מאל האט זיך איהר געדאכט, אז ערגיץ וואו שפּיעלט מען, אז עס קומט צוציהען א שפּיעלען פון ערגיץ גאנץ ווייט, דרינגט אריין דורך די שיוערע פעסטונגס מויערען און קלינגט אב אין איהר צימערעל. אין דער נגון שפּיעלט איהר אויס די טענער, דעם זמר, וואס זי וויל הערען, און אזוי איינהארכענדיג זיך אין דעם געזאנג. פלעגט זי זיך אויפהויבען און אנהויבען ארומדרעהען זיך איבער דעם קליינעם ענגען צימערעל ארויף און אראב און מיט איהרע פיס אויסטרעטען דעם טאקט פון דעם זמר. און איהרע לייכטע, שוועבענדע טריט האבען זיך אזוי אבגעשלאגען אן דער פּאדלאגע, אז מען האט געקאנט הערען דעם נגון, וואס עס זינגט זיך איהר ערשט. אז איהר האט זיך געזונגען און איהרע טריט האבען אויסגעטרעטען דעם נגון, פלעגט דענסטמאל דאס גאנצע גרויסע, שווארצע הויז איינהארכען זיך צו איהר פוס־טרעטען. יעדער ארעסטירטער איז ביי זיך געזעסען אין זיין טונקעל ווינקעל און האט זיך איינגעהארכט צו די שוועבענדע שפּילענדע טריט, וואס הערען זיך איבער זיין קאפּ, און האט געצעהלט דעם טאקט פון איהרע טריט און אויסגעזונגען דעם נגון... אזוי האט דאס גאנצע שווארצע גרויסע הויז און

יעדער אײנזאמער אין זײן ווינקעל געלעבט א מאמענט אין א שענעם ליעבעם־ליעד . . .

מען האט זי קײנמאל נישט געזעהן. אײנע אלײן פלעגט מען זי ארויספיהרען און בײ איהר דורכגעהן דעם קארידאר פלעגען די ארעסטירטע אין די קעמערלעך ערפיהלען איהרע טריט און פלעגען זיך צוואַרפען צו דער טהיר, זיך אײנהארכענדיג צו איהרע טריט און זוכענדיג מיט געוואלד א שפּאַרע, א לאך פון וועלכע זײ זאלען קאנען א בליק ווארפען אויף איהר. זי פלעגט פיהלען דאס נײַגעריגקײט, וואס קוקט פון הינטער די שווערע אײזערנע טהירען ארויס, און עפּיס ווי נישט ווילענדיג פלעגט זי איהר יונגען לײַכטען קערפּער אויף א טהיר פון א פערשלאסענעם קע־מערעל ארויפווארפען. דער פערשלאסענער דרינען האט דאס דערפיהלט ... און עס האט זיך ערוועקט בײ איהם א געפיהל, ווי פינגער־ציטערען פון א לײכטער מײדעלשער האנד וואלט פלוצלונג אויף די קלאווישען פון א ציטערענדער פיאנינא ארומגעבלאנזשעט ...

אין דעם צווײטען קעמערעל אין שכנות מיט איהרע איז געזעסען א יונגער מאן. די פיער שווארצע שטומע ווענד, וואס האבען פון דעם יונגען מענשען שוין אכט חדשים ארויסגעריסען פון זײנע בעסטע טעג, זענען נאך נישט אים שטאנד געווען אויסצולעשען זײן יונג געפיהל, וואס האט געלעבט אין דעם יונגען מענשענס הארץ. דעם יונגען מענשען איז געווען, ווי זײן לעבען וואלט אין איהם אײנגעשלאפען געווארען... אויפגעהויבען זיך אין דער פריה, פלעגט ער ליגען אויפ'ן טאפטשאן שעות לאנג און דער־מאהנען זיך סצענעס פון זײנע קינדערשע יאהרען, וואס האבען איצט צו איהם אהער געשמײכעלט ווי פון א חלום, אדער ער פלעגט קוקען אויף די רויטע קוה, וואס פיטערט זיך פאר דעם פענסטערעל, און בעוואונדערן מיט דער גרעסטער התלהבות יעדע קלענסטע בעוועגונג, וואס זי האט געמאכט. די ענערגיע, וואס האט זיך געהאט אנגעזאמעלט אין זײנע גלידער, נישט האבענדיג קײן מיטעל זיך אויסצודריקען אין עטוואס, איז אײנגעשלאפען אין איהם — און איהם איז געווארען גלײַך, צי אין דרויסען שײַנט די זון, אדער עס גיסט א רעגען... עס איז אבער גענוג געווען א לײכט ווינדעל, וואס זאל אויפוועקען דאס פערשלאפענע געפיהל אין איהם

און דאס יונגע בלוט זאל זיך אנהויבען צו גיסען אין די אדערן מיט'ן הייסען אטהעם פון דער יוגענד...

און דאס ווינדעל איז געווען זי...

ער האט געהערט איהרע טריט, איהרע בעוועגונגען, איהר גאנצעס וועזען דורך די וואנד. ער האט געפיהלט, אז הינטער דער וואנד לעבט א יונג לעבען הי זיינס... און עס בענקט נאך עפּיס און דארשט נאך עפּיס... ווי א הונד פלעגט ער ליגען א גאנצע נאכט ביי דער וואנד און איינהארכען זיך צו אלע איהרע בעוועגונגען. ער פלעגט הערען דאס מינדעסטע גערודער, ווי זי הויבט אויף די האנד ווי זי צולאזט זיך די האר. און אט דאכט זיך איהם, ווי איהרע האר קוועטשען זיך צוזאמען אויף איהר האלז. אט ווי זי ציהט איבער זיך די דעקע. א ווינדעל בלאזט, איבער איהר נאקעטען האלז, בלאזט אין איהרע האר, און זי גראבט איין טיעף, טיעף דאס פנים אין קישען...

ער האט זי געזעהן אין זיין פאנטאזיע, זי מוז זיין א קליינע מיט דינע, לייכטע גליעדער. אן איידעלקייט איז אויסגעגאסען אין איהרע גליעדער און זיי קישען זיך ארויס פון איהר שווארצען שענעם קלייד. האר האט זי לאנגע, שווארצע איינצעלנע, דינע ווי זייד, און שטענדיג זענען זיי געוואשענע, און קיהל זענען זיי ווי טראפּענס וואסער און זי זיצט די פיס אונטער זיך, ווי א יונגע קאץ אויף איהר בעט, און שפּיעלט זיך מיט איהרע שווארצע, לאנגע קיהלע האר... און זי שמייכעלט ווי זי וואלט עפּיס געוואלט זאגען דענסטמאל, ווען עס בעהאלטען זיך האלב פערשעמט, האלב עזות'דיג איהרע שווארצע אויגען, האלב אין טרעהרען בענעצט, אונטער איהרע געדיכטע שווארצע ברעמען. און א שטילקייט איז אין איהר, א רוהיגע שטילקייט, ווי א שטילעס ליעד... איהר געזיכט וויל גאר נישט. נור עפּיס אזוי פאר זיך, בעהאלטען אין זיך, לעבט דאס שטילע מיידעל אין א שוערען בעהאלטענעם סוד... און א סוד עפּיס גאר נישט ווי פון דער וועלט... און איינערנע טהירען זענען פערשלאסען פאר דעם סוד... קיינער, קיינער קאן זיך דארט נישט אריינקריגען, בהיילען זיך מיט איהר סוד...

ער האט זי געזעהן אין שאפּענס א נאקטורן. זי האט איהם געזונגען, מיט די פיס אויסגעטראטען [illegible] מאל אין א טונקעלע

פאַרנאַכט. ער האָט געזעהן אַ יונגען בליהענדען סאָסנע־וואַלד אין פריהען הערבסט, שיטער געהען די יונגע, דינע בוימער הויך אין הימעל אויף און שפרייטען אוים זייערע פליגעל—זייערע יונגע צווייגען — איינער צום צווייטען און ווארפען אַ שאָטען ארום זיך. עס איז אַ יונגער הערבסט־פאַר־נאַכט. טרויעריג און רויט געהט די זון אונטער הינטער׳ן שוואַרצען וואַלד און ווארפט אַ גליהענדע בענקשאַפט אין שוואַרצען וואַלד אַריין. דאָ און דאָרט צווישען די יונגע סאָסנע־בוימער בלאָנדזשען נאָך אַרום אָבגעריסענע זונען־פלעקען. דאָרט, הינטער דעם יונגען סאָסנע־וואַלד, שטעהט אַן׳איינזאַם פערלאָזטער שלאָס, וואָס שפּיגעלט זיך טרויעריג און הערבסט׳דיג אָב אין דעם בלויען וואַסער־שפּיגעל, וואָס קעסטעלט זיך אַנטקעגען דער רויט אונטערגעהענדער זון. פון דעם פעראיינזאַמטען שלאָס פיהרט אַ פערלאָזטע ווייס שטעגעל־סטעגגע צווישען די יונגע סאָסנעס. שטום און פערשלאָסען אין פערבאָרגענעם סוד טרעט זי איינזאַם אויף דעם שטעגעל צווישען די יונגע סאָסנעס. באָרוועס ווייזען זיך איהרע ווייסע פים אַרוים פון אונטער איהר שוואַרצען לאַנגען רעפאָרם־קלייד, וואָס ווארפט איהר נאָך ווי אַ שוואַרצער שאָטען איהר סילועט, און אַ שוואַרצער פליגעל פון אַ געשאָסענעם פויגעל פוצט איהר שוואַרצען קאָפּ האָר... אַזוי מאַיעסטעטיש שטיל טרעט זי אויף דעם איינזאַמען שטעגעל פון אַ פרעמדער וועלט אין אַ פרעמדע וועלט...

ער פלעגט צו איהר אַרייַנקלאַפּען דורך די וואַנד מיט די פינגער. אויסזאָגען איהר די ליעבעס־געפיהלען. „ווער ביזט דו? זאָג, איך פיהל, אַז דו ביזט יונג און שען און איך ליעב דיך... איך בין שטאַרק, ווי אַלייב, איך וויל ביי נאַכט די וואַנד דורכברעכען און וועל קומען צו דיר אַריין. איך וועל דיך ווי אַ ליעבען פויגעל אויף מיין ברוסט נעמען. אַנטלויפען מיט דיר, ווייט אוועק מיט דיר... וואַרט, דו פויגעל, אויף מיר...

און זי פלעגט זיך צוהערען צו זיין פינגער קלאַפּען. זי האָט נישט פערשטאַנען וואָס ער וויל זאָגען, זי האָט די שפּראַך פון „פינגער־קלאַפּען" נישט פערשטאַנען, נאָר זי האָט געפיהלט, אַז דאָרט הינטער דער וואַנד לעבט פאַר איהר אַ געפיהל, אַ הייס געפיהל. אַז דאָרט פון הינטער דער וואַנד רופט צו איהר אַ שטים. מען רופט זי! מען רופט זי!...

פלעגט זי ליגען ביי דער וואנד און איינהארכען זיך צו דעם פינגער-קלאפען. א געזאנג, א ליעד פון ליעבע איז דאס פינגער קלאפען פאר איהר געוועזען, זי האט געפיהלט די ווערטער, וואס שטארבען אין דער וואנד אב. און האט געהערט א פאכען פון א הארץ פאר איהר...

פלעגט זי מיט די פינגער אויף דער וואנד ציטערן, קלאפען ראפען, ווי זי וואלט מיט א חוואליע פון ליעבע די וואנד גע-וואלט בעגיסען.

ער האט געהארכט דעם געזאנג פון איהרע פינגער.

„קום... ווארט אויף מיר, מיין ליעבער פויגעל, איך פיהל דיך, איך פיהל דיך ווער דו ביזט, ווארט, איך ברעך די וואנד און קום צו דיר...“ אזוי האבען צוויי נשמות דורך א וואנד איבער לעבען אויסגעזונגען...

און זי האט זיך שוין נעהאט צוגעוועהנט צו איהם. נישט געוואוסט, ווער ער איז, וואס ער איז — צי איז ער א יונגער אדער אן'אלטער, צי האט ער א ווייב, צי ער האט א קינד — זי האט נור געוואוסט, אז עס איז הינטער דער וואנד דא א נשמה, וואס בענקט נאך איהר, און אז איהרע בענקט נאך יענער נשמה. זי האט געפיהלט דאס הארץ, וואס קלאפט פאר איהרע וועגען דארט הינטער דער שטומער, שוויינענדער וואנד.

איז עס נאכט געווארען, האט זי זיך אויף דער ערד נעבען דער וואנד אנידערגעזעצט, אנגעקלאפט מיט דער האנד, צי זיצט ער אויף יענער זייט וואנד אויף דעמזעלבען ארט. אזוי זענען זיי ביידע געזעסען שעות לאנג. ער האט איהר דורך די וואנד ליעדער מיט פינגער-קלאפען געזונגען. ער האט איהר פון זיין ליעבע דערצעהלט. ער האט זי געטרייסט, ער האט איהר ווערטער געזאגט, טיעפע ווערטער און ערנסטע ווערטער. זי האט נישט פערשטאנען — נור געפיהלט האט זי, אז דאס רעדט מען צו איהר, געפיהלט האט זי זיין הארץ און זיין נשמה און זיין פינגער-קלאפען, פלעגט זי דעם קאפ שוואך אויף דער וואנד אנלעהנען, ווי זי וואלט געוואלט אין זיין שויס פאלען, אדער שטיל פאמעליך שטיל, א מאטיוו מיט איהרע לייכטע שוועבענדע

פינגער דורך די וואַנד אויסקלאַפּען. דערנאָך פלעגט איהר עפּים אַזוי גוט ווערען אויף דער נשמה, אַז זי האָט זיך אויפגעהויבען פון דער פּאָדלאָגע און אָנגעהויבען אַרויף און אַראָב צו געהן איבער דעם צימערעל — אַ ליעד אויסצוטאַנצען מיט איהרע פוס פרעטען. און דאָס גאַנצע גרויסע גרויסזאַמע הויז האָט דענסטמאָל געפיהלט די ריינע נשמה, וואָס לעבט אין זיינע מויערן. יעדער פּאָליטישער בעזונדער האָט איהרע טריט געצעהלט, און עס האָט זיך גיזהם אויסגעזונגען דאָס, וואָס עס זינגט זיך איהר איצט...

פלוצלונג איז געשעהען אַ זאַך, וואָס האָט געמאַכט ציטערן דאָס גאַנצע גרויזאַמע, שוואַרצע הויז.

פון דער שיין פון זיין קליין פענסטערעל האָט אַ פּאָליטישער געזעהן, ווי מען בויט אַ תְּלִיָה אויף דעם בערגעל פאַר דער טורמע, און אין אַ שטילע שוואַרצע נאַכט האָט אַ שטיל פינגער־קלאַפּען געברומט אין טורמע אַ גאַנצע נאַכט, ווי איינזאַמע, פערלאָזטע טראָפּענס רעגען וואָלטען געבלאָנדזשעט אין אַ רינע. דאָס האָט איין פּאָליטישער דעם צווייטען צו וויסען געגעבען: „מען בויט אַ תְּלִיָה“, און דאָס גאַנצע גרויזאַמע שרעקליכע הויז האָט געציטערט אין דער נאַכט פון דעם וואָרט „תְּלִיָה“.

צוערשט איז געוואָרען אַ געקלאַפּערײַ, איין וואַנד מיט דער צווייטער, אויבען מיט אונטען. איינער האָט דעם צווייטען צו וויסען געגעבען, עצות געגעבען, געטרייסט זיך, געזעגענט זיך און פון דעם שטילען טרויעריגען פינגער־קלאַפּען אין דער טרויעריגער נאַכט האָט זיך געדאַכט, אַז דער מלאך־המות קלאַפּט אָן מיט זיינע שוואַרצע פליגלען אין דער וואַנד. באַלד אָבער דערויף איז שטיל געוואָרען אין גאַנצען הויז, ווי דאָס גאַנצע הויז וואָלט אויסגעשטאָרבען. יעדער אַרעסטירטער האָט זיך געוואָרפען אין זיין ווינקעל אַריין, געמאַכט אַ חֶשְׁבּוֹן הַנֶפֶשׁ מיט זיך אַליין און געוואַרט אויף דעם מלאך־המות, וואָס זאָל קומען נאָך איהם...

און יענער נאַכט האָט זיך זיין פינגער־קלאַפּען געענדערט. זיינע פינגער האָבען געציטערט. ער האָט איהר דורך די וואַנד עפּים געזאָגט; זי האָט געפיהלט, אַז ער האָט איהר עפּים צו זאָגען, זיין פינגער־קלאַפּען האָט זיך עפּים געביטען... געביטען אַ געטרייסט און געוואָרענט עפּים און שטיל איז געוואָרען זיין

פֿינגער־קלאַפּען, עפּיס מיט הארץ־ציטערניש. זי האָט געפֿיהלט, ווי ער לעהנט אָן דאָס פּנים אָן די וואַנד, קלאַפּט מיט זיין שטערן אָן די וואַנד ... קושט די וואַנד... שפּרייט אוים די אָרעמס אויף דער וואַנד... באַלד דערויף איז ער שטיל געוואָרען. נאָר ווייטער האָט זיך געהערט, ווי ער פֿאַלט אויף די וואַנד, בייסט די וואַנד מיט די ציינער, ראַצט זי... עפּיס וויל ער, עפּיס האָט ער איהר אַ סוד צו פֿערטרויען, נאָר וואָס האָט זי נישט פֿערשטאַנען...

שטיל און טרויעריג איז געוועזען די נאַכט. אין דרויסען האָט אַ ווינד געוויינט. עס האָט געמוזט אין דרויסען אַ געוויטער זיין, נאָר אינוויינינג אין דער טורמע האָט מען ניט געהערט. פֿון ציים צו ציים האָט זיך פֿון גאַנץ ווייט אָבגערופֿען אַ ווידער־קלאַנג ווי פֿון אַ פֿריה־צייטיג אויסגעהענדען דונער. אַ ווינד האָט זיך געריסען פֿון דאַך, פֿון די קליינע אייזערנע לעדענלעך, וואָס זענען פֿאַר די פֿענסטער פֿון דאַך טורמע, און געטשעפּעט זיך אָן די אייזערנע שטריכעטען.

אין איהר צימערעל איז פֿינסטער געוועזען און שטיל געוועזען, זי האָט אייניגע מאָל געפּרובט אָנקלאַפּען ביי איהם, נאָר ער אינעווייניג, — ווי עס וואָלט זיך מיט איהר אַ ברוגז געמאַכט — ענטפֿערט איהר היינט נישט. איז זי אויך ברוגז געוואָרען און האָט זיך אויף איהר בעט געלעגט. שלאָפֿען האָט זי נישט געקאָנט — איהר איז טרויעריג און אומעטיג געוואָרען. זי האָט געוואָלט אייניגע מאָל צוגעהן צו דער וואַנד אָנקלאַפּען, נור זי האָט געוואַרט, ביז ער וועט דאָס צוערשט טהון. דערנאָך איז אין טורמע אַזוי טויט שטיל געוואָרען. מען האָט קיין פֿינגער־קלאַפּען נישט געהערט, נישט דעם מינדעסטען גערויש, נור פֿון אַ גאַנץ ווייטען אָרט האָבען זיך געהערט איינזאַמע שטילע טריט פֿון אַ וואַכענדען אויף און אָב. אויף איהר איז אָנגעפֿאַלען אַ שרעק, דער ווינד וויינט אין דרויסען... זי איז אַראָב פֿון איהר בעט, צו צו דער וואַנד, אָנגעקלאַפּט אָן דער וואַנד — ער ענטפֿערט נישט. זי איז אין אַנאַנדער ווינקעל אַריין, געזוכט אין יענעם ווינקעל, פֿון דאָרט שווייגט מען אויך. זי האָט דאָס אויער צוגעלעגט צו דער וואַנד, איינגעהאָרכענדיג זיך, טיעף איינהאָרכענדיג

זיך — דערינען איז טויט שטיל. דער שרעק איז אויף איהר וואס מעהר בעפאַלען, דער ווינד וויינט אין דרויסען — האט זי אנגע־ הויבען זוכען ביי דער וואַנד אין יעדען ווינקעל, איינגעגאָבען דאס פנים אין דער וואַנד און געבעטען זיך מיט א וויינענדיג, שלוכ־ צענדיג קול: ענטפער מיר! ווער ביסט דו? און וואו ביסט דו? פאַר וואס שווייגסט דו?... וואס איז מיט דיר געשעהען?... איך האב מורא, וואס שווייגסט דו? ענטפער מיר!... ענטפער מיר!...